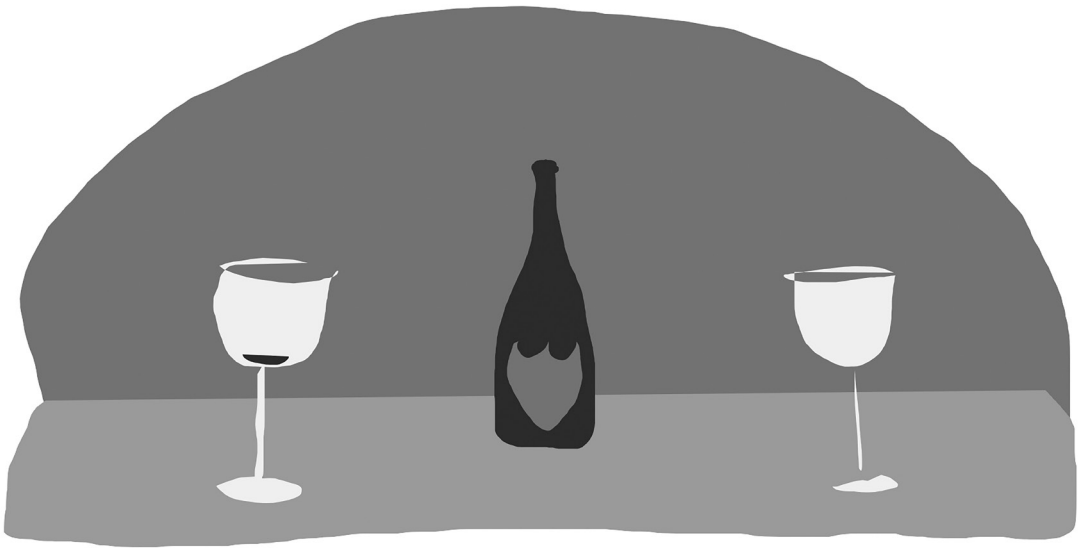

Kesköökülm

Triinu Kree

Pooltäis hapukoorepakk oli üleni verine ja vannitoa kesköökülmale põrandale tilkus sellest ning selle ümbert kord valget ja kord punast ollust. *Made by* Alma, kümneprotsendiline, säilivusaeg veel kolm päeva, auk nüsitud vanade küünekääridega, naeratav lehm sinisel taustal. *Made by* ema ja Austraaliasse jalga lasknud isa, *Anno Domini* 2005, pariisipärane lühike soeng ebamääraseks kunksmooripuhmaks kasvanud, paranev ärevushäire, noor naine, vihkab ebamäärasust, kirjutab, kardab ja armastab elada.

stseen?

Märtsikuisel päikselisel pärastlõunal rongis, kõrvaklappides mängib Mitski „Washing Machine Heart", ja uurin kaht kuti ema antud huuleläiget. *Melting Ice* ja *Cotton Candy. Lip plumping.* Seljaga sõidusuunas ja maailm vuhiseb minu ees eemale. Mõtlen, et võiks SOS-pilli ära võtta, aga et ei hakka siin rongis, teiste ees. Aga siis otsustan, et pohhui ju, võtan kotist ära. Panen laulu veel korra peale.

stseen...

Kui ma temasse armunud olin, tuli mulle ükskord pähe temast kuskile Tallinna tänavapostile luuletus kleepida. Ilma autorita ilmselgelt. Ma poleks saanud seda kohe maha võtta, kui oleksin paanitsema hakanud, oleks olnud vaja enne kaks tundi rongiga sõita. Ja kahe tunni jooksul võib inimene kümme korda ümber mõelda. Iga peatuse kohta vähemalt üks meelemuutus. Muidugi oleksin salamisi lootnud, et ta seda näeb. Muidu oleks veidi hale olnud. Võinoh, päris mitte, ma tahtsin, et elu teaks, et Keegi Kuskil On Armunud Ja Üritab Midagi Öelda.

stseen.

Oma öökapi tagumisele küljele olen tindipliiatsiga kord kerges meeltesegaduses kirjutanud „du kannst kriegen, deine Augen trinken". Mis ma siis olen? **Ma olen Aulik Arusaamatus**. Te võite vaid aimata, mis ma olen. Ma olen „Amélie" filmi *full soundtrack*, 6.05 kuni 6.50. See kirjeldab minu elu kõige paremini. Ma olen kõik imelikud asjad. Ma olen kõik kangekaelsed ja siiski siirad asjad.

stseen...!

Komberdan viimaselt raudteejaamast tulevalt bussilt maha, pealinnast puhtad saapatallad lärtsatavad jäävesisele mudasele teepoolele. Tänav on pime ja tühi. Ma kõnnin keset autoteed kodu poole ja ümisen valjusti Šostakovitši teist valssi.

stseen:

Kodus. Teepuru tantsiskleb tassipõhjas esteetiliselt rahuldustpakkuva keerisena. Ma lähen ja puhastan oma saapad ära. Saapad peavad mustad olema. Musta värvi, aga enamjaolt puhtad noh. Ja korralikud, nahast, nöörid sidumiseks. Ilma mingite sädelevate tilinateta.

...stseen

Mu esimene sõna oli „öökull" ja ma olen mõelnud, mis võib olla mu viimane sõna. Kui ma olin kahene, siis ma nägin välja nagu Franz Kafka, kui ta oli ka kaheaastane. Ma tsiteerin kõikides oma kirjandites „Metamorfoosi".

...stseen...

Mis siin õigupoolest muutunud on? Bussipeatus on täpselt samasugune nagu kümme aastat tagasi, lihtsalt pink on ära vahetatud. Ja joodikud on vanemaks jäänud. Ja saanud õnneks aru, et ma pole mingi sebitav daamimaterjal, vaid lihtsalt üks tüüp, kellele saab rääkida vanadest aegadest ja hukka läinud pärimusmuusikast ja paljastest 80ndate naistest, kes käisid telklas ringi ainult kummikutega, ja kui ilus oli elu siis, kui inimestel oli asjadest ükskõik. Ning siis lõpuks, pärast maa ja ilma kirumist, küsivad nad arglikult, kas tohivad sind õlale patsutada. Tohivad. Kui nad ei haise ja on viisakad.

?..stseen..?

Mul jookseb viimasel ajal üsna tihti ninast verd. Ja ma sain jääl kukkudes peapõrutuse. Päev enne sõbrapäeva. Ja siis olin hästi jahmunud, kuidas ühe sekundi jooksul saab nii palju juhtuda.

...stseen.....

Mulle meeldib haiglas olla, senikaua kuni ma liiga suures ja jõledas piinas ei ole. Sest mulle meeldib inimesi jälgida. Aknast või läbi irvakil palatiukse. Mis nad räägivad. Mõelda, kas ma jagan selles majas kellegagi tema elu viimaseid või esimesi hetki. Kas me veel kunagi enda teadmata kohtume. Mis neil enne õnnetust pooleli oli. Ratastoolis on lõbus sõita.

stseen!!

Mul oli kevadel munasarjas tsüst ja kõik arvasid, et mul on seal sada muud häda, aga mul oli õigus, see oli tsüst. Paremal pool. Ma mõtlesin, et vasakul, aga ma pole miskipärast pooltega andekas, sest paremal on vasaku vaib ja vastupidi. Kompuutertomograafi juures töötas ilus mees. Meist mööda vänderdas üks punase kilekotiga vanaeit. Mulle meeldivad keerulised sõnad. Ja *I'm a paranoid bitch*, nii et kuna ma verd ei talu ja arstiks õppimiseks olen reaalainetes kaugelt liiga ohmu, siis ma olen seesugune, eee... teadjanaine. **Kas sa üldse elad täiel rinnal, kui sind poleks keskajal sellisena tuleriidale pandud???**

stseen...!?

Murdude väljalülitamiseks kolju piirkonnas. Verdumist intrakraniaalsel nähtavale ei tule. Liikvoriruumid on normipärase laiuse ja konfiguratsiooniga. Keskjoone struktuuride nihet ei ilmestu. Paranasaalsiinused ja oimuluude õhuruumid on aereeritud. Koljuluud ja näokolju intaktsed. Lülisamba kaela osa murdu, nihet ega kaelakraed ei tähelda. Nagu kamoon kui äge ja hirmus (ja äge?). Ja hirmus

stseen;

Ma armastan elada. Jaa... Niisutan oma aknalaual rohelises klaastassis olevat punast savi ja tõmban näole ning kaelale jooned. Ülim ekstaas. Vahin natuke täiskuud ja lähen magama.

.stseen.

Kuu ei ole päris. Veri ei ole päris. Mina ei ole päris. Ainult punane savi on päris. Ja see on nii hea.

„Kesköökülm" pälvis novellikonkursil Värske Novell peapreemia.

foto: Mathilde Kallaste

Triinu Kree (19)

Oled Värskes Rõhus mitu korda ka luulet avaldanud. Sinu tekste iseloomustab omapärane kujundikeel ning sealjuures väga isevärki ja kütkestav suhtumine, hoiak, poos, mask. Oled see päris sina või mängid meile kedagi huvitavamat?

Ikka mina olen. Aga see on pigem minu kirglik ja paheline varikuju, kes seal räägib, see vähem tagasihoidlik ja vähem argine mina. Ta käristab reaalsuse mõnuga katki, sülitab sest-nii-lihtsalt-on-normidele, kisendab ja naerab täiest kõrist punase öötaeva poole ning annab kõikidele oma unistustele keset lõunamaist kanalisilda suud. Nii kaua ja kõvasti, et kirsimahla hakkab huultest tilkuma. Ja ta on selle kõigega meeletult rahul.

Sinu tekst pälvis Värske Novelli peapreemia. Kuidas kiitus ja auhinnad sulle üldiselt mõjuvad? Kas aitavad saada paremaks kirjutajaks või teevad hoopistükkis laisemaks? Igatsed hoopis innustavalt halastamatut kriitikat ja hapusid nägusid?

Sellega on tegelikult huvitav lugu, sest ma olen põhikoolist saati palju igasuguseid auhindu saanud. Aga ma lähen alati neutraalse, isegi pohhuistliku hoiakuga kuskile „võistlema“. Noh, et näis, mis saab, kirjutan ja elan oma teksti välja sellest kohast, kus parajasti olen. Ise naudin, suhtun alandlikult neisse konkurentsi puutuvatesse asjadesse. Ei ole vaja upsakaks minna, see on väga kole. Võitude üle ikka siiralt imestan ja tuttavate suleseppade saavutuste üle olen vaat et rohkemgi ekstaasis kui enda omade üle. Aga kiitust saada on ikka tore! Mida spetsiifilisem, seda parem! Armastan veidraid komplimente ja seoseid. Kriitika on ka teretulnud, eks läheb vahel veidi uhkuse pihta, tekitab veidi seda mhh-keegi-ei-mõista-mind-tunnet, eriti sellise sürri abstraktse vormi puhul. Aga see läheb ruttu üle, põhjendatud kriitika viib edasi.

Soovita palun lugemiseks sellist head proosat, mis kadedaks teeb ja paneb tahtma ise veelgi paremini kirjutada!

Kas just see PROOSA-proosa, aga Anu Raua „Kuue ruuduga aken“. Avab kõik mõttekanalid oma siiruse ja maalähedase pehmusega. Samuti olen viis korda otsinud kooli raamatukogu „Maailmakirjanduse kogumikust“ üles ühe kindla dadaistliku novelli, milles mõned kohad mind äärmiselt paelusid. Autorit ei mäleta kahjuks. Kirjutatud 1922. Niimoodi tabas esimesel lugemisel, nagu oleks suvises järves ulpides tohutu suure jääkülma raudhaamriga kõhtu löödud. Kohene ja ehmatavalt suur vaimustus, mida on vaja jalamaid läbinisti tunda, et tugev tunne raisku ei läheks. „Viis sülda sügaval. Vees viis sülda sügaval su isa luudest saab korall.“ Ja lugege Liisi Ojamaad. Jumala eest, lugege Liisi Ojamaad!

Johan Haldna

84

Rütm tekib alati,
kui ma liigutan oma
jalga nii.
Kui ma lõpetan rea
siin mõne teise koha asemel.
Mida kauem

rütm jätkub, seda
isiklikumaks see saab.
Taassünni suurim illusioon:
et mu uus elu on huvitav.
Mind ei ole. Mul ei ole parem
olla pärast.
Püsida ühes hetkes, sõnu
jätkub. Kui ma hingan välja,
siis keegi paneb kirja viimast
rida oma teoses.

87

Ootan metrood. Põrandal on märjad saapajäljed, mis läigivad.
Iga heli on omaette. Elus
omaette. Õues on olnud
pime aastaid. Kaks meest mu
kõrval pingil on siin istunud
aastaid.
Lugematu hulk jalajälgesid, millest
ainult ühed läigivad.
Siiski on ta läinud.
Linnas, mis on alati ärkvel, on
võimatu magada. Kättpidi veab
mind unest välja sireen –
tuletõrje.

90

laskun, olen teel, mind
on kutsutud.
valguvad kõrgeks seesmised
küünlad, nad süttivad.
kustuvad eilsed järel-
dused, nad ununevad.
kas siis, kui ma suuremaks
kasvan, mõistan ma
mineviku vigu? kuidas
kõik ootused mahuvad
ühistransporti. vahin
ennast peeglist – rongiaknast –
ja leian rõõmu tundest,
et keegi ootab mind.
ei tahtnudki täna üksi olla.
tundsingi kellestki puudust: temast.

89

ma pole esimene. ma pole teine. ma
pole kolmas. ma pole neljas. ma pole
viies. ma pole kuues. ma pole
loetav, liiga kaugele ulatuvad
mu juured. need isiklikud asjad
on nii sügavad, et pole minust,
vaid maast. nagu minu uni-
stused – eilsed ja endale
keelatud.
minu lugu: otsin teda. tema on
armastus. kodu on alati
kusagil mujal, nii nagu armastus. enne
kui mõtlen seda, jõuan
end veenda, et on siin, minu
juures ja käes. mina pole
esimene, tema pole esimene. mina
pole teine, tema pole teine. mina pole

83

üksi, alati üksi. kõrvaltoas
on muusika. minu muusika,
sest valisin.
seina taga on
teine korter, kus inimesed.
pisut vaikust
kulub ära
kisub katki öise
linna kuma kõik, uksed
lahti. kisub
uksed lahti.
tuppa pääseb tunne
õuest: hetkel mind ei ole, hiljem
tulen kaasa, praegu
ootan köögis,
nähes enda elu
vaikuses.

96

pisaratest märg öö.
päev nii kuiv, et nahk lõhestub
mu põskedel.
nõrk valgus baaris.
õlu joodud teel
baari, kus aeg veedetakse
üksinda.
üksinda veedetud aeg.
hüljatusetunne
pärast telefonikõnet
vanematega.
arusaamine olemasolust:
unistus sellest.
mõte kellestki, kes on
kaugemal minust,
kui mina olen endast.

103

see, mis igal hommikul
algab ja igal õhtul
lõpeb, valmistab täna piina.
viimaks üksi, viimaks
rahul, viimaks siin ja mitte
mujal. mu vaikus kannab
mädavilja. mu kõnepruuk
on hädine – pigem vaatan
tühja. klaasi pole enam
minu akendel, kuid ei valgu
sisse miski, ainult välja.
magan risti, magan
pikuti – pole minu asi
juua vett ja süüa sooja toitu –
ma olen teisest puust ja lähen
teise taevasse.

105

ei iial tühi. täitub lakka-
matult, ja täidab mind. kus
ma oleks, kui ma poleks siin?
kasvavad kuud mu seljas
ja aastad. kui vaid tunneks
nende raskust, mis mind
kaitseb. vahest vaikus
polnud valik, vaid kaitse?
millal algab
keel? kus ta läheb
sõlme?
kas mina ja sina
oleme teineteisest eraldatav
nagu kuul või põletik?
või kasvan ühest teise
igal hommikul, kui pesen hambaid?

Ajamasin

Katarina Kuningas

„See on ajamasin," vastas ema.

„Kuidasmoodi ajamasin? Kus siis ajamasinaid müüakse?"

„Poes ikka."

„Kas seal on siis kirjas „ajamasin"?"

„Ei, ma arvan, et kirjas on „Odav, odav! Osta kohe!" või siis „külmkapp"."

„Kas see on siis mingi petukaup või?"

Terve lapsepõlve kippusin ema sõnul olema ninatark – juba enne, kui esimestest sõnadest esimesed laused moodustusid. Emale tegi see igatahes alati kõvasti nalja, kui ma siis ägedalt midagi seletasin ja talle kohta kätte näidata üritasin. Kuulsin teda tihti täiskasvanute seltskonnas jutustamas lugusid sellest, mida ma olin öelnud ja mille eest siis ikka kuidagiviisi vastu näppe saanud.

Esimene taoline juhtum, mida mäletan, leidis aset juba lasteaia-aegu. Kuna õppisime segarühmades, viibisin tihti nii endast nooremate kui vanemate laste seltsis. Viimased tõidki mulle nuhtluse kaela. Krokodill läheb arsti juurde. Arst kutsub ta kabinetti ja küsib: *Tere, kes teie olete?* Patsient vastab: *Kroko*, mille peale arst pärib: *Aga kuhu siis dill jäi?* Ma ei mõistnud, mis võis minu sõnades (tegelikult minust aasta-paar vanema Laura või Liisi või kelle iganes sõnades) olla sellist, et see kellelegi nalja peaks tegema. Mõned aastad hiljem, kui mõistsin ka pisut lugeda-kirjutada, ei olnud see lugu sugugi ununenud. Samamoodi nagu paljud teised taolised lood ja juhtumid, mis mulle mõistatuseks on jäänud, jäi seegi anekdoot, selle anekdoodi olemata *punchline*, mind kummitama. Uurimisküsimus: mis teeb anekdoodi naljakaks (ajab naerma)? Uurimisobjekt: krokodilli-anekdoot. Mõtisklesin natuke ja ega kaugemale ma ei jõudnudki, kui et „dill" ei tähenda eesti keeles mitte kui midagi. Oleks tegu „tilliga" – siis oleks ju arusaadav! Aga selle anekdoodi autor on selgelt mõelnud d-tähega „dill". Ja olgugi et inglise keeles tähendab see sama, mida eesti keeles „till" (roheline peenrataim, kasutatakse toidu maitsestamisel jms otstarbel), ei saa ometi selline labane nali minna peale *minu* vanematele!

Emal olid vist minu pärast mitmel korral tilgad püksis, kuigi põit oskas ta täiskasvanud inimese kombel minu teada siiski pidada. Isa läks aga alati näost punaseks nagu peet. Vahel tundus

mulle isegi, et tema pea muutus suuremaks ja näojooned jäid selle võrra väiksemaks. Silmad pigistati lausa nii kokku, et vahel pressis sealt välja silmavesi, mida isa siis parema käega silmanurgast ära pühkis, läikiv triip taga. Aga kahjuks on see ka enam-vähem kõik, millega siinkohal uhkustada saan. Ei õnnestunud mul näiteks naerutada neid sedavõrd, et isa saaks lahti õllekõhust ja emagi püsiks nooruslikul kombel sale. Aga mida seal enam põdeda, mis tehtud, see tehtud ja möödas.

Mida vanemaks ma sain, seda vähem sattusid lõbusad lood meie vestlusest suurema ringi kõrvu ning seda tõsisemaks ja argumenteeritumaks vaidlused muutusid. Aina tulisemaks ja vihasemaks. Mida vanemaks jäi ema ja mida suuremaks sirgusin ma ise, seda enam jonnis ta mulle vastu ning aina rohkem tundsin tüdimust, mida tekitasid minus argised vaidlused. Ladusin faktid lauale ja seejärel vaikisin, lasin vastaspoolel tõsiasja seedida ja vajaduse korral kontrollidagi. Ja kui viimaks kuulsin laua teiselt poolt või kõrvaltoast vaikselt kostvat „sul oli õigus", siis selle asemel, et tunda rõõmu terve lapsepõlve ihatud pealejäämise üle, käis kõhust läbi jahe jutt ning rinnus jäi kuidagi õõnsamaks kui muidu. Kui ihaldusväärne oli siis iha võidu järele, kuis ihkan kandvat iha. Kuid kas pole see iha muu kui viha, mis sünnib allajäämisest ja tuimastab kaotusvalu?

„Sellega saab siis ajas rännata?"

„Põhimõtteliselt küll."

„Mis mõttes?"

„Kas sa tead, kus asub Siber?"

„Kunagi oli see Eestis, aga praegu on Venemaal."

Ta proovis mulle siis selgitada, kuidas Siber on alati samas kohas olnud ja et sõda ja sõda ja rahu ja leping ja keiser ja imperatoorium ja liit ja kogutud nõud ja meri ja maa ja et see kõik oli enne, kui mina sündisin, ja et mul ei ole vaja selle pärast muretseda. Tuleb välja, et Eesti ei ole Siberis ja Venemaa ei ole Eestis. Aga mina ei pea sellepärast muretsema. See veel puudus, et mina enne oma sündi toimunu eest vastutama oleksin pidanud.

„Aga mis selle Siberiga siis on?" Ma olin jalutuskäigust juba väsinud ja astusin mingist roidumusest tulenevast trotsist nimelt nii, et minu sammud ema omadega mitte mingil juhul kokku ei langeks. See oli raske töö, hoopis raskem, kui olin arvanud, sest kui minu samm kostis ühe kõlksuna vastu kõva tänavakivi, siis ema kontsaga saapad tegid ühe sammu kohta kaks klõpsu: kand ja varvas. Mul ei õnnestunud kõlksude arvu üle trumbata, aga lõbus oli sellegipoolest – noh, lõbusam vähemalt kui seal metsatukas, kus me

käisime emaga kive vaatamas ja ta mulle igasuguseid nimesid ette luges, seal ei tohtinud üldse joosta ja pidi päris tasa rääkima.

„Siberis, õigemini taigas, on maapind kohati nii külm, et see ei sula isegi suvel ära." Kui ta oleks kooligeograafiast mäletanud sõna *igikelts*, siis oleks ta seda siin kindlasti kasutanud. Aga kuna kaardilugemises olin temast ees juba neljandaks ja riikide tundmises kaheksandaks klassiks, siis maateadlaseks teda päris nimetada ei saa.

„Kuidas lapsed suvel siis paljajalu käivad?" Ema väited muutusid järjest jaburamaks, nagu ütleks ta välja kõik, mille sülg suhu toob. Ise õpetab koolis lapsi, aga mulle räägib igasugu jama.

„Pealtpoolt sulab ikka ära, kasvab murugi. Aga sügavamal on ikka külm, nagu ei olekski suvi. Noh, umbes nii sügaval, et kui kaevata selline auk ja isa sinna seisma panna, siis ulatub ainult juuksetutt välja. Vot sellise augu põhjas on juba nii külm, et kühvel läheb keskelt pooleks, kui südasuvel auku kaevata püüad." Tuleb mainida, et minu isa ei ole väga pikk mees.

„Ja isegi kui on jahe, siis need lapsed seal mõtlevad, et on küll jahe see maapind, varbad külmetavad, aga siin on ju mammutid ja dinosaurused peidus, seal sügaval. On küll külmavõitu, aga natuke ikka lahe ka." Oleksin ma selleks hetkeks veidi vanem olnud, oleksin osanud oma tülpimust alla suruda, oma pahameelt ema peale mitte välja valada, kõnelenud inglise keelt, oleksin öelnud *cool*. Et nagu lahe *ja* jahe. Ema oleks ehk itsitanud ja lugu oleks jäänud meie vahele seniks, kuni see tal seltskonnas viibides meelde oleks tulnud ning aeg olnuks küps uhkeldada sõnaseadjast lapse tähelepanekutega.

Aga ma ei saanud ema loost aru. Mõistmatu jutt ja pikk kodutee olid mind ära kurnanud. Selle asemel et vältida oma sammude ühtimist ema omadega ja luua mõõdukat polürütmi, trampisin nüüd astudes saapakannaga nii kõvasti vastu külma asfalti, et ema sammude hääl täielikult summutada. Minu teele sattusid järsku aga tuttavad lombid, mis olid üleöö jääkihiga kattunud. Seejärel möödus kodutee klirina saatel.

Ema sai minu trampimisest aga oma loba jaoks indu ainult juurde ja jätkas: „Siberis on muld nagu suvised maasikad, mis on külmkappi pandud ja siis kivikõvaks külmunud. Ja kui need maasikad üles sulatada, tunned suve maitset."

„Ei, ema, nii küll ei ole." Kuigi olin laps, siis nii rumalaks ei saanud ema mind ju ometi pidada, et mind midagi sellist uskuma panna. „Maasikad ei ole ju mullast ja muld ei ole maasikatest. Ja üldsegi, kuidas Siber selle kõigega seotud on?"

Koju jõudes võttis ema sügavkülmast möödunudsuvised maasikad sulama. Proovisin ampsu võtta, aga maasikas oli liiga kõva, olgugi et pealt juba pehme ja soe. „Siberi muld," lausus ema.

„Mis mõttes?“

„Siberis oli tõeline suvi, selline nagu meie suved, nii et kaeva maa sisse kasvõi kahe isa suurune auk, väga ammu. Nii ammu, et siis elasid veel mamma ja... mammutid.“

Ma teen külmkapiukse lahti ja võtan sealt karbi justkui Siberi mulda: sulatatud, külmutatud, sulatatud, külmutatud – ja sulatan ta üles. Ma võtan ampsu ja kuigi pealt on soe, nii soe, et käi või paljajalu, siis seest on ikka külm. Lasen veidi veel sulada. Löön hambad sisse, ootan magusat oma keelel ja jahedust kurgus – mulle saab osaks aga *brain freeze* ja tunne, nagu jääksin oma esihammastest kohe ilma. Hambavahe, mille kokkukasvamist ootasin terve lapse- ja teismepõlve ja millele ema põnevusega kaasa elas, on nüüd vist kolmekordistunud. Hetkeks kirun ennast, lasen välja hääletu „aaaaaa!“ ja lehvitan kätega avatud suu ees, justkui oleksin hauganud midagi kuuma, mitte külma. Siin ma nüüd olen, külm maasikas nagu kuum kartul suus – see on minu süü, pean sellega ise toime tulema.

Ma lükkan karbi ema poole, aga ta vaatab mulle oma viimasel ajal kuidagi eriti külmal ja kivistunud pilgul otsa ega tee maasikaid märkamagi. Pistan siis ühe marja endale veel suhu ja valmistun lahkuma. Teise torkan kivi ette mulda, tulpide vahele. Ema istub mu kõrval ja me sööme vaikides maasikaid, külm maasikas nagu kuum kartul suus.

„Ajamasin“ pälvis novellikonkursil Värske Novell eripreemia.

Tuule Kangur

*

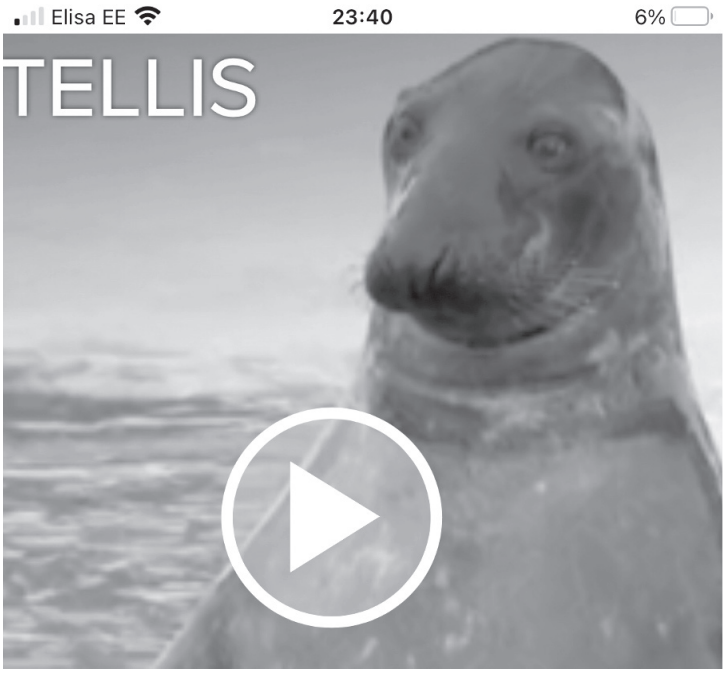

Ei ma praegu teen seda ainult selleks, et ära teha. Ma olen lõss ja haiglane ja tahaks lugeda, aga silmade taga istub tellis. Mitte Kohila Paberivabriku silikaat, mitte saunaseina keraamiline punane. Mitte *London Stock*, mille oleks Aldgate'ist ehitusplatsilt kaasa saanud. Ega kitsas Rooma-aegne tellis Colosseumi seinast. Vaid see kõige rõvedam ära nätsutatud tellist matkiv vaht, mida PROTO avastustehases lastele tellise pähe määritakse. Konarustega, mis aeg-ajalt valule järele annavad. Tihedusega, mis kõik endasse imeb. Iga ohke, iga heli, raputuse ja naerupurske.
Minu peavalu on alati tellis. Meil käis kunagi koolis rääkimas ämmaemandaks õppiv tudeng, kes ütles, et kõige mõttetum valu on peavalu. Teistel valudel on põhjus. Mõnel valul on tulemus.
Minu silmade taga oleval tellisel pole ei üht ega teist. Ta tuleb kas välja juua või välja magada.

Low in stock

Kõnnin siin
enne valimisi
sotsiaaldemokraatliku pealinna
sotsiaaldemokraatlikel tänavatel,
kuhu maismaa-Euroopa mured jõuavad justkui üle vee,
kajana.
Mõtlen,
kas ma tahaksin, et minu koduriigis
oleks kõik nii *fin*,
et isegi ostulindilt asju kotti toppides
vaatad ostukaaslase asemel igavale tahvlile otsa?
Võib-olla on see jäänuk koroonaajast,
aga mulle tundus *pad*'e kotti toppides
ja tahvli ääre taga askeldavaid käsi vaadates,
et see valge eraldaja on seal selleks,
et minu naaber
    minu asju
    minu näoga
        kokku ei viiks

Asjad
on siin kolm korda suuremad
ja neid on kolm korda rohkem.
Inimesed
on kolm korda viisakamad,
aga ka
kolm korda kaugemad.
                Võltsid?
Tänavad on laiad,
ja näib, nagu kõik linna inimesed,
keda tundub olevat kolm miljonit,
aga on tegelikult rohkem kui kolm korda vähem,
oleksid tipptunnil maa alla metroojaamadesse kogunenud.
Hiljem kodus
söövad nad
suurtest pakkidest
suurelt lõigatud köögivilju
ja elavad suurtes majades,
kus on akendega koonerdatud.

Näen seda linna ainult õhtupimeduses
või metroos
või – nagu *ica* – supermarketis,
ja mõtlen
meie pimedus on siiski huvitavam.

*

teisipäeval olin
____augus
pea valutas
esmaspäevast
meel oli kollane
ülekeedetud makaronidest
ja krokiis tundus mulle
(aga ainult mulle)
et modell niheles
iga kord kui õppejõud kuklasse hingama tuli
oli ta asendit muutnud
ja ma pidin õppejõuga sama imestunult
lausa pettunult
enda lehte vaatama
„sa oled piirides kinni“

kõige lõpuks
nagu heal päeval ikka
läksin kodustega raksu
nelja masinasse panemata jäänud klaasi tõttu
valgus kaks kuud kogunenud
sitt
mulle kaela

edasi sai õnneks
ainult paremini
lõpuks oli ikkagi
hea nädal

Lootus sureb viimasena

Ma pidin eile õhtul täiskasvanuks saama. Kuigi emps ütles, et minu elu on minu elu ja ma ei pea veel selliste asjade pärast muretsema. Tema ka ei pidanud. Ja et see on täiesti loomulik, et mul on omad käigud ja omad mured. Et mind ei ole siin.

Aga minu elu on minu pere ja kodu ka. Seda tegelikult ennekõike. Minu elu on minu ema. Ja minu privaatne isa. Minu vanem, keskmine ja noorem vend. Mu kantsid.

Minu elu on mu sõbrad ja praktikad ja koolitööd. Külaskäik Ida-Virumaale, esimest korda pärast täiemahulist sõda ja seda, kui me Venemaalt Eestisse kolisime.

Minu elu on kallima kaotusvalu, kuigi mu kallim pole ta kunagi olnudki. Lihtsalt seda inimest, kellesse mina kiindusin ja armusin – teda enam pole. Kadus seitsme kuuga Euroopasse ära, kasvas ümber.

Minu elu on minu säästud, mis inflatsiooni ja üüratute toiduhindade juures põlevad. Ja valikud, mida ma endale lubada saan. Majanduslikult. Ja moraalselt.

Minu elu on vaikimine. Ja ammendamatu soov jagada. Usk aususesse. Ja pidev ülesaamine.

Minu elu on lootus, et miski ei jookse veel eest ära, kuigi mõlemad mu kalleimad sõbrad kolivad sügisel välismaale.

Minu elu on lootus.
Mina
jooksen.

✺ BALTI VIHIK

2024. aasta jaanuaris, keset traditsioonilist Eesti talve tulid kuusteist noort kirjanikku Eestist, Lätist ja Leedust üheks nädalaks kokku Circa Seven Celsiuse esimesse talvekooli, et tutvuda siinse kultuurimaastikuga, jagada oma loomingut kohaliku publikuga, vahetada kogemusi ning veeta innustavat aega looduses. Barlovas toimunud kirjandusürituse puhuks valmisid läti ja leedu autorite tekstidest tõlked eesti keelde ning talvekooli vältel pidasid mõned Eesti osalejad päevikut, et midagi ühisest Balti hingamisest jõuaks ka paberile.[1]

Täname Ilze Tālbergat toe ja abi eest läti tõlgetega.

1 Vt ka: Mia Maria Rohumaa, Kristel Zimmer. „Baltijas Energija* — vaade noorte Balti kirjanike talvekoolile“ ja Lisanna Lajal. „Ajakirjanik on ka kirjanik“ — Müürileht, märts 2024.

Orestas Razumas
leedu keelest Lauris Grins

Kaebus Prometheusile kotkalt, kellele ei maitse maks

Saan aru: proovisid tuletikku varastada, karistuseks pead igavesti kannatama. Silm silma vastu. Kõik on OK. Loogiline. Aga mida mina tegin?

Ma pole harakas, et varastaksin väärtasju. Ma pole kägu, et murraksin majja sisse. Tõsi, pärast vanaaastaõhtut kaotasin võtmed ära, pidin oma pessa sisse murdma. Aga see pole kuritegu. Loodetavasti. Ma olen terve elu ainult ühele kaarikule lärtsu lasknud. Ühele! Olgu, kahele. Kolmele. Ei, kolmele mitte, see polnud kaarik. Aga nüüd ei ole mul enam aega ega energiat, et kolmandale lasta, isegi kui tahaksin!

Vahel kükitan turul, kõik sosistavad: „Oi, vaene Prometheus, küll tal on halvasti...“ Minu kohta ei ühtegi sõna! Patustas teisejärguline pooljumal – vabandust, aga tõelise jumalaga Zeus nii ei käituks – ja kes kannatab?! Mina!

Ägestusin. Vabandust. Sa pole teisejärguline. Isegi imelik vaadata, et pärast kolme tuhandet aastat samba küljes on sul nii vapustav figuur. Vahet pole kui palju ma tõsteid teen, läbi sulgede trimmis kõhtu ei paista.

Sa ei tee midagi? Sa oled niisama selline? Nokiksin raevust su maksa sodiks!

Aga kas sa oled kunagi proovinud maksa ära süüa? Toorest maksa. Mitte süüa – ära süüa. Ei? Ilmselt sa pole ka proovinud seda iga päev terve igaviku teha. Sappi oled mekkinud? Harilik inimene toodab päevas liiter sappi, aga kui palju jumal toodab?! Pooljumal. Hah. Pooljumal.

Ah, et titaan?

Pooljumal.

Äratus igal hommikul kell kuus. Mis otsast sinu kuritegu on seotud minu ärkamisega? Püha Zeus! Ma pole öökull, ma pole lõoke, ma olen normaalne kotkas – lähen hilja magama ja ärkan hilja. Aga ei! Kui ühe korra sisse magasin, ei avane nokk isegi ütlemaks, millega kotkaks muutunud Zeus hakkama oli saanud...

Aga olgu. Lepime ühes asjas kokku. Ma ei tea, millega sind toidetakse siin, aga... mees, palun, ära joo enam mõdu. Maks on filter. Palju

ma saan lupja närida? Jõuan koju tagasi, naine lööb tiivaga vastu pead: sina jälle purjus... Aga kallis, mind karistasid jumalad... Ja seekord ma ei valeta!

Oot, mida?! Siin on neerud? Sa tahad öelda, et ma söön iga päev neerusid?!

Oi Zeus...

Miks ma ütlen alati „Zeus", kui on nii palju jumalaid? Aphrodite... Poseidon... Buddha... Kas sa tead, kui palju religioone on leiutatud pärast sinu kuritegu? Paku, mitu neist korraldab ornitoloogilist autodafeed ühe liigi esindaja vastu? Omavahel öeldes pole meie religioon eriti hea – me ei tähista isegi jõule.

Ja kuidas ta õieti sul iga päev tagasi kasvab? Kas sa tunned midagi? Kas ta kasvab aeglaselt või äkiliselt? Nagu küüned või nagu maksud? Nali, linnud ei maksa makse. Mõned maksavad. Unusta see ära...

Proovi teinekord aeglaselt tagasi kasvatada, äkki on nii maitsvam? Või siis just äkiliselt – värskena on pehmem. Tasub eksperimenteerida, kui me siin veel paar igavikku oleme.

Suud sul kinni ei õmmeldud, suudad rääkida küll. Ei taha? Saan aru, kurb on. Pole hullu, inimesed räägivad sinust muinasjutte, et oled vankumatu julguse sümbol. Ei ole? Minu arust ka rumal jutt. Pooljumal proovib (edutult) tuletikku varastada ja laksti – kangelane. Võib-olla on inimeste jaoks loomulik kummardada sellist nõrgukest pooljumalat... Minu pooljumalat.

Oeh.

Kasvas juba tagasi? Pööra pilk ära.

Emija Grigorjeva läti keelest Helena Schilf

kohe saab päike otsa
veel enne kui ranna rohelus jõuab minusse imbuda
sellele alluda: rebida lahti käed
justkui kukkuda või lennata
lapsepõlve hommikusse

jumalaema pildike kleebitud
nätsuga kapi külge
pelargoonid murenenud savipottides
rasked nagu igavene ja kauge lähedus
on asju mida tõsta saab vaid embusega
rüüpan piima alumiiniumkausist
selle äär kui jäik huul
mehel keda armastada pole võimalik
kuid keda suudelda tuleb siiski sest
kohe saab päike otsa

päike on veel suur ümmargune
kuivatab okstes haavalehti
nagu imikuriideid
minu kätel
kahel vahukulbil
sillerdab
sinu pikk pikk vari

Māra Ulme
läti keelest Anni Leena Kolk

on raske ärkvel püsida
täiesti
siin ja
täiesti praegu
tahan ära voolata
ujuda natuke edasi
ja tunda end
kuidagi
teisiti
noh
üldsegi tunda end nagu
tuhk;
nööp;
klaas;
päike;
lilleline kleit.
kui ma kustutan kõik mida võiks valesti mõista
hakkab mul igav
ma tahan öelda
öö tigude buss
ja
sinakasroheline lendav auto lillade jänesekõrvadega
särav must auto suurte ümmarguste tuledega
ja jänesekõrvadega
ma tahan öelda

pung avaneb ja koorub kirgas õis
puruneb muna ja sellest voolab välja
väikestest valgetest õitest jõeke
kukub puu, prantsatab maha
nagu pärast tormi
selle tüvest lendavad välja liblikad
neid maandub just sinu peale
sa armastad mind ka

Lauris Bērziņš
läti keelest Anni Leena Kolk

Kas kostitad? (katkend)

Aasta tagasi ilmus välja kojamees. Mees püsib vaevu jalul ja ma isegi ei tea, kas keegi on ta kutsunud või töötab ta jootraha eest, aga siin ta on. Kusjuures ei tea, kuidas see juhtub, aga me näeme teineteist alati samal hetkel. Minu sigaretti märgates jätkab ta viivuks oma nurgakese pühkimist, siis ohkab liialdatult ja hakkab lähemale tulema.

– Tere, – üritan viisakas olla, kuigi eriti ei tahaks.

– Tere! Noormees, kostita palun? – palub ta alandlikult ja ma kostitangi alati, oma vastumeelsust välja näitamata.

Juba mõnda aega mõtlen mahajätmise peale, aga mõttest kaugemale ei jõua. Sigaretid maksavad mul kuus vähemalt viiskümmend eurot. Iga tööpäeva hommikul annan ühe kojamehele, mis teeb kuus kokku peaaegu kakskümmend kaks sigaretti ehk tsipa rohkem kui üks pakk. Aastas on see plokk ehk peaaegu seesama viiskümmend eurot; natuke vähem, kui ma päevas teenin. Niisiis ühe päeva aastas pühendan selle suitsunillija harjumuse ülalpidamisele. Kui jääksin siia elama kolmekümneks aastaks, siis on see vastavalt juba ühe kuu töö. Selle tuhande euro eest võiksin ma saada ka hea trummikomplekti, mida paar korda mängiksin, et proovida mingit lapsepõlveunistust täide viia. Pärast seda peaksin korteris mõne varjatuma nurga otsima, et külalised lõpetaksid tüütute küsimuste küsimise. Ometi ei saa ma kojamehele ära öelda.

– Tere! – seekord kõnetab ta mind esimesena, selja tagant ligi hiilides, nii et ma võpatan.

– Tere, – vastan natuke põlglikult ja viin läbi meie viisakusrituaali.

– Palav, kas pole? – ta puhub välja mu sigareti suitsu ja vaatab haledate silmadega ringi. Kuigi ma ühe just andsin, hakkan suitsupakki automaatselt jälle välja võtma, kuid ta jõuab enne küsida: – Kas saate klaasi vett tuua?

Ma ei tea, kui südametu peaksin olema, et keelduda, sestap sisestan välisukse koodi ja lähen korterisse kraanist vett laskma, ent lõpuks võtan külmkapist gaseeritud vee pudeli. Nii saan temast kiiremini lahti.

– Aitäh, noormees! – Ta võtab selle aupaklikult vastu, aga ma olen ikka veel natuke pahane. Olen üldse rohkem vihastama hakanud.

Asi algas sellega, et terapeut soovitas viha suunata pigem teiste, mitte iseenda vastu. Nagu kõigil, on mul tavaline ärevus ja mõned emotsionaalsed traumad, mis mind eriti ei mõjuta, kui välja arvata paar stressirohket õhtut ja kroonilised valud rinnus. Aga terapeut ei õpetanud mulle, kuhu seda viha suunata, ja nüüd muutun ma teistele üha ebameeldivamaks inimeseks. Pärast mõnda kuud teraapiasessioone lõpetasin seal käimise ära.

– Mis teie nimi on? – küsib ta ujedalt. Kuigi oleme mõlemad kohmetud ja ma ei taha suruda tema karedaid määrdunud käsi, teen seda lõpuks siiski ja me tutvume ametlikult. – Arvīds, – ütleb ta naeratades ja ma lahkun. Kodus küürin käed hoolega puhtaks ja hakkan rohkem kraanivett jooma. Külmkapis vabanenud ruumi ma ka ära ei täida.

Küllap minu näilise jõukuse tõttu hakkab Arvīds minuga veidi sagedamini rääkima. Kui maailmas toimub midagi suurejoonelist, mainib ta Nõukogude Liitu või nooruspäevi, aga tuleb tunnistada, et sellesse monoloogi ma üleliia ei süvene.

Paar kuud hiljem läheb ilm jahedaks ja ühel hommikul palub ta minult midagi sooja. Rütmist välja löödud, keedan kruusi puuviljateed, mis mulle endale sugugi ei maitse, viin talle ära ja jään kohmetult ootama.

– Millega te tegelete? – Arvīds puhub teele peale ja üritab vaikust täita.

– Ma olen andmeanalüütik, – vastan kuivalt, kõigepealt märkamatult ringi piiludes ja lootes, et naabrid meid akendest ei jälgi.

– Oo, vaat kus! Siis teenite alles hästi! – ütleb ta, aga ma ei vasta, ainult muigan omaette.

Järgnevate kuude jooksul jätkab ta küll tee, küll sigarettide lunimist ja ma ei suuda endiselt keelduda. Kui mul poleks tarvis kindlaks kellaajaks tööle minna, siis läheksin välja teisel ajal, aga nii ma ei saa. Seeeest on halva maitsega puuviljatee otsas ja ma tunnen natuke kergendust, et kodus on veidi vähem träni.

Ükskord võtab ta teetassi midagi ütlemata endaga kaasa ja mul on häbi vastu hakata. Muidugi, ma olen pahane, aga tassile trükitud ettevõtte logo on mulle juba kaua ebameeldiv olnud ja paari päeva pärast on see juba meelest läinud.

Lund hakkab sadama, miski võtab minu üle võimust ja ühel hommikul otsustan Arvīdsile ise kulunud pleedi pakkuda. Näen pleedi sageli tema õlgadel ja see tekitab minus natuke ebamugavust – kas tal siis soojemaid riideid ei ole? Samal ajal on minu kapis särke, mida ma pole kolm aastat välja võtnud; mõnel vabal päeval viskan need lõpuks välja.

Patricija Gudeikaite
leedu keelest Lauris Grins

Anna O. –
ajab pea kuklasse
pärast kahekordset morfiinidoosi
hakkab keha kangestuma

Anna O. –
tundes Breueri hingamist
heidab aeglaselt põrandale
ta tahaks talle öelda
et nägi üksi olles madusid
ta tahaks näidata
kehale uuristatud
tootemeid
ta tahaks talle öelda
et ta on gorgo Medusa

Anna O. –
näitab rünnaku jälgi
suus raua maitse
Anna O. –
näeb iseennast
tema hõljuv keha
nagu putuka nõel

(Breuer köhib)

Anna O. –
avab higised peopesad
ta teab hästi
teda jälgib seitse deemonit

Tomas Petrulis
leedu keelest Lauris Grins

Talv

Taevast sadas hoorasid. Nad keerlesid õhus, langesid majadele, kõnniteedele, autodele ja inimestele. Külmad hoorad, külmemast külmemad, nõnda külmad, et peaaegu võimatud, katsid tänavad, moodustades tiheda valge massi. Nad olid väikesed hoorad, nõnda väikesed, et peaaegu võimatud, kuid nende massis oli jõudu. Nende mass ei lasknud möödujatel mööduda, möödujatel, kelle ainus eesmärk, elus lõplik, nende ühise elu eesmärk, oli mööduda, mööduda ja kõik. Mööduda ja rohkem mitte muretseda selle pärast, millest mööduti. Neile läks korda vaid möödumine ise, seepärast nad olidki möödujad, aina möödujad ja ei midagi muud. Kuid möödujad olla ei lasknud neil sel tuulisel ja külmal pärastlõunal väikesed, külmad ja kleepuvad hoorad, kes sadasid hallidest pilvedest, neist hooralaevadest. Nad langesid ja moodustasid valge, raskesti läbitava massi, hoorade massi. Hoorad olid samuti vaid hoorad ja ei midagi muud. Nende ainus eesmärk, neile endile tundmatu eesmärk, oli vaid langeda, ohjeldamatult langeda, langeda ja langeda, ja kleepuda massiks, et takistada, enesele teadmata, möödujate möödumist, et mitte lasta neil olla möödujad. Aga kas möödujad ise teadsid, et nende eesmärk oli mööduda, nende ainus pärastlõunane eesmärk, mille suunas neid liigutas möödumise moraalne jõud? Möödumise moraalne jõud, mis käskis neid mitte seiskuda, mitte lasta hooradel neid ahvatleda, mitte katkestada liikumist, mitte vajuda massi – hooradesse, hooradesse mitte langeda. Möödumise moraalne jõud, isegi teadmata, et on moraalne, kujundas nende moraalsust, nende möödujate moraalsust ja sallimatust hoorade vastu. Sallimatust, kuna hoorad olid nende silmis ilusad, ja nemad ise, enese salaja, tahtsid langeda koos nendega, langeda ja langeda, iseenese salaja, nende teadvuse, kõigile ühise eest salaja, tahtsid olla vaid hoorad. Puhtad ja eredad, külmad ja liibuvad, tuulise pärastlõuna hoorad, keda tallati ja määriti, kelle puhtust sõtkusid salaja hoorasid kadestavate möödujate tallad, rasketes talvesaabastes tallad.

Deividas Preišegalavičius leedu keelest Lauris Grins

Baabeli t

Sipelgatel on kiire, sest nad peavad sipelgapesa Kaunase rajoonis õigeks ajaks valmis saama. Läheneb lõunapaus ja seepärast saavad nad endale hetkeks muud lubada – seisatamist, lakoonilist suhtlust möödaminnes.

Esimene sipelgas: こんにちは.[1]
Teine sipelgas: Hello.
Kolmas sipelgas: Здравейте. [2]
Neljas sipelgas: Olá.[3]
Viies sipelgas: Svēkė gīvė.[4]

Paus. Mööda teed kõnnib sipelgas-fantoom. Ta veab enda järel musta nahast kohvrit.

1 Tere (jpn)

2 Tere (bulg)

3 Tere (port)

4 Tere (žemaidi)

Baabeli to

Esimene sipelgas: こんにちは.[5]
Teine sipelgas: Hello.
Kolmas sipelgas: Здравейте.[6]
Neljas sipelgas: Olá.[7]
Viies sipelgas: Svėkė gīvė.[8]

Lõpp

Kummardavad tegelased:

Esimene sipelgas
Teine sipelgas
Kolmas sipelgas
Neljas sipelgas
Viies sipelgas
Sipelgas-fantoom

Teised

5 Tere (jpn)

6 Tere (bulg)

7 Tere (port)

8 Tere (žemaidi)

Evelīna Andžāne

läti keelest
Emma Aleksandra Jaanson

ma ei leia kunagi ultrahelipildilt last

ma ei leia kunagi ultrahelipildilt last

see on tõsi, ma püüdsin

et ära tunda oma venda üritasin hoomata ka enda piirjooni

palusin oma emmel üles otsida minu lapsepõlve pildialbum, kus ajajoone moodustavad minu värvilised kehad, mis lebavad läbipaistvates taskutes

uurisin oma veel ihust valla pääsemata silmi (ripsmete asemel olid uneliiva terad), armsaid grimasse, rindu, mida veel polnud. või juba olid?

ma austan keha määramatust, kuid sel hetkel soovisin üle kõige

paitada pilguga pehmeid armastusväärseid nahavolte

minu mina oli hinnaline,

minu mina oli imetletud,

minu mind hoiti ja hellitati

(justkui võiksin kohe muutuda millekski ohjeldamatuks)

minu mina lödi tortilla-ketas pihkude vahel

kui lendav taldrik, mis valmis lõhestama lapsepõlve puhast palet

minu mina pöördub ning suundub tagasi tumeda basseini poole,

kus kõigest jõust veepritsmetega kõdi teha,

selle seina noolimas geel ja kaamera

minu mina ilmus esmakordselt monitori ekraanile! (virutasin sellele siis esmakordselt terve jalaga silma!)

minu emme tõmbus kägarasse, nuttis, oli õnnelik

vaata, ninanõps ja silmad. neid näitasid sa meile esimestena. näed?

justkui erinevad kuufaasid ilmuvad

põsed, mis paisudes ja pragunedes kergest vinest eenduvad

ma ei saanud millestki aru ning valasin viha veebi, otsisin teisi ultrahelipilte

valdavalt viskas ette hälbeid, traumasid või kaksikuid. ka silmanähtavalt lastega sarnaseid kujutisi.

pilte lõputult venitatud otsmikusagaratest, neid oli kõige rohkem. mul on tekkinud harjumus neid pikalt vaadata, neist rohkem teada saamata – nagu kibuvitsamarjugi

miks ma ei näe oma valget rusikat, kui mulle öeldakse – näe, sinu rusikas! ja põial suus.

minu lapsepõlve pildialbumis polnud ka rusikaid. selles olid hoopis minu kehad takerdunud lõbusatesse kogemustesse, mida ma endale ei valinud. sinised rõngad olid ligedad kausid, sügavikud, neist lahti lastes ei osanud ma ujuda.

minu mind hoiti turvalises mustas pimeduses,

minu mina sooviti käega katsuda monotüki haripunktis

nad said sooja energialaengu, millimallika, päevade valus välja oksendatud roosa tee,

hoides potist kinni nagu kaelavõrust – mina

lupsti põrandale emme mul ütles

sinuga läks lihtsalt, nii võiks lausa kolm korda järjest

ultrahelis loeti sul sõrmed ja varbad üle, ja öeldi: „kümme, kõik korras.“

aga ma soovin ikka näha last

pildil, kus ujun eraldiseisvate vedelikumullidena

minu mina koondub kollakasrohelisse neoon-

atraktsiooni kaubanduskeskuse parklas, õhulossi, delfiinilainesse, haikala lainesse, mille issiga meres leiutasime

ja oli hirmus, ja oli hea

mis juhtus hella väega ja miks me sellest ei räägi?

minu mina ohkab ning koondub eredasse kummist rusikasse

väike naine magab vajalikku lõunauinakut

ma kaotan kujutlusvõime

minu kõhus ulbib populaarne õhtusöök

Līva Marta Roze
läti keelest Juula Miia Hermanis

üle pika aja koristasin täna tuba
imesin ära vanad ämblikuvõrgud ja eksinud kärbsed
klohmisin vaipu ja kloppisin patju
vahetasin voodipesu ja mõne ilueseme asukohta
seejärel põletasin šokolaadipaberid
põletasin vaasides ammu närbunud õied
põletasin fotod ja postkaardid
täis armastuse palgeid armastuse tõotusi
täis inimesi keda olen armastanud
kuid kellega enam ei suhtle
põletasin jahedast libedast kangast musta öösärgi
mille ema soetas kui mind ootas
mida kandis seni kuni kandis mind
mida kandis seni kuni üles kasvasin
ja siis andis mulle
põletasin öösärgi koos mälestustega kuumast kätepaarist
mis selle mul sageli seljast kooris
kõik on kaduv
ja pole ka
sooviksin et kõik need inimesed kellega enam ei suhtle
ja kellega ükspäev enam ei suhtle
teaksid
et olen neid armastanud
et need pole olnud üksnes tühjad sõnad
mida lausutakse juhuslikult
metsaservas ootavad kaks ronka minu raibet
ent ma elan edasi ka siis
kui keegi mind enam meeles ei pea
ja pissin tulisele tuhale
et kustutada leek
ja lähen koju
mida see ka ei tähendaks

Dominykas Matulionis Senukas leedu keelest Lauris Grins

Ühel hommikul kadus tema lõhnameel. Ilma mingi tõsise põhjuseta. Pensionär ei mõelnud selle üle pikalt, rehmas vaid käega ja lülitas televiisori sisse. Olemata oma tööd kunagi mõtestanud, unustas ta, mida ta kogu elu teinud oli. Oli jäänud vaid üks täitmata unistus – justkui muusikaga seotud – ning petlik tunne, et ta mõistab lõpuks, missugune inimene ta on. Kuivõrd mõttetuse loor tegi tasapisi mälu nõrgaks, elas ta oma hobides: aknast välja vaatamine, inimeste vaatamine ja televiisori vaatamine.

Tähelepanelik, rahulik ja tagasihoidlik. Ühel hommikul kirjutas vanamees need sõnad otsekui eeskirjana seinale, et ta ei unustaks, missugune ta on. Naabrid ei sallinud teda, kuna seenior sülitas allahinnatud toidust kurnatud mao tõttu alatasa ja igale poole suuri lärakaid. Üks väike poiss ei teretanud teda enam pärast seda, kui vanamees lõi meelega tema palli lahtisesse kanalisatsiooniauku.

Ainus rõõm oli kajakate toitmine rõdul. Iga päev lendasid nad nagu hiidlumepallid kohale ja toksisid akent, kuni vanamees neile saia viskas. Ehkki kõik sõnad olid tal juba ammu meelest läinud, tahtis ta endiselt juttu ajada (ütleksin isegi, et ta oli väga sotsiaalne) ning vaid kajakatega suheldes hakkas ta ka ise kisama. Tema kisas neile ja nemad kiljusid vastu.

Püüdes veel enam kajakatega ühineda, hakkas ta otsekui tiivalööke tegema, nagu kergitanuks ta võimeldes käsi. Ta käis aina rõdul ja vehkis kätega, kiljus ja tegi tiivalööke. Ise hakkas ta samuti ainult saiast toituma.

Ühel päeval lipsas ta kiilaspeast välja tilluke sulg. Pead sügades ja küünega udusulge riivates taipas ta midagi, kuid unustas selle kohe ja kisendas, ning kui kajakaparv kohale lendas, tegi ta paar tiivalööki ja tõusis korraks õhku. Sestpeale õppis ta lendamist ja püsis iga kord aina kauem õhus. Viimaks rõduäärele roninud, ta hüppas, lehvitas kätega ning, sööstnud tuuleiili, tõusis linna kohale.

Sel talvehommikul märkasid kõik linnaelanikud majade kohal lendavat seeniori. Ajapuuduses linlased ruttasid tööle ja keegi ei öelnud kellelegi midagi, kartes, et teised peaksid neid peast segaseks. Pärast suure ringi tegemist ja äärepealt elektriliinidesse takerdumist

maandus vanamees lõpuks rõdule, neelas kogu saiapätsi alla ja jäi sealsamas oma kollasel vedrumadratsil magama.

Kohale sõitnud politseinikud murdsid ukse lahti ja viisid pensionäri minema. Ta topiti keldrisse ja teda piinati ülekuulamisel elektrilöökidega, kuni kõik väikesed sulekesed pealael mustaks läksid.

Riigiametnikud, kes kartsid inimsoo võimaluste piiride laienemist, taastasid surmanuhtluse, ning kui vanamees ei andnud lendamise saladust üles, sest oli selle lihtsalt ära unustanud, mürgitasid nad ta ära ja hingasid pärast tema surma rahulikumalt.

Lote Vilma Vītiņa läti keelest Helena Schilf

kui ma laman vannis, sa seisad näoga mere poole

I

vannis juuksed
küünalde märjad ja ümarad silmad

aken pihu suurune
õues asfalt
haigla rööpad

kolm ämblikku
koridoris valgus

II

sa seisad näoga mere poole
kuid vesi sind ei huvita

III

märgade juustega viin prügikoti välja

kuu tantsud

roosa voodi
on tühi
linnusöökla
on tühi
oksas kiigub külm

maja on murdunud pooleks
nagu küpsis

Simonas Bernotas
leedu keelest Lauris Grins

Suur hooaja sulgemine

Suletakse deminutiivide ilusalongid – ei hooldata enam küünekesi ja kulmukesi
Suletakse lüüriliste subjektide kirikud – prohvetitel kaob usk endasse
Suletakse eluülikoolid – kirjanikud varastavad üksteiselt kogemusi
Suletakse kinoteatrid – ei pääse me kujutluse ja sümbolite defitsiidist
Suletakse heksameetritehased – ei tule enam konveierilt teoseid
Suletakse sanatooriumid ja ravilad – väsime sõnahaaval ära
Suletakse sonetipangad – värsiseppadel pole enam kuhu investeerida
Suletakse sümbolistide lasteaiad – ei õitse enam kurja õied
Suletakse jõusaalid – hääbub kultuur ja kulturistid
Suletakse üksilduspargid – lüürikud ei toida enam luiki
Suletakse poeetide sepikojad – nii jäävadki värsid sepistamata
Suletakse turuplatsid – lõpeb epiteetide jagamine
Suletakse metafooride pagarikojad – laulikud surevad nälga
Suletakse salmibürood – luuletajad kaotavad töö
Suletakse ditürambide juuksurid – habetuvad bardid
Suletakse muusade klubid – meil jääb inspiratsioonist puudu
Suletakse rütmibaarid – saab otsa boheemlus
Suletakse jaamad ja peatused – luulega puututakse kokku peatumatult

❄✎ TALVEKOOLIPÄEVIK

Susanna Mett, Paul Raud, Mia Maria Rohumaa, Kristel Zimmer

–106 päeva, 07.10.23

PAUL

Linnas möllab torm, pillutab puid ja inimesi. Aga nagu ei saja ka, vihmavarjust pole niikuinii mingit kasu. Kristel ootab tuule käes lehvides Pika tänava ja Olevimäe ristil. Sööme natukene liiga kallis Odessa restoranis Kiievi kotletti.

Kristelil on kivipaberist märkmik, kus tint kunagi laiali ei lähe. (Hangin mõnda aega hiljem endale täpselt samasuguse, Kristel ütles, kust saab. Kas sa oled üldse tõeline noor kirjanik, kui sul pole ülemäära palju erinevast materjalist märkmikke, mida kunagi päris täis ei jaksa kirjutada? Ma tegelikult tahaks kunagi ka klaverit mängima õppida, aga mul pole õnneks kontsertklaveri koju ostmiseks piisavalt raha.)

Kristel on Leedus kohanud kedagi Dominykast, erakordselt isevärki lavastajat ja kirjanikku, kes on sõpradega kirjandusajakirja asutanud, küsib, kas võiks Värske Rõhuga koos mingi ürituse teha, kogemust jagada. Võtan kohe tuld, mõte läheb lendu, võiks siis ju juba ülebaltilise kokkusaamise korraldada.

Hiljem kodu poole jalutades räägin Kristelile, et tahaks kirjutada midagi tormi vaatepunktist, aga hästi ei oska. Kristel ütleb, et proovida tuleks sellegipoolest.

Mul on tunne, et kõiksugu selliseid talvekoole/üritusi/kohtumisi/projekte tuleks sagedamini käima lükata ja vaadata, mis juhtub. Ei tea, kas sellest siin asja saab, aga proovida tuleb sellegipoolest.

–100 päeva, 13.10.23

PAUL

Seekord Faehlmanni kohvikus, mis on ebamugavalt rahvast täis. Plaan võtab kuju. Kristel teeb Dominykasele krõbiseva Messengeri-kõne. Ta on hiljuti kuskil Mia Mariaga pikemalt rääkima sattunud ning küsib, mis ma temast arvan. Ma ütlen jaaa.

Jalutuskäik talvemaastikel, kolonni juhib Orestas.

Māra selgitab, Mia ja Susanna kuulavad.

–24 päeva, 28.12.23

PAUL

Saan Miaga kokku vanalinna Rahva Raamatu kohvikus, broneerime lätlastele-leedukatele kortereid ja ostame bussipileteid. Nüüd enam tagasiteed pole. Kiirustan Sõprusse Wim Wendersi „Perfect Daysile", mis midagi mu peas jälle põhjalikult ümber kujundab, ainult et mitu kuud hiljem, sedasorti asjad võtavad aega.

–5 päeva, 16.01.24

MIA

Olen loengus, suur hämar punakaspruun auditoorium. Pean lahkuma. Hiilin välja ja ukse taga avastan, et jope jäi saali, piinlik, aga pole parata, lähen tagasi. Leian jope üles ja hakkan uuesti väljuma, Kristel viipab tagumisest reast, et ma hoiaks ust lahti, ta tuleb ka. Koridoris hakkame naerma ja ajame jopesid selga, need on kuidagi hästi suured ja rasked. Lõpuks jõuame sisehoovi viiva ukseni. Õues on kevadõhtu valgus ja hästi palju vett. Mulle kukub ühe ropsuga mitukümmend kilo vett õlgadele, see on raske ja võtab hinge kinni, aga pole üldse valus. Hoovi peal on lõbusad inimesed, kes lasevad vee sees liugu, me tahame ka ja läheme tagasi tuppa, et oma suured joped ja rasked kotid kuhugi ära panna. Ühes koridoris on blondide lokkidega poisike oma isaga, meid nähes hakkab ta nutma ja värisema. Läheme edasi veel mitme korruse ja koridori jagu ja ma mõtlen, et ah, me oleks võinud ju need kotid ukse kõrvale jätta ja nüüd on see hea liulaskmise vesi juba otsas.

Ei, ma endiselt ei arva, et unenägusid oleks vaja tõlgendada, muidugi kui keegi tahab, siis võib. Ja saab, sest seda päevikut kirjutan ma teistele. Muidu on päevik veider formaat, ma ei tea, kas peaksin kirjutama nii, et ise hiljem aru saan, kas see on nagu logiraamat või pigem nagu teadvuse lauasahtel, kuhu asjad ära panna ja unustada. Ja siis natuke on alati ka see mõte, et KUI keegi loeb, siis mida ta näeb. Aga nüüd on lihtne – see on talvekooli päevik, kui lumi sulab, võib seda lugeda igaüks.

Talvekool algab pühapäeval ja täna on teisipäev. Minu jaoks on ta juba nädal aega käinud, see tähendab, nädal aega on ta olnud peaaegu kogu aeg mu peas aktiivne. Isegi unes.

1. päev, 21.01.24

KRISTEL

käisime kirjanike eerbienbiisid kontrollimas
kas voodeid on ikka piisavalt?
kas on vaja õhtusöögi jaoks nõusid ühest korterist teise viia?
kas tallinna külaliskorterid on noorte balti autorite väärilised?
aga rohelises autos on mina ja mia
ja me teame, et kuskil tallinnas
kuskil kadrioru kandis
mustas mantlis mees taksos, kes on paul
ta liigub takso sees linnas ringi
peatub vanalinnas erinevate uste ees
pikal tänaval näiteks tuleb naine ühest maja uksest välja, see on mia
annab paul-mehele võtme ja suure plakati kirjaga „POETS“
mees paul jätkab sõitu omnibussijaama
seal tulevad „POETS“ sildi peale ühest lukseksпressist välja
12 baltlast
kohtu tänavale viib ta, helenaga ühes, läti poetessid
laiale tänavale eskordivad susanna & lisanna kõik meie leedukad
nüüd on aeg ühes esimest õhtut süüa
kartul ja vorst :)

PAUL

Olen terve päeva tulutult püüdnud nädalaid kogunenud tööstressi maandada, peamiselt lihtsalt tööd edasi tehes, talvekooli alguseni on veel mugavalt aega. Helistab Kristel, vaja on võtme järele minna, plakat võtta, läheb kiireks. Taksos helistan Susannale ja Helenale, korraldan kohtumist bussijaamas. Vanalinnas saan kokku Miaga, vahetame rõõmsaid pilke, julgustava kallistuse. Tagasi taksosse, bussijaama poole.

Seal saan kokku Susanna ja Lisannaga, Helena jõuab ka varsti. Meil on mitu silti, suurem võtab kogu aeg tuult alla ja tahab ära lennata. Ja juba ongi Vilniuse-Riia-Tallinna buss kohal ning rahvast voolab maha. Lätlased vaatavad natukene murelikult ringi, leedukad suitsetavad. Eks nad on tegelikult kõik natukene ärevil, nagu meiegi. Tutvumiseks eriti aega ei jää, räägime läbi praktilised asjad ja asume liikuma. Susanna ja Lisanna lähevad poistega trammi peale, mina ja Helena saadame tüdrukud taksodega Kohtu tänavale.

Nad on oma avarast luksuslikust korterist üllatunud ja vaimustuses. Naerame Helenaga kohmetult, meie jaoks on ka natuke kummaline koht. Tõmbame ennast kahekesi ebatavaliselt laiale puidust aknalauale kerra ja vaatame, kuidas nad oma elamist korraldavad.

Teel avadineele viime nad vaateplatvormile, vaade paneb ahhetama, järelikult töötab, ja sealt edasi läbi vanalinna. Lähme väikse ringiga, et neile ümbrust näidata, olgugi et teised juba ootavad.

Esimene ühine õhtusöök on natuke kohmetu, aga armas. Leedukate korteril on väike torn, kuhu me õhtu lõpuks Helena ja Susannaga ronime. Sealt näeb kogu vanalinna, tegelikult ainult katuseid. Käed klaase ja taskud kahvleid täis, juhatame lätlased tagasi koju.

SUSANNA

Ootan bussijaamas Balti lõunaosariikide bussi, saan Paulilt ärevaid kõnesid, ühel hetkel ilmutakse tuules laperdava hiigelpaberiga välja, sildil punaste tähtedega „P O E T S“. Tunnen, et olen adressaat, pole kindel, kas sama tunneb ka abstraktne lähenev leedu PROOSAkirjanik.

Jõuame leedukate ja Laurisega vanalinnakorteri välisukse taha. Näen läbi ukseakna, et Kristel ja Mia on meil juba trepikojas vastas. Nad sätivad end oodates peegli ees, enne kui meid märkavad ja ust avama kiirustavad.

Õhtusöögi ajal on korraldajad parajalt ähmi täis (kõrvalt vaadates tundub, et ärevus kahaneb järk-järgult alles järgnevate päevade jooksul), katsume võõrustajatena kõik abiks olla. Olen viimased kuud üsna antisotsiaalne olnud, muretsen eesoleva Rahvusvahelise Sotsialiseerumisnädala pärast. Aga mure on asjata, ühisoleng sujub.

2. päev, 22.01.24

KRISTEL

11.54
KRISTEL: „Just tulime Müürilehest, jalutuskäik Müürilehest Olevimäele. Tuul on väga kõva. Jaa... Läksin kell kolm magama, aga õnneks – asi nagu töötab. Huvitav on. Ma olen väsinud, aga mammuti tunne on igatpidi. Oh, tsau!“

Värav paiskub tuuletõmbega kinni.

MIA: „Kurat!“
KRISTEL: „Oh ei! Ooh...“

Mia helistab.

KRISTEL: „Kellele?“
MIA: „Üles.“
KRISTEL: „Tahaks nüüd vestlusringis kuulda ka isiklikke lugusid sellest, kuidas kirjutama hakati, kuidas keegi ise väiksena raamatuid tegi või kirjutas luuletusi või hoopis sai vanematelt midagi raamatutega või kirjandusega seoses...“

MIA: „Jaa, hei, me jäime lõksu. Ma tulin seda ust lahti jätma ja siis see lendas kinni. Aitäh, tule jaa. *Sorry*, tsau!“
KRISTEL: „Paul ja Susanna läksid Helenaga vaatama uut Müürilehte või Müürilehe toimetusse, igastahes nad tulevad koos. Aga jah, nad jäid –“
MIA: „Kas meil on mõned lätlased ka veel puudu?“

Lisanna avab värava ja minnakse trepist üles.

PAUL

Hommikul lähen jälle taksoga, muidu jääks päris hiljaks. Ma pole kunagi nii tihti taksoga sõitnud, vastikult luhvt tunne tekib, aga selleks pole hetkel aega.

Pärast programmilist osa jääme Susanna ja Lisannaga natukene ripakile, nendest paarist tunnist on pärit ka mõned mu vähesed talvekoolifotod. Kõigepealt sööme teistega Balti jaama turuhoones lõunat. *Emija, Evelīna ja Simonas võtavad kaamera ees sujuva poosi.* Pärast pisikest raamatupoodi Niguliste kõrval maandume lõpuks Saiakangi Kehrwiederis, viimati käisin siin kunagi aastaid tagasi mingil luuleüritusel, kirjanduseta muidu justkui sisse ei astugi. *Susannale kasvab kõrvaks pähe pronksist pärnaleht.*

Õhtul on pasta, pressikonverents ja karaoke, ammu pole korraga nii hubane ja naljakas olnud. Hea meel on lõpuks Gustavit näha, ta mõjub alati kuidagi koduselt.

SUSANNA

Sellises kontekstis on raske jutu peale saada. Tere, oleme siin kõik kirjanikud, saagem tuttavaks! Nojah, eks olen siis pealegi ka mina. Ainult et ei oska niimoodi rääkima hakata. Nihelen kleebitud sildi all ja olen rõõmus, kui jutu käigus teisigi haakumispunkte leian. Mina ei tea, kuidas pannakse kirja neid muljeid, mis inimesed endist jätavad, aga mu sisetunne ütleb, et iga inimene siin pundis on soe.

3. päev, 23.01.2024

PAUL

Väike vaimne kriis. Jätan hommikused tegevused vahele. Saan aru, et ei jõua teistega koos ka Esna mõisa, kuhu tegelikult kõige rohkem minna tahtsin. Ütlen neile Sakala 3 fuajees head aega, Helena ja Susanna saavad poolelt sõnalt aru, kallistavad julgustavalt, Gustavi sõbralik pilk ei pane pahaks. See on vist see, kuidas tõeliselt hea sõbra ära tunned, saan kuu aega hiljem õhtusel Brüsseli-Utrechti rongil aru. Nii

Emija, Evelīna ja Simonas võtavad kaamera ees sujuva poosi.

Susannale kasvab kõrvaks pähe pronksist pärnaleht.

kulunult kui see ka ei kõlaks, siis tõeliselt hea sõber ei vaja, et sa talle põhjendama ja vabandama hakkaksid. Ta usaldab sind, soovib ainult head, on olemas, kui vaja.

MIA

Pea valutab, vesi on pahkluudeni. Kõnnin Pikast jalast alla viie läti naisega ja kõik on vait. Kanuti juures oleme Lotega juba rääkima hakanud, kohvi ja või hinnast.

Seisame trammipeatuses, leedu poisid ja Lauris on liitunud. Dominykas teatab, et lõhkus lisaks tassile ka taldriku ära. Üldiselt ollakse vait. Tuleb järjest mitu nr 2 trammi, pea valutab. Kadriorus räägime Dominykasega, et eestlastel ja lätlastel on teistsugused nimed kui leedukatel. Pargis räägib ta mulle tüdrukust, kes läks meremaole mehele ja kelle vennad hakkasid usse tapma, seal oli merevaigust loss ja lõpuks muutusid kõik puudeks. Vb sain valesti aru. Jõuame KUMUsse, algab ekskursioon, ma tahan Paulile saata bussijuhi kontakti – õhtuks sõidame maale. Avastan, et buss väljub tund aega hiljem, kui arvasime. Mhm.

(õhtul maal)

Arutleme köögis, et leidub inimesi, kes on Baltimaadega palju rohkem kursis kui siinne seltskond. Jah. Muidugi. Seisan lävel ja räägime naisest, kellel on magistrikraad – milles siis? Läti ja leedu kirjanduse uurimises, näiteks. Aga mille järgi osalejad valiti? Miks ei ole seda ja seda meievanust, kes on kolm luulekogu välja andnud? Kus on spetsialistid?

Orestas on kogu aeg vait. Ta mängis terve õhtu klaverit, terve õhtu, see oli ainus asi, mis mind vahepeal püsti hoidis, klaverimäng maja teises otsas. Līva on kõikide kohtumiste ajal toanurgas tukkunud. Praegu pikutavad nad tagumises toas diivanitel ja räägivad räägivad räägivad räägivad räägivad mitu tundi vahepeal naeravad ja vahepeal me kuuleme mida nad räägivad ja minu jaoks sellest juba piisab.

Kaminatoas valgel vaibal istub Māra ja juhib õhtut, tal on hea publik. Tomas teeb õigel hetkel terava märkuse ja kõik panevad seda tähele. Lauris naerab. Ta on kamina enda hoole alla võtnud. Māra norib Tomase kallal, tüdrukud naeravad ja Tomas naudib tähelepanu. Lote istub diivaninurgas ja joonistab.

Vahepeal arutati, kas kirjanduslikke tulemusi saab mõõta samamoodi kui sportlikke. Et auhinnad ja medalid ja saavutused. Küllap saab, ja Balti noorte kirjanike talvekooli võiks ju kutsuda igast riigist viis enim avaldatud ühiskondlikult aktiivset auhinnatud alla 30aastast. Arusaadav valik.

Elu ei ole arusaadav. Elu on nii raske põhjendada. Kas on vaja nädalate viisi korraldada, mitmetunniseid koosolekuid pidada, otsida ja hankida, sadu eurosid saada ja maksta ja tuua kokku kakskümmend võõrast inimest, et Līva ja Orestas saaksid paar tundi rääkida?

Jah.

Tagajärjed on hoomamatud.

Simonas on terve õhtu vaikselt laua ääres istunud ja kuulanud lobisevaid lõkerdavaid noori. Oh, see kõik on millimeetrite mäng, vahel piisab väga vähesest, piisab sellest, et oled paar hetke pea alaspidi, näed korraks kellegi teise reaalsust. Kui Simonas kirjutab kolme aasta pärast ühe luuletuse, mis muudab kellegi elu (see on võimalik) ja kui ta ei kirjutaks seda, kui ta poleks täna jälginud jutuhoos Mārat, siis on talvekool end ära tasunud. Ei, see juba on end ära tasunud – istun üleval tugitoolis ja kuulen siiani nende juttu. Ja head vaikimist.

Kui küsitakse, mis alusel keegi siin on, siis mina vastaks (ja õnneks ma ei vasta), et parimal juhul alusetult. Võiks öelda, et mina olen siin sellepärast, et Kristel küsis mult uitmõtte ajel, ja hiljem ei sobinud enam taganeda. Sama hästi võiks öelda, et ma olen siin sellepärast, et nii on vaja.

Nädala jooksul muutus omavaheline olemine õdusaks.
Helena täidab Tartus lätlaste ööbimispaigas kaaslaste klaase.

SUSANNA

Tundub, et introvertide kinnisusest kipub tihtipeale vale mulje jääma. Vaja on lihtsalt õiget teemat ja õiget hetke. Ja mitte ise liiga kinni joosta. Sotsialiseerumismuskel muudkui pumpab, tõstab rinnalt igasugu jutuajamisi, üldisi ja isiklikke, elulisi ja abstraktseid. Vaene Orestas aga peab kesköösks Heideggerist essee valmis saama.

4. päev, 24.01.24

KRISTEL

Mulle tundub, et kõigile meeldib linnast eemal ja selle üle on mul hea meel. Kõik teevad seda, mida nad tahavad, ja see on armas. On lihtsalt inimesed majas, inimesed õues, söök kõhu sees, pikali diivanil, mängib klaverit, kes loeb, kes vestleb, kes magab ja kes valutab kõhtu. Jah, kahjuks küll. Aga see pole sellest, et me lõunaks ühe inimese ära sõime, see on eilsest rammusast *pasta Bolognese*'st.

Selle kõige üle on mul väga hea meel ja ma naeratan.

Esnas kirjutasid Helena, Kristel, Lote ja Susanna ühel pikal hommikul eesti ja läti ühiskeelseid luuletusi.

5. päev, 25.01.24

KRISTEL

Ma ei näinud unes mitte midagi talvekooliga seotut. Kokku saame ainult, et sündsalt ühe laua ümber einestada. Toidud on uhked ja vähemalt tund-kaks ettevalmistust nõudvad seeditavad teosed.

Majas on 1 tualett umbes viie inimese kohta, st *ca* 4 tualetti. Tuleb välja, et on olemas tualeti-sünonüümide kompass, mille põhjal saab aru saada, millises kohas käivad end kergendamas parempoolsed, millises vasakpoolsed ning millises need, kes otsustada ei oska või lihtsalt ei jõua enam kannatada.

MIA

Māra läheb läbi tuisu kabeli poole. Must mantel, pikk must seelik vastutuult valgel lumel, luiged ja haigrud on tiigijääl kerra kerinud. Māra, surmajumalanna.

Kaadrisse ilmuvad Emija ja Lauris, sumpavad Māra jälgedes. Lumi, raagus puud ja väikesed kõndivad inimesed on graafika, aga mu köök on akvarell, isegi akvaarium. Mulle meeldib siin olla, sest seinavärv ja valgus meenutavad päikselisel päeval vee all silmad lahti ujumist. Laua all on karbikaas sildiga „metsmaasikas 2020".

Olime üleval saalis patjadel ja teised lugesid, mis nad siin olles kirjutanud on. (Aknaservast näen Dominykast ja Simonast, kes teineteise sabas pead norus Māra, Emija ja Laurise jälgi mööda metsa poole longivad). Mina pole midagi kirjutanud, eks see oli ka teada, kuigi ma lootsin, et olen juba muutunud. Läksin pärast lugemist kööki kohvi tegema, Gustav kooris hästi kiiresti ja peaaegu agressiivselt bataate, küsisin talt, kas ta tahab praegu süüa teha või teeb kohusetundest, sain enne küsimist juba aru, et see pole minu asi ja ma ei pea alati sekkuma, aga ikka sekkusin, rahune maha, lase olla. Ta vastas, et parem teeb söögi kiiresti ära ja siis saab kirjutama minna. Selle peale meenus üks vestlus, kus tõdeti, et lugevat inimest ei tohi majapidamisega segada.

Majapidajat ei tasu vist ka kirjandusega segada. Ja ma mõtlen, et tahaks mitte olla majapidaja, aga see on vaba valik. Ikka valin olme ja kardan väga, et äkki siis ongi tassid ja harjad ja solgipanged mulle loomulikumad kui kunst. Kell on 14.04, pidime kell kaks koristama hakkama. Jooksen trepist alla.

Koristasime, sõime, buss viis teised Tartusse. Mina, Kristel ja Leena tõstsime Sundari ja Kirke abiga veel viimased toolid ja lauad paika, ütlesime head aega ja kihutasime Paidesse. Leena bussijaama, ise Selverisse. Kaks pudelit Beliefi, Kristelile taruvaiguõli. Kuulame

Selveri parklas Karli „Ärgake Baltimaid“ ja Vilniaus Energija „Baltijas Energijat“, siis asume Tartu poole teele. Räägime terve tee oma uutest tuttavatest, neist kinnistest veidrikest, kes on nii intensiivselt sisse sõitnud. Ootamatult tean ma nii paljudest inimestest nii palju asju. Lauris ütles eile õhtul, et siin on koos inimesed, kellel polnud lapsena eriti sõpru, küllap tal on õigus.

Imelikud lapsed. Ilusad õrnad inimesed.

6. päev, 26.01.24

PAUL

Hommikul rongiga Tartusse, see on harjumuseks muutumas. Viimaks ometi olen minagi üks neist miljonitest loomeinimestest, kes tunneb tungivat vajadust oma Elroni rongikogemusest kirjutada.

Lote, Helena ja mina istume pärastlõunal Cruffinis, kus müüakse matsakaid vastla-*croissant*'e, koos on hea vaikselt olla.

Õhtul koguneme kõik Tähtvere tänavale lätlaste korterisse. Kohale jõudmiseks on vaja end alla libistada jäiselt kaelamurdvast mäest, aga see on seda väärt. Üheskoos vaadatakse silmanurgast Tartu 2024 avamise ülekannet, telekas on sätitud kuidagi kehvasti, nii et mingi automaatne hääl pidevalt peale loeb. Naljakas on mõelda, palju see kõik maksma läks ja kui vähe raha sealjuures kirjandusele eraldatakse.

KRISTEL

Māra ütleb Aparaadis, et ma olen nagu naine 50ndate Läti taldriku-illustratsioonidelt.

Māra perekonnanimi ongi ju Ulme.

Līva perekonnanimi ei ole see, aga ta meiliaadress on Liiva Laan.

Üks leedukas, kes ei tulnud, tema perekonnanimi on Vassiili Aus Kass kokkukirjutatult.

Simonas ei ole tüdruk.

Mett, kes rääkis Aparaadis Liivaga, tema on mee vastu allergiline.

Dominykas pole Dominikaani Vabariigist, vaid Leedust.

Üks meie osalejatest ei ole Toivo Nikopensius, ega ka Tove Jansson, kuigi keegi siin on tema nägu.

Lote ja Grigorjeva on Lätist.

Härra Eesti on Paul, Kristel ja Mia on Lätu ja Leedi ja bensiini täis hall renditud Nissan pargib Kirjanduse Maja hoovis.

MIA

Pärast Värsket Rõhku oli vaba aeg, aga ikkagi läksime kõik koos lõunat sööma. Mul oli selle üle väga hea meel. Minu lauas olid Kristel, Dominykas, Māra, Līva, Saara Lotta ja Susanna. Saara (tundub nii armas!) tegi Līvaga juttu ja Līva ütles, et ta ei oska või ei jaksa niisama lobiseda. Noh ja siis nad rääkisid seal umbes kaks tundi ja see polnud mingi väike jutt. Teised rääkisid ka toredaid asju ja kõrvallauas olid Lisanna, Paul ja Helena ülejäänud lätlastega, aga meie Kristeliga olime arvutis ja valmistusime homseks õhtuks. Me saame selle korraldamise ja osalemise ühendamisega paremini hakkama, kui arvasin. Ja kõik sujub.

Õhtul läksime veel kõik koos lätlaste korterisse süüa tegema ja nagu selgus, telekast Tartu 2024 avamisprogrammi vaatama. See oli lahe, et kui Esnas olime meie võõrustajad, siis siin airbnbsse astudes oli kohe selge, et Emija ja Evelīna on perenaised ja meie oleme nende külalised. Evelīna, kes on kogu aeg olnud natuke nagu udu sees ja eemal, juhtis kööki, olgugi et sibul kõrbes süsimustaks. Me lahkusime üsna vara, aga teised olid seal veel pikalt-pikalt luule tõlkimisest rääkinud ja lõpuks Laurise rõõmuks peolegi läinud.

7. päev, 27.01.24

PAUL

Hommikul lähen Helena juurde, tellime Hesburgerit ja lihvime õhtuseid tekste, enda oma olen samal öösel lõpuni kirjutanud. Helena ütleb, et tema kirjutab alati diivanile kokku volditult ja demonstreerib mingit poosi, mida ei soovita ükski kümnest kiropraktikust. Tal on kaasas hiiglaslik seljakott, millega siis Vanemuise jää peal pikali prantsatab, nii et isegi minu abiga tükk aega püsti ei saa. Aga lõpuks jõuame vaat et õigel ajal kõigi teiste ja Tallinnast kohale sõitnud näitlejatega kohtuma.

Nii tore on rääkida kellegagi, kes on su teksti põhjalikult uurinud ja oskab seda omakorda publikule ette lugeda. Sest sinu töö on kirjutada, esinemine jäägu professionaalidele. Barlovas oli tore, seal pidi ise kohal olema.

MIA

Hommikul hakkasime Barlova jaoks printimisfaile kokku panema ja omi tekste tõlkima ja lõpuks läks ikkagi jube kiireks ja ma sattusin korraks segadusse, tõstsin vale asja valesse kohta ja tekitasin segadust. Nii tore oli see, et Kristel oleks võinud ärrituda, aga ma

isegi ei mõelnud, et äkki ta ärritub. Ja lõpuks sai kõik korda, Kristeli ema viis meid autoga linna ja Susanna ja Saara hakkasid printima. Susanna kirjutas „suur printimistöö on käimas“ ja ma vastasin „suur maalritöö“ – sama kood!

KRISTEL

Kokkuvõte
Näidend, kus on tegelasteks sipelgad; märgade juustega viin prügi välja, Orestas jookseb pärast oma teksti lugemist kuivade juustega õue. Üks punaste huultega inimene nõustub mu selgitusega, et sellel lugemisel on kirjanike tekstid keskmisest sürrealistlikumad ja ootamatumad, sest tegu on sünesteetikutega.
Remark
Lätikeelseid tekste ma ei saa silmad lahti kuulata. Ma ei tea, ei saa. Sama, et aevastada ei saa silmad lahti. Armun ta kõlasse, see on nagu kui moos keerleb mannapudru sisse...

SUSANNA

Kirjandusõhtu Barlovas. Mingis mõttes lööb see üritus meid viimaks lahti. Ühelt poolt klassikaline laagrilõpumeeleolu, milles kõik vennastuvad, teisalt on ka nii hea viimaks üksteise loomingut kuulda (ja sellest aru saada). Lobiseme pärast pikalt ja laialt, Dominykas teenib välja mu täieliku austuse, kui ta mingi vastikult ja järjepidavalt ligi tikkuva vanamehe baarist välja sõimab. Lõpetame leedukatega Kivis, nendega võiks luurele minna küll.

8. päev, 28.01.24

PAUL

Päeval jalutame Helena, Gustavi, Kristeli, Emija ja Laurisega läbi Supilinna ning mööda Emajõge. Lumi on pehme ja jää krabiseb.

Talvekool lõpeb vaikselt, otsad jäävad lahtiseks, tallinlased lahkuvad öö varjus.

Tagasiteel vaidleme isikliku kirjanduse piiride üle. Püüan Helenale seletada, mis mind autofiktsiooni juures häirib, ning teised nõuavad ka sõna sekka öelda. Mul kipub ununema, et auto tagaiste pole päris nagu pargipink või kohvikulaud, paratamatult oled esiistmega ühendatud.

Ma pole kunagi tundnud erilist vajadust iseendast kirjutada. Minu jaoks on see midagi äraütlemata ebamugavat, enesekeskset. Ma ei pea ennast eriti huvitavaks ega oluliseks ja huvitavaks saamine tundub

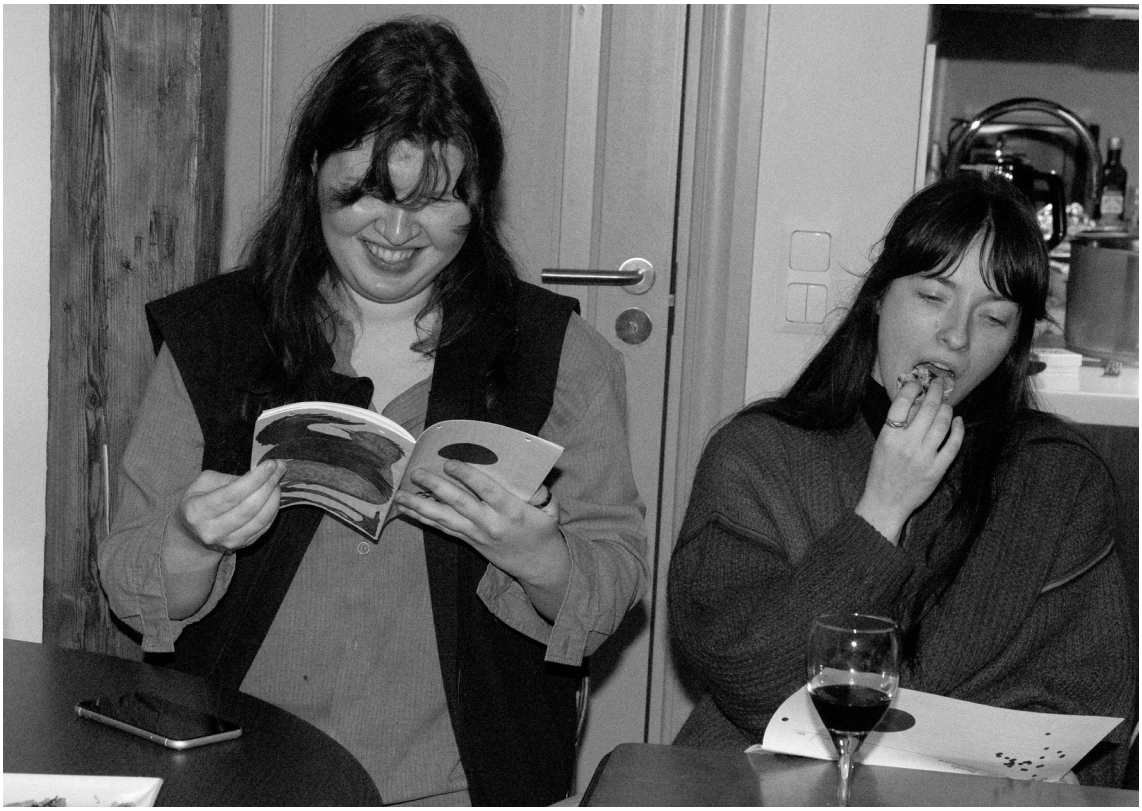

Māra ja Emija uurivad leedu eksperimentaalset kirjandusajakirja Ģegutė.

sealjuures eriti naljaka eesmärgina. Ma kirjutan, sest teisiti ei saa, aga kirjutan teistele, et nemad saaksid igatepidi. Mulle meeldib lahustuda, hajuda tekstide sisse, ridade vahele. See on mingi avatuse küsimus, mulle meeldib uksi avada. Ilma et ma ise õieti teaks, mis sealt vastu hakkab vaatama.

Pimedas peatume kuskil suuremas tanklas, mõtlen kõigile neile, kes siit läbi käivad, siin ümbruses elavad. Kuidas neil küll läheb?

KRISTEL

04.15

Ma ei saa magama minna, see tundub nagu reetmine. Reetmisena tundub selle päeva lõpetamine. Või kuidagi, restart. Kui lähen oma voodisse magama, just omaenda kodu voodisse, siis ongi kõik. Riietun laisalt hommikumantlisse ja kuulan külmkapi surinat, vaatan läbi kõik fotod, mis mu kaameras on. Lõhna ja liikumist nende nägude taga ei näe ma pikka aega. Mõnda ehk enam iialgi. Selliseid nägusid pole lihtne leida. Ja kui leiangi, siis ei saa nendega rääkida. Nad pole rääkimiseks mõeldud. Nende sisse ei saa vaadata. Neid saab lugeda, aga see on fiktsioon. Päris neid inimesi, neid vaikseid ja tagasihoidlikke veidrikke

ei leia nii sageli. Ei saa magama minna, aga istun diivanil ja silmad vajuvad kinni. Ei saa ei saa.

baltijas energia

Ja ma ei lähe ikka magama. Koristan korterit.

SUSANNA

Pärast tallinlaste lahkumist jääme Saaraga veel jupiks ajaks lätlaste korterisse. Toimub kultuurivahetus, tantsime masurkat, laseme üksteisele laule. Prāta Vētra, Vilkaci, Haralds Sīmanis, Dzeltenie Pastnieki, Nikto... Neile täitsa meeldib Vennaskonna „Riia, mu arm". Me ei tea veel, aga juhtub nii, et hakkame uuel semestril läti keelt õppima.

9. päev, 29.01.24

MIA

Imelik hommik. Kristel küsis mult autos eile, et mis ma täna teen, ja ma vastasin, et üritan meenutada, mis ma muidu elus teen. Täna olen seega vannis käinud ja lugenud ja meile saatnud, kohe lähen koeraga jalutama. Imelik hommik. Ma olin eile hüvasti jättes jälle nii kohmakas ja kärsitu, mulle üldse ei meeldi pikad ja tõsised lahkumised. Teeme kiirelt ja selgelt. Uuuhh, ja tagasiteel autos oli nii ebatavaliselt elav vestlus kirjandusest, et ma tänan jumalat ja transpordiametit, et mul lube pole – kui mina oleksin roolis olnud, oleksin vist vahepeal kogemata paar järsemat pööret teinud.

Ma tõesti kirjutan ainult sellepärast, et ma teisiti ei saa. Ja see on nii tugev, et mind ei huvita päriselt ka, mis sellest saab, ma ei mõtle, ma ei kontrolli ennast. Tegelikult see vist ongi ainus osa elust, mida ma ei kontrolli. Ja avaldamine on teine asi, muidugi, seal on juba need asjad, et kui mulle meeldib mõni asi, mis ma kirjutasin, siis äkki see meeldib kellelegi veel, muidugi on seal edevust, päris palju ka ootust, et keegi vastab, et me saame kui mitte silmast silma, siis sõnast sõnasse kontakti, noh, miks veel avaldatakse, sest honorari pärast, sest miks mitte.

Aga kirjutada küll ei tohi, kui just teisiti ei saa.

Täna on esimene väga päikeseline päev. Tuul on hästi tugev. Kevad tuleb.

Eesti-Soome *hard core* pendeldajad

Margaret Tilk

Fotod: Bethriin Pilv

Kutsusin kokku kolm Värske Rõhu autorit — **Reijo Roosi**, **Mona Tärgi** ja **Helena Aadli** —, et vestelda ühise tausta ja identiteedi teemadel ning aru saada sellest, kas eesti-soome või soome-eesti taust mõjutab üldse midagi või kedagi. Vestlusring on mõtteline kommentaar ja jätk minu paar aastat tagasi ilmunud esseele „Ma olen Kalevipoeg“ (Värske Rõhk, nr 79), Mona Tärgi ja Reijo Roosi soome tõlgetele (nr 82 ja 87), kõikidele Reijo Roosi luuletustele ning Helena Aadli ja teiste noorte eesti autorite tekstide avaldamisele Soome luuleajakirjas Tuli ja Savu (tõlkinud Mona Tärk).

EESTLANE-SOOMLANE KUI SPEKTER

Margaret Tilk:

Kuhu te paigutute spektril eestlane-soomlane?

Reijo Roos:

Kasvanud üles Eestis, aga elab oma imedemaal Helsingis ja õpib seal ülikoolis. Ema on eestlane, isa soomlane.

Väga keskel või siinsamas. Ma näen oma kodumaad alana, mis algab kuskilt Tartust ja lõppeb Kesk-Soomes. See on minu jaoks üks maa ja see võibki olla mu rahvuslik identiteet. Paljud räägivad, et Eesti ja Soome on erinevad, aga igapäevaelus tunnen, et see on üks reaalsus. Paraku on selle reaalsuse vahel riigipiir, mis muudab väga palju. Igapäevaelus on Eesti-Soome mu jaoks nagu üks organism.

Meil ei ole sõna inimestele, kes elavad kuskil Tartu ja Tampere vahel ja räägivad kahte keelt. Ma saan öelda „Eesti ja Soome“, aga seal on juba sees „ja“, mis eraldab seda kahte, seda ühte kohta.

Mona Tärk:

Eestlastest vanemad kolisid 1990ndatel Soome. Tuli Helsingi ülikoolist vahetusse Tartusse ning nii algas „suur eksistentsiaalne armulugu Tartuga“. On elanud Eestis on *ja* off *viis aastat.*

Praegusel hetkel on mul tunne, nagu ma oleksin soomlane Eestis ja eestlane Soomes. Kui otsin uut kohta, olgu Soomes või Eestis, käivad sellega kaasas küsimused: kuhu ma lõpuks maandun, kuidas see maandumine toimub ja millisena või kellena ma seekord maandun? Alguses on igal pool tunne, nagu oleksin rohkem võõras kui teised. Samas, kui ma oma koha üles leian, saan olla nii eestlane kui ka soomlane, saan vabalt lihtsalt olla. Seletan oma eesti-soome-eestlust alati kui „natuke mõlemat“. Mitte et ma olen mingi spektri keskel, vaid hoopis mõlemas otsas korraga. Nii eestlane kui ka soomlane, ja samas pidevas kriisis ka.

Helena Aadli:

On elanud kogu oma elu Eestis, kuid pool perekonnast elab Eestis ja pool Soomes.

Olen pigem identifitseerinud ennast eestlasena, minu seotus Soomega ei ole nii tugev kui teil. Ma ei ole Soomes kunagi elanud, aga olen terve elu Soome-Eesti vahet käinud, eriti lapsepõlves.

Mulle on Soome tundunud lapsest peale megaigav koht, aga samas seostub sellega mingi helgus ka. Soomes veedetud suved olid väga toredad — *mökki*[1] teema ja *cottage core*, matkamine, looduses olemine. Veetsin lapsena ka päris palju aega Espoos, mis ei ole kõige huvitavam linn, kus kasvada või olla. Inimeseks kujunedes oli oluline see usuline, rahvuslik ja rassiline mitmekesisus, millega Soomes kokku puutusin ja mida Eesti väikekohtades ei olnud toona üldse. Ja muidugi Soome sotsiaaldemokraatia.

Margaret:

Kasvanud üles Soomes eestlastest vanematega. Pool perekonnast elab endiselt Soomes. Kolis kuus aastat tagasi Eestisse, kuid on selle aja jooksul elanud ka teistes riikides.

1 suvila (soome)

Mona Tärk

Helena Aadli

Mina defineerin ennast väliseestlasena. Tunnen lihtsalt kõige rohkem kuuluvust väliseesti kogukonda, mis ei ole sama kui Soome eestlaste kogukond, vaid pigem teist või kolmandat põlve välismaal elavate eestlaste rühm. Jõudsin selle tundmuseni HeadEsti eesti keele laagrite[2] kaudu.

KULTUURIŠOKK JA KULTUURI SOKITUS

Helena:

Mona, ütlesid, et kui sa Tartusse tulid, oli sul kultuurišokk. Milles see seisnes?

Mona:

Seda on raske tagasivaates kirjeldada. Mingisuguste kultuuriliste representatsioonide ja inimeste avatuse puudumine, mingi nõukataak... Ühel hetkel sain aru, et ilmselt ei tahtnud vanemad mulle

2 HeadEsti eesti keele ja kultuuri laagrid olid 13–18-aastaste noortelaagrid, kuhu tulid kõikjalt maailmast kokku Eesti päritolu noored ning n-ö kodueestlased, et koos ujuda, flirtida, mängida ja eesti keelt purssida. Nüüdseks korraldab samu laagreid Integratsiooni Sihtasutus.

Reijo Roos

Margaret Tilk

nõukatraumat edasi anda ja seepärast pole neil teemadel kodus üldse rääkinud. Teiste eestlastega kokku saades avastasin, et neil on mingid eripärad, mida ma Soomes pole kohanud. Määratlengi neid enda jaoks nõukaaja mõjudena ja hakkan neid endas ka märkama...

Esimene kultuurišokk, mis mind Eestis tabas, oli eelarvamused soo ja seksuaalsuse teemadel ning teatud poliitiline passiivsus. Helsingi tudengieluga kaasnes suurtel meeleavaldustel osalemine, ka ülikoolis (vähemalt filosoofia osakonnas) olid parajasti korralikud feministlikud puhangud. Õppisin kursakaaslastelt palju uut võrdõiguslikkuse kohta, õhtuti tundsime end vabalt, jagades omavahel mõtteid näiteks kunstist ja ihadest. Mitmekesisust oli palju ja sellesse suhtuti avatult. Tartusse kolides oli esmamulje inimestest suletum ja mind üllatas tolerantsuse puudumine.

Margaret:

See tolerantsus võib väga suures osas ka Helsingi asi olla. Olen enamiku ajast elust elanud Helsingist 100 kilomeetri kaugusel Lahtis, kus elu rütmistavad pigem jäähokimängud ja pillitunnid, mitte meeleavaldused. Samas olen tänulik, et mu koolis olid sotsiaalmajanduslikult mitmekesise taustaga inimesed, kõrvuti õppisid rikkuri poeg ning klassikaaslane, keda pidi tema enda

vanemate eest peitma. See elukogemuste ja taustade mitmekesisus oli väga avardav ja ilus.

Huvitav, et mul on olnud teistpidi tunne — et Eestis on Kultuur ja siis Soomes nagu mingi stabiilne institutsionaalne elu, tehase elu. Sa lähed sellest süsteemist nagu läbi.

Mona:

Selle institutsionaalsuse tunnen ma ära küll. Soomes on ees selline „tehdasasetus“ ehk tehaseseadistatud elu: sul on kõik vajalikud institutsioonid ette antud, valmis ehitatud, aga samas pole kusagil sinu jaoks ruumi. See tekitab teatud passiivsust, Eestis aga tuleb institutsiooni puudumise tõttu kõike pidevalt ise leiutada. Mul ongi kriis seoses sellega, kuidas nende kahe erineva olemisviisi vahel toimida: olen kasvanud teatud passiivsuse keskel, kus mul pole kõrgeid ootusi sellele, et kunagi midagi mõjutama hakkaksin. Eestis aga pakutakse selleks kogu aeg võimalusi: „tule siia, tee seda, seda meil veel pole“, kuid samas ei ole mul oskusi, et midagi päriselt algatada. Aga võib-olla on see lihtsalt minu elu hetkeseisu tekitatud nõutu aelemine.

VÄLISMAALASEKS OLEMISE RÕÕMUD JA HÄBID

Margaret:

Kas teil on Soomes või Eestis tulnud ette dissonantseid olukordi, kus te saate aru, et olete välismaalane?

Helena:

Jah, kui kolisin 16-aastasena Tartusse, küsiti mult pidevalt, kust ma pärit olen, kuna ma olevat rääkinud aktsendiga. Ilmselt seetõttu, et olen pärit Kirde-Eestist mere äärest, kus räägitakse rannamurret, mis on kohati rohmakas ning võib lõunaeesti keelega võrreldes tunduda soome keele sarnane.

Mäletan lapsepõlvest väga selgelt seda hetke, kui mul ei olnud enam nii mugav Soomes eesti keelt rääkida. See oli aeg, kui eestlaste sisseränne oli hüppeliselt kasvanud ja nägin ise ka, kuidas Helly Hanseni kilejopedes tüübid igasugust sitta korraldasid, jõid ja laamendasid. Meenub üks väga konkreetne kord, kui hoidsin poes suu kinni ega vastanud emale eesti keeles, sest mul oli häbi. Eestis aga on mul samuti veidi piinlik, kui näen purupurjus soomlast vanalinnas ülbitsemas, see on kuidagi raske.

Margaret:

Ma ei saanud Soomes elades pikalt aru, et ma kuulun samasse välismaalaste gruppi, kuhu kuuluvad need, kes tulevad näiteks Somaaliast, Indiast või Venemaalt. Väiksena oli mul tunne, et on soomlased ja venelased ja siis need välismaalased, kellele tehakse koolis oma klass, sest nad ei oska veel soome keelt. 2015. aasta pagulaskriisi ajal, kui palju välismaalasi linna tuli, muutus minu positsioon. Enne olin lihtsalt mingi „oma" ja nüüd äkitselt välismaalane.

Mäletan, kuidas sõna *mamu*[3] muutus. Enne ei olnud *mamu* negatiivne sõna, aga siis see äkitselt muutus. Tunnetuslikult tekkisid ka kategooriad „hea *mamu*" ja „halb *mamu*" ning mind kategoriseeriti selleks „heaks". Mäletan ka juttu, et „nii hea, et teie perekond on siia tulnud, et te olete ikkagi kõrgelt haritud ja räägite sarnast keelt *versus* Nemad Seal". Samas käisime ükskord kooriga laulmas põgenikekeskustes ja koorijuht otsustas kogu päeva teha nalja, et viib mu omasuguste juurde. Enne ka inimesed vahtisid ja porisesid, kui me rääkisime perega eesti keelt, aga nüüd tekkisid uued ebameeldivad rassistlikud kategooriad.

Mona:

Ühe mu lähedase sõbra isa uurib soome immigrantide integratsiooni. Kuulsin tema käest väidet, et teise põlve *maahanmuuttajat* on kõige problemaatilisem grupp: nemad peavad leppima sellega, et neid on teise riiki toodud, ja hakkavad tihti integratsioonile vastu. Võibolla oli tal õigus, kuna mul pole seni õnnestunud Soome tagasi kolida, aga seda väidet kuuldes olin päris äksi täis, kuna ma ise kuulun sellesse gruppi ja kogesin seda kui absurdset süüdistust. Eks see ongi minu puhul absurdne, kuna olen väga soomlane-*passing*[4] ja samamoodi „hea *mamu*" olnud, aga seda enam tekitas see oletus solidaarsust nende suhtes, kes on minuga samas positsioonis, aga kelle kallal Soomes hoopis rohkem nokitakse.

Margaret:

Kas eestlase-soomlase spektril olemine on toonud teile pigem rõõmu või häbi?

3 *maahanmuuttaja*, sisserändaja (soome)

4 Transsooliste kogukonnas tähendab *passing*, et isikut tajutakse selle soo esindajana, kellena ta ennast identifitseerib, mitte sünnihetkel määratud soo järgi. *Passing*'ut loetakse privileegiks, sest transisik, keda peetakse *cis*-sooliseks, võib kogeda vähem eelarvamusi, ahistamist ja vägivallaohtu ning paremaid töövõimalusi. Antud kontekstis tähistab *passing* seda, et Mona võib esmapilgul näida põlissoomlasena.

Mona:

See on minu jaoks esiteks hästi neutraalne asi, aga pigem ikkagi rõõmu. Mul oli päris raske, kui ma Eestisse kolisin, sest olin senikaua ennast väliseestlasena tundnud ja soomlust distantsil hoidnud, Eestis aga pidin korraga kogu aeg möönma, et olen päris palju soomlane. Kui sellest häbist lõpuks üle sain, hakkas hästi tore. Rõõmustan eriti siis, kui saan turvalistes keskkondades kaksikidentiteediga kaasnevaid rõõme jagada.

Reijo:

Minu arust see on ikkagi lõppude lõpuks uhkuse asi osata kahte keelt, tunda kahte kultuuri. See, et mu maailm laieneb üle kahe riigi, kuigi see toob kaasa väga palju probleeme nii keele kui ka infrastruktuuri pärast. Aga mitte kunagi ei tahaks sellest nagu lahti lasta, või?

Mona ja Helena:

Mmh, jep!

Helena:

Pigem võtan ka seda neutraalsena, sest nagu Mona ütles — see on nii tavaline, et inimesed on mitmekultuurilised. Perekondliku tausta tõttu on soome kultuur ja asjad, mis on mulle Soome puhul olulised, hästi tarbimiskesksed: IKEA, euromündid krooniajal, muumiküpsised. Veetsime vaba aega kaubanduskeskustes ja sõime Hesburgeris, aga see on selle ühiskonnakihi, kust ma pärinen, igapäev.

Margaret:

Minu häbis või vaenulikkuses Soome suhtes on suur vastuolu, sest armastan kogu südamest oma sõpru ja peret ning mul on Soomes nii hea olla. Mu sõbrad on minuga olnud 20 aastat hoolimata sellest, et ütlesin ja ütlen kogu aeg, et lähen kohe ära. Olen neile nii tänulik.

Eestis on mul samas häbi Soome tausta, eriti keele pärast — siin ollakse keelevigade suhtes väga nõmedalt nõudlikud. Aga viimasel ajal on toimunud muutus! Tänu kogu sellele EKI poleemikale olen veel rohkem aru saanud sellest, et keel kuulub mulle, et mul on õigus sellega mängida ja seda oma taustast lähtuvalt mõjutada.

EESTI-SOOME KIRJUTAMINE

Margaret:

Reijo, sa oled Eestis defineerinud ennast kirjutajabrändi mõttes peamiselt Eesti-Soome kaudu. Mille pärast? Miks sa lihtsalt luulet ei kirjuta?

Reijo:

Ma kirjutangi. See on lahe, et sa selle brändi asja välja tõid, sest ma ei tee seda teadlikult. Ma lihtsalt elan oma elu ja siis tuleb välja, et kusagil seal vahel on riigipiir, ja et inimestele, kes elavad ühes riigis, on see nagu mingi uus suur kummaline, veider, kauge asi, et sa võid elada linnas, millel on üks väga-väga lai jõgi vahel. Mida iganes ma kirjutanud olen, tuleb ikka sisse see Eesti-Soome värk, sest ma elan Tallinna ja Helsingi vahel. See on minu reaalsus ja siis ma kirjutangi sellest lihtsalt luulet.

Margaret:

Aga miks te üldse hakkasite kirjutama ja kas taust mõjutab seda, miks te kirjutate või kuidas te kirjutate?

Helena:

Minu jaoks oli kirjutamine esialgu saladuste töötlemise viis, mingitsorti privaatne tuulutamine. See sai alguse soovist end väljendada ja välja elada. Niiviisi olen saanud rääkida asjadest, millest muidu ei saa.

Reijo:

Täpselt sama. Eneseväljendus ja soov tegeleda enda probleemidega. Mu perel on kirjanduslik pärand, mis võib-olla soodustas seda. Tundus kuidagi väga loomulik hakata luulega tegelema. Pärast seda ei olegi kirjutamine lõppenud.

Helena:

See ei ole lihtsalt faas. [Kõik naeravad.]

Mona:

Kirjanike kohustuslik noorusaastate luulefaas...

Ma ei ütleks, et ma eriliselt kirjutan või tõlgin... Ma kirjutan niimoodi, nagu ka teiste väljendusviiside ja kunstidega tegelen. Mu taust on andnud pigem selle — jälle see keelehäbi teema —, et iga kord, kui ma midagi eesti keeles avaldama hakkan, märgib toimetaja tekstist 70 protsenti punaseks. Iga päev mitme keelega tegeledes

arvad, et oled keeleinimene, aga siis tuleb välja, et ikka ei ole üldse. Luules olen sellega seoses ka teatud vabadust tundnud. Luule on paindlikum, lubab hästi laia tunnetust keele ja kirjeldatu suhtes ning selline mitmetisus on minu jaoks nii väljenduses kui ka olemises keskne. Filosoofiline paljususte, mitmekülgsuse ja erinevate tajumisviiside teema on õpingute ja elu vältel lihtsalt külge kasvanud.

Helena:

Mul on tihti olnud olukordi, kus ma ei ole saanud aru, kas mingi sõna on olemas või me oleme perega selle välja mõelnud ja ainult meie saame aru. Mõlemale keelele ligipääsu saamine on huvitav ja pakub mängimisrõõmu, aga teisalt võib see teha olukorra palju keerulisemaks — ei saa aru, kas ma eestindasin soome sõna või vastupidi.

Reijo:

Mul on kogu aeg täpselt sama probleem. Me rääkisime varem pere sees segakeelt, nii et ma ei oska eesti või soome keeles teatud väljendeid, sest ütlesin väiksena sõnu keeles, mis mulle esimesena pähe tuli. Ma olen tagantjärele pidanud eesti või soome keeles mingeid täiesti lihtsaid sõnu õppima.

Luules on see muidugi tore, saab mängida ja tuua eesti või soome sõnu sisse ja teha mingit Aaviku värki ja kirjutada mitmes keeles.

Margaret:

Kas teil on veel mingeid mõtteid kirjutamise ja kirjanduse kohta?

Helena:

Ma mõtlen praegu selle peale, kui Mona tõlkis mu tekstid Tuli ja Savusse. Mu aju lihtsalt läks katki sellest. Mu isa ei ole siiani eesti keelt selgeks õppinud, ema oli see, kes pidi soome keele ära õppima. See on nii naljakas, et mul on isa, kes ei saa minu keelest aru, mina pean tema keelt oskama. Ja siis see oligi mu jaoks nii hull tunne, et mul on sõbrad ja Soome-poolne perekond, kellele sain lõpuks nende emakeeles näidata, mida olen siin kirjutanud. Ma veidi nutsin, kui ma kodus neid tekste lugesin. Seal oli minu jaoks mingi teine kiht juures.

Mona:

Ma ei teadnud üldse, et sul on mingi Soome teema!

TUUMIKTEKSTID: IKEA, AKU ANKKA JA MIKA WALTARI

Margaret:

Kas teil on mingeid tuumiktekste, taieseid, mis on teie olemuse põhi? Tammsaarest kuni... Ei ole mingeid? Vundament on puudu?

Helena:

Vundament on puudu. Vundament on IKEA tehtud.

Margaret:

IKEA on ka tekst.

SEEGA, NIMEKIRI TUUMIKTEKSTIDEST, MIDA TAHAKSIME SÕPRADEGA JAGADA

Reijo:

- Aku Ankka
  („Õppisin soome keelt oma isa ja siis Aku Ankka käest.“)
- Don Rosa „Roope Ankan elämä ja teot“

Helena:

- Aku Ankka
- Lasteprogramm „Pikku Kakkonen“ nullindatel
  („Kõik see, seal on nii palju lapsepõlve.“)
- Pikamaarongi pilet, millest tehti laste jaoks erinevaid kujundusi
- Tove Janssoni elulugu „Tee työtä ja rakasta“
- Tove Janssoni pannoo HAMis
- Pirkko Saisio „Kaini tütar”
  („Kui seda kahekümnesena lugesin, siis toona mõtlesin, et ainult naised tohiksid naistest kirjutada. Ta on olnud väga oluline kirjanik mu jaoks.”)
- Soome keelde dubleeritud Disney Channel

Mona:

- Saade „Buratino tegutseb jälle“
  („Tunnen, et ma olin Eesti laps, siis Soome koolilaps ja peale selle midagi segast.“)
- Hasso Krull
  („Mingil hetkel läksin Helsingis Eesti maja raamatukokku ja võtsin kätte esimese ettejuhtuva raamatu. Selleks oli „Meeter ja demeeter“ ja see avas minu jaoks luulemaastiku.“)

- Eino Leino väikesed armastusluuletused, näiteks „Sinä olet kuin mandeli makea“
- Mika Waltari „Suuri illusioni“
  („Tekitas mulle kena unistuse 20ndate Helsingist. Kirjutatud tohutult vaimustavas vanemas soome keeles, mis eesti tõlkes ei väljendu.“)
- Sirkka Turkka luulekogu „Tule takaisin, pikku Sheba“
  („Seda ma lugesin kümme aastat tagasi, sügisel, ja ta jäi mulle kuskile hästi sügavale sisse. Just sellepärast hakkasin ma üldse tõlkimise peale mõtlema, et ma tahtsin seda enda jaoks väga olulist teost sõpradega jagada.“)

Margaret:

- Imari Kianto „Punainen viiva“
  („Lugesin seda põhikoolis ja sain selle kaudu aru, mis asi on valimised. Et poliitika ongi see, et inimene ütleb: „Hei, ma teen su elu paremaks“ ja siis teine vastab, et „Hei, ma usun sind“.)
- Mika Waltari „Sinuhe“
  („Õppisin sealt, et on võimalik armastada kahte inimest samal ajal.“)
- Minna Canthi teosed
  („Kui Eestis räägitakse, kas kunstil võib olla mingit reaalset või poliitilist mõju, siis tahaks iga kord rääkida Minna Canthist ja öelda, et jou, Soomes siin kõrval on olnud kirjanik, kes on päriselt muutnud ühe teosega seadusi.“)
- Sofi Oksanen „Puhdistus“
  („Kui seda koolis lugesime, pidime esimest korda tegelema sellega, mis asi on Eesti ajalugu.“)
- Tüdrukutebänd TikTak
- Ultra Bra

Jaan-Paul Sibul

Kiska mõist ellä

Kiska tiiä-i, miä õkva saama nakkas –
mi perre tulõ hummõn vahtsõnõ kass.

Kiska mõist ellä
üts päiv kõrraga.

Ommuku tulõ küssü süvvä
tetä kräu-mjäu
haugada varbit.
Juuskõ ringi nigu hull.

Ku inemise lõpus tüüle läävä
lakku hinnäst puhtas ja käändä är magalõ.

Õdagu tuldas jäl kodo
kräu-mjäu
krõmps varba
anna süvvä
mäq-äq-äu
pillu kraami lavva päält alla
mrr-mmrrjamp
käänä magalõ
joosõ ringi nigu hull
mrr-äq-äq-mmmrääuu
mrrräää mrrrääää mrrp

Ja nii otsast pääle.

A hummõn tulõ vahtsõnõ kass
rutiin lätt segi ja Kiska lätt stressi.
Ja ma ei saa timmä tuu iist esiki hoiata
selle et timä ei tiiä, miä om tulõvik
ja midä sõna tähendäse.

„Ole nagu Kiska!“ ütel sühholuug.
a kuis ma ole
ilm murehtamata
lihtsäle kerän
prõgiseva aho iin
tulku miä tulõ.

Üts päiv kõrraga

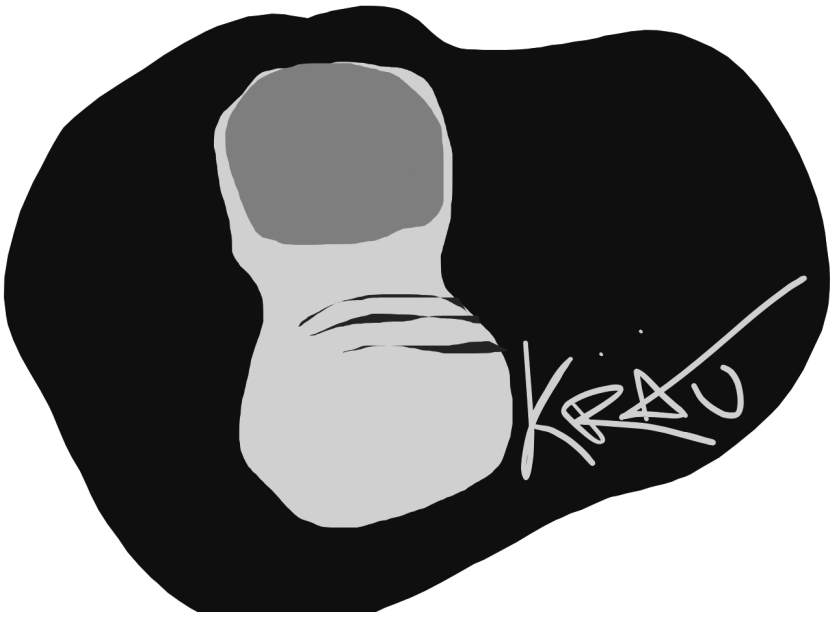

Kertu Kändla

*

Kas võtad mind omaks
kui mu küljes on võõrad lõhnad
nuusutasin vees hulpivate pudelite
mõrusid aroome
olme
mis rinnus tuksus
kaldale uhtus
kui nuhutus
juuste sahinasse kustus

Tol suvel ma värisesin
mandariinide igatsusest
kui hoidsin peos
koduhoovi kollaseid ploome
kive neist välja koukisin
kui iseendast kilde

Ma ei tahtnud olla puru kellegi silmis
kuid vahel olen nagu filmis
tean
mis juhtuma hakkab
kuid ei suuda midagi teha
ja nõnda kõik muutub
päev-päevalt aina settib

Loen vanal verandal sonette
ja pajatan oma peas erinevaid jutte
millest keegi ilmselt kunagi ei kuule
võib-olla loeb mõne ajalehe krabinast
peesitan päikese käes
ja sõelun oma väikseid rõõme
valgete sirelite keskelt

*

Kobrutab kodune hõng kapi taga nurgas
kopitab hatune rõõmukera kummutisahtlis
järelejätmatult igavesti kajab
naeruhelina nõrguv viis
kus üle heinamaa valgub heameelepuna

Hoian peopesade varjus
lugude kirge ning tuld
tuule ja vihma eest
arglikud kastepiisad koivalges
sumbuvad põllulilledega ühte varju
ma pimedusega veel ei harju

Peidan end tulevärvingu rüpes
mis lugudes leegitseb
mul aega otsida oma rohutee
kuhu rutjuda värsked jäljed
siiruse siirupises hetkes

*

Kassikarva tuska lendab ahju
vana krobelise paberi lehk
undab ukse taga kui jõhker briis
vaikus laskub peale
surmanöörid meelitavad ligi
vaistlik tung hääbub kadakate varjus
koolnuks puusärgis

Karm on see maailm
kas kuuled
kuidas inimlikkus välja sureb
tuimus puunotiks passib
ära karda kujutleda ämblikuvõrke oma peas
kui see kubiseb kärbestest

Võta võti
sulge uks ja lahku
kaugele siit virelevast maailmast
ära vaevu pühkima pisaraid
kui need voolavad jõgedena
keegi nagunii ei märka
eks igaühel on silmapaar
kusagile mujale peita

Koltub viimane lootus
kui langeb leht raske ohkega
küünal väreleb iilide käes
varsti ta kustub nagunii
ei jõua ma teda peopesade varjus
enam hoida

Nii ma kustutan ahjus tukid
panen siibri liiga vara kinni
korraks on valus
aga valu läheb üle
varsti hakkab kergem
vidukil silmad
kortsutatud taskurätid
nagu nartsud põrandal
hing haihtub pimedusega üheks

foto: Mathilde Kallaste

Kertu Kändla (18)

Sinu luuletustes torkab silma lopsakas, kohati sünesteetiline ja peaaegu et barokne väljenduslaad. Mil moel sa luulet kirjutad — kas sõnad jõuavad sinuni kergelt või pead neid pikalt taga otsima?

Selle määrab tuulesuund: kustpoolt ta puhub ja missuguseid inspiratsiooniseemneid luulemaastikule külvab. On hetki, kui hinges põleb ereda leegiga tundmus, mille tahaks esimesel võimalusel kirja panna, kuid nende „õigete sõnade“ vaeguse tõttu on seda keeruline teha. Justkui tajud, et lausetes puudub edasiviiv jõud, mis sõnumit kannab. Seetõttu kasutan erinevaid stiilikujundeid, mille varju värsside mõte peita, siis pole tarviski neid täpseid ja seletavaid sõnu, mida otsin. Jääb ruumi nii lugejale kui ka autorile kirjutist seedida. Aga on ka vastupidiseid olukordi, kus käepärast on võtta palju põnevaid tähekobaraid nagu marju metsast, muudkui korja ja pista korvi... Iseasi, mida nendega peale hakata — keeta moosi, kisselli või kompotti? Pigem näen vaeva luuletuste sisu edasiandmise kui sõnade otsimisega. Mul on hobi kirjutada lugemise ajal üles sõnu, mis teiste autorite teostes eriliselt silma jäävad.

On sul keeles, luules või laiemalt kirjanduses eeskujusid?

Nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis on mulle belletristikamaastikul olnud suured teejuhid minu eesti keele ja kirjanduse õpetajad, kes on suunanud, toetanud ning ka ausat kriitikat andnud. Olen neile südamest tänulik, kuna noor luulehing vajab, et keegi oleks ta kõrval, kui ta tunneb end ebakindla või lootusetuna. Aga loomulikult on mind inspireerinud veel paljud eesti ning välismaa kirjanikud. Nad vahetuvad mu elus pidevalt, kuid igaüks neist ilmub alati õigel ajal mu huviorbiiti, rutjub endast maha jälje ning jääb eredalt meelde. Mõned Eesti eeskujud: Ilmi Kolla, Eha Lättemäe, Lydia Koidula, Marie Under, Juhan Liiv, Juhan Viiding, Hasso Krull, Jaan Kaplinski ja nii edasi... see nimederodu jätkub, välisautoriteni ei jõudnudki.

Mõni kultuurisoovitus?

Lugesin suve alguspoolel Kurbuste Kuningannaks tituleeritud poetessi Sylvia Plathi habrast, ent kõnekat valikkogu „Luulet“. Tema read on detailirohked ning kohati põimitud mütoloogiliste viidetega. Luuletuste mõtteselgus, tõetruudus ning sügavus hoiab lugejaga sidet terve luulekogu vältel.

Koeramäng

Kirke Pertel

Ma tahan teile rääkida Triinust. Triinust, kes painutas kord lõunasöögi ajal kahekorra lusika, mida isegi poisid murda ei jõudnud; Triinust, kelle ema lõikas pusad tema juustest kääridega välja, mitte ei kamminud sirgeks. Triinust, kellel oli rokkmuusikust isa ning kes oli kogu lasteaia ümber oma pisikese, rohelisest lõhnavildikast (kiivi!) määrdunud sõrme keeranud. Triinust, kes tõi kodust kaasa kaks Barbie nukku ja teadis asju, mida keegi teine ei teadnud. Mitte Triinust, kelle hambad on suitsetamisest hallid ja silmad jumal teab mille nägemisest tuhmunud. Mitte Triinust, kes on muutunud, suureks saanud, hukka läinud. Mina tahan teile rääkida Triinust, kes õpetas mulle häbi. Ja süüd. Ja sedagi, et olla võib ka valet viisi.

Väikesed tüdrukud on õelaimad olendid, kellega ühel väikesel tüdrukul on võimalik kokku puutuda. Nad on valelikud ja ahned, kadedad ja silmakirjalikud ja vahel ainult natukene jonnakad, sest muud nad ei tunne ja seetõttu ka kohe kuidagi teisiti olla ei saa. See, et nende silmad on ülejäänud näoga võrreldes veel nukulikult suured, et nende hääl väsib peale igat teist lauset ja meenutab kohati tuvi sosinat, ei tähenda ju, et nad ei võiks õelda asju, mis jäävad kajama, ka suurte tüdrukute peades.

Triinu oli minust pea aasta noorem ning käis alles teises rühmas, kui mina juba kolmandas olin. Ma ei mäleta, kuidas see algas. Kuidas me sõpradeks saime. Aga arvatavasti nii, nagu lapsed ikka sõpradeks saavad – äkitselt, ilma sügavama analüüsita. Ju siis oli mul seljas mõni litritega roosa pluus, mis Triinu tähelepanu köitis. Või võib-olla oli temal lasteaeda kaasa võetud mänguasi, mida mitte kellelgi teisel ei olnud ning mis mu sekundiga ära ostis. Igatahes hakkasin tema sabas käima, teda oma mängudesse kutsuma, ennast talle võimalikult lähedale nihverdama. Ja kuna ma olin aasta vanem ning mul oli oskus oma fantaasiamaailma ära kaduda ja teised kaasa tirida, siis tegi Triinu teda ümbritseva poistekarja vahelt endale veidi ruumi ja tuli minu juurde. Ja meist said parimad sõbrad.

„Kes su lemmikloom on?“

Hobune. Hobused olid toona minu kinnisidee, minu meka – nendest mõelda, neid näha, neid puutuda, neid oma sünnipäevatordile printida lasta, et siis tuules ja tolmus lainetavaid lakkasid ja pingul šokolaadipruuni nahka innukalt süüa, siiras õnn hajutamas vastikut

paberimaiku suulaes. Aga nõnda ma ei öelnud. Triinu oleks võinud ju vägagi lihtsalt minu lemmikuima looma mult röövida ja enese omaks teha! Seda ei saanud ma lasta sündida, kohe üldse mitte.

„Koer," vastasin ma, sest kassid mind ei sallinud ja ei salli vist siiani. Nende kihvad torgivad nagu nõelad ja küüned jätavad nahale inetud punased vorbid, mille kadumine võtab tükk aega.

„Minu lemmikloom on ka koer. Kas sul kodus koeri on? Minul on! Musta värvi ja hästi pehme, alles kutsikas – eelmisel nädalal naabri käest saime. Nime veel polegi."

Hetkega meenus mulle mu kunagine märkmik. See oli koolilaste päevik, ja mina veel koolis ei käinud, kuid olin oma nurumisega saanud ema nii kaugele, et ta oli olnud nõus mulle selle ostma. Põhjus, miks ma seda päevikut nii väga ihalesin, oli kaanepilt: punase-valge täpilisel taustal istumas süsimust labradorikutsikas, heleroosa keel lõugade vahelt paistmas ja maasikad käppade ümber laiali pillutatud. Iga möödundsuvise liimja päeva olin ma veetnud selle päeviku lehti lapikute õitega lilli ja hiigelpealisi hobuseid täis kritseldades, seejuures mõeldes elevusevärinaga hinges, et kunagi saabub päev, mil ma seda pruunisilmset täiuslikkuse kehastust päriselt puudutada saan. Oli see päev nüüd tulnud?

„Ohsa! Kas ta on sul toas või väljas?"

Tundsin juba, kuidas olin klammerdumas kuhugi, kust välja ronimine saab olema raske. Tundsin, kuidas vesiliiv mööda minu sääri aina ülespoole ronis, mind aeglaselt endasse neelas ja ma lasin tal seda teha. Sest ta kõrbekollased lokid hüplesid tuules nii ilusasti, nii vabalt ja polnud palmitud ühte kahusesse patsi. Sest terve lasteaed, kõik poisid, kõik tüdrukud, kõik kasvatajad seisid vaikselt ta mureda pealispinna ääres, mille all lasus külm ja põhjatu vesi, ning ootasid hinge kinni pidades, mida ta järgmiseks ette võtab.

„Toas ikka. Vahel öösiti võtan endale voodisse kaissu, kui tuju tuleb!"

„Ja su vanemad lubavad?"

„Muidugi lubavad, nad lubavad mulle kõike, mida tahan: kommi, õhtul kaua üleval olla, pidžaamas lasteaeda minna, mida iganes!"

Sel hetkel pani Triinu oma muidu alati lennus käed puusa ja manas näole ilme, millest väljendus kartmatust, mis otsekui hüüdis: kaardugu kas või kogu maailm minu punaste kummikute all, sest mina saan, mida tahan, igatahes! Sellist Triinut imetlesin ma kõige enam. Sellist Triinut kadestasin ma kõige enam. Ja vaid selline Triinu, seistes nii, nagu ta tol hetkel keset maikuist õitsevat heina lasteaia kiikede kõrval seisis, suutis mind uskuma panna iga viimast kui sõna, mille ta suu vaevus kuuldavale tooma.

Lapsed ikka valetavad. Milline laps poleks valelik! Nad testivad niimoodi, kui kaugele saab minna, kas vale kannab, kompavad alles piire. Ka mina valetasin, selge see. Valetasin, et olin hambaid pesnud, kuigi ega tegelikult ikka ei olnud küll. Valetasin, et olin hundiratast visates riivanud jalataldadega toonekurgede leekivpunaseid nokkasid. Valetasin, et ei kartnud, kuigi tegelikult tagus mu süda vastu pahkluid nagu pihku püütud kapsaliblikas. Me pärineme vanematest, kes valetavad, valetavad end vabaks kohustustest, kokkusaamistest sugulastega, kesköistest süümepiinadest. Isegi loomad valetavad. Valetamine on osa loodusest. Ja vahest polegi vale nii halb, vahest annab ta lootust, et tõde on olemas.

Minu tõde oli Triinu kutsikas. Minu tõde oli Triinu lubadus, et ma võin talle neljapäeva õhtul külla tulla. Rattaga, paar kilomeetrit mööda asfaltteed lähima külani, kust ma emaga suviti jäätist ostsin ja mille kaupluses oli see eriline poe lõhn, mis oli nii võlts, plastikpakendite ja ostutšekkide hõngust läbi imbunud, et pani uskuma võimatut. Heleroheline maja otse kaupluse vastas, seal elas Triinu. Triinu sõnade järgi. Mul oli vaja vaid jõuda selle majani ning paluda siis esimese korruse elanikult luba minna trepist üles teisele korrale, kus mind oleks oodanud minu unistuste tipp. Ja muidugi pidin ma minema nii, et keegi ei näeks, ja tagasi jõudma magamamineku ajaks. Sest ema sõna oli siis minu vale, ja Triinu oma minu tõde.

Hingasin sisse. Ja välja. Ja igaks juhuks veel ühe korra, kuid hirm, mille ristisin vihaselt oma peas lapsikuks, keerles mu rinnus edasi. Enam polnud ma milleski kindel. Kuuri najalt teeotsani talutatud jalgratas käekõrval, seisin nõutult ega teadnud, mida teha.

Ja järsku olin pilgeni täis seda tunnet. Tunnet, mida mu keha polnud varem enda sees hoidnud, kuid mis täitis mu sel hetkel üleni, juustepiirist varbaküünteni välja. Ma tervitasin teda alandlikult, tema vaid mühatas ning vaatas mind säherduse pika pilguga, mis paneks ka kindlaimad endas kahtlema. Ning esimest korda turgatas mulle pähe, et ei ole mingit helerohelist maja selle külapoe vastas, kust me suviti emaga jäätist ostame. Ei ole naabrit, kellelt Triinu järele küsida, ei ole roosa keele ja pruunide silmadega mustakarvalist kutsikat, kelle käppade ümber punavad maasikakuhjad. Ja et Triinu teadis seda. Ja minu ema ka. Ja lasteaiakasvatajadki. Kõik teadsid, lihtsalt mulle ei öelnud, see oli nende väike omavaheline nali, midagi tühist, tähtsusetut, mille pidin ise teada saama. Kuidas – see jäi minu välja nuputada.

Ja siis kuulsin oma selja taga ema.

„Noh, mis sa siin teed?“

„Ei midagi,“ vastasin ma, ja polnud kunagi seda sõnapaari tõsisemalt mõelnud kui siis. Mitte midagi ma ei tee. Mitte midagi

ma ei tea. Tule, hoia mind. Tule, varja mind maailma ja Triinu eest, ma palun. Sest Triinu oleks läinud. Aga mina ei läinud. Vot mina ei läinud.

Edaspidi saime Triinuga läbi nagu varem, nagu alati. Lõikasime endale tukad ja kasvatasime need välja. Lõpetasime lasteaia ja läksime kooli, tema aasta pärast mind. Siis kolis ta linna ja sai ise valeks. Mõne aasta me veel suhtlesime, tegime näo ja sõnad, et meil on midagi ühist peale koosveedetud lapsepõlve. Viimaks sai seegi otsa ja ühel kevadõhtul palju aastaid hiljem kõndis ta mulle tänaval vastu, ilma et oleksin ta ära tundnud. Imelik. Sain teist korda näha ühte inimest nii, nagu teda nähakse vaid korra – võõrana. Midagi ma ei mõelnud. Minu Triinu. Ammu teiste teha.

Triinu elab siiski minus edasi. Vaikse häälena, mis äratab mind hommikul sosinaga ja küsib rea küsimusi. Vastust ta enamasti ei ootagi. Mõnikord ütleb ta mulle otse, mida teha ja mida mitte, vahepeal sunnib ta mind ise järele mõtlema, ja päris pikalt kohe. Mõnikord pärib aga, et ega ma nüüd jälle liiga sinisilmselt ei uskunud. Ega ma ei roninud jälle rattale ja läinud suure tee äärde ootama, abirattad mööda maad krigisemas, veoautod nina eest mööda vuramas. Ei roninud, vastan ma siis Triinule. Mina istun vaikselt kodus ning vaatan elutoa aknast, kuidas elu voolab hiliskevadises päikesevalguses minust mööda. Kuidas kogu maailm on minu ümber. Õigesti. Kuulen, kuidas üks must labradorikutsikas teeb piki oma pehmet läikivat karva kukerpalle paigas, kuhu mind pole juhatatud. Näen, kuidas sirelid puhkevad veel korra õitsele, kandes oma helelilladel õlgadel iidset teadmist, milleni mina ealeski jõuda ei saa. Kuidas üks kõhetu punajuukseline mees urgitseb käega prügikastis ja otsib pudeleid, kuid mitte õigustust oma olemasolule, sest see on tal juba olemas, ripneb veresooni pidi sisemuses kui takjas, nii, nagu ta minuski kord rippus, kuni ma ta ühel neljapäeva õhtul endast välja rebisin ja sügava liiva sisse ära peitsin ja enam üles ei leidnudki.

„Koeramäng“ on novellikonkursi Värske Novell võistlustöö.

Gregor Mändma

*

istun kohvikus,
joon
südamevaluga
liiga kallist cappuccinot.

kamp
tuimalt iroonilisi,
enesekindlalt kinniseid,
hästilõhnastatud-riietatud-sätitud,
kergemeelseid šveitsi noori,
kellel on kõik universaalselt hästi,
kelle nahk läigib ja värvid mätšivad,
laskub rahutusttekitava tekina mulle kuklasse.

mina, –
aga mida nemad minust mõtlevad? –
idaeurooplane,
määrin siin
kullatud otsaga
kalli sulepeaga
kolletunud mõtteid paberile,
ja põhimõtteliselt võiksin olla samasugune nagu nemad –
kas see ongi see paljulubatud
ajaloo lõpp?

see mõte ajab vihale,
ei tea kumb –
mõte ajast või iseendast,
kas sellepärast,
et tunnen neis ära midagi eneses,
et olen teel samasse malli,
või vastumeelest aja vastu,
mis taotleb olla õnnelikult õõnes,
kanda seda rahuloluoreooli
ja kõiki parfüüme peale iseenda inimliku aroomi –
aga ajab vihale ja
mul hakkab

pea pretensioonikusest valutama,
nad vaatavad mind nagu mõnd portreed,
nüüd vaatan ka end nagu mõnd
kehva näituseeksemplari
ja minu taga on kõik nemad,
kergemeelsed šveitsi noored,
kes tahavad näha seda portreed
ja lugeda ta biograafiat,
ja mul tuleb meelde üks vistrik mu
parema põse peal
ma pean
välja saama
ma pean välja saama nendest raamidest, nende seinte vahelt vabanema,
põgenema põletavate silmapaaride
purgatooriumist,
jooksen minema,
head aega ei ütle,
jooksen,
jookse, Forrest, jookse!

õnneks,
õnneks, jumal tänatud!
õnneks on nurga taga
need samad, minu masti
metafüüsikata vanamehed –
nägin neid päeval –
mängivad pühendunult petanki ja
pruugivad pretensioonitult pilsnerit,
igaüks omamoodi,
käed puusas,
seljal,
taskus,
toetamas lõuga,
juba keskpäevast saati
mängivad petanki, joovad pilsnerit,
mehed nagu muiste,
ajaloo algusest.

vaatan neid ja vabanen.
mul on vähemalt lootust kunagi olla
nagu nood vanamehed
ajaloo algusest.

*

toonekured
rõõskkoorejäätis suur ja rammus
marsruudil rõõsa-võõba
mõtlen, kas siis selle maa keel
peab nõnda lõõsas kuivama,
kui kristjan jaagu sammus
tartu maanteel riia poole tammun.
kaks kuud pole vihma sadanud ja
kuradi palav on!

kuradi palav on ja
mõtted keevad kaabu all,
kus käib veel sürakuusa piiramine,
kus archimedes sügab kuuse all kukalt,
kalkuleerib olemise kombinatoorikat,
veeretab mõtteid variatsioonidest
Väikese ja Suure elu vahel.

Suur elu sureb sealsamas sürakuusas,
nagu ikka,
ajaloolises sõjas,
kapriisse juhuse,
eksituse tagajärjel,
ja järsku ta polegi enam nii suur.

Väike elu on alati konkreetne, abstraktsioonideta,
kruus külma keefirit
pärast pikka päeva kruusaplatsil palli mängimist,
bassisoolo loo alguses,
toonekured,
rõõskkoorejäätis,
jahe jõgi kuuma kere vastas,
päike! jah päike,
mida varjab Suure elu Sass.

astu päikse eest ja lase elada,
muud ma sult ei soovi!

aga midagi selles Suures elus ikka on,
sest ega ma niisama
väikeste sammudega
tartu maanteed mööda riia poole tammu.

*

meil, vabadel hingedel,
on eale omane soodumus
omadega joobumuses rappa joosta,
kaotada jalge alt rabalaudade rada,
et siis soisel vabalaval
end kõrvupidi
väärtusmülkast eksistentsi sikutada.
tõrkudes tõde tõsiselt võtmast,
lahkume õigusega vargamäelt,
mõtlemata naasmisele.

peavarjuta
käime ringi nagu inimesed, kel on kodu,
kuhu pole minna,
kuna sinna jõudes
oleksime jälle kadunud.

nõnda uitame kuskil
enda hallutsinatsioonide ja
heade intentsioonide vahel,
desaparecidos,
destinado a nunca llegar,
olgu saatus meie sekretär.

november kolmteist

päeval olen tootlik ja õhtul tiirane
metaboolne inimene
ühedimensioonilisuse hüppelaud ja hüpostaas

vihmasadu peksab
lajatab
või peaks ütlema piitsutab?
vastu plekk-katust
pikali oma ärklitoa voodis
vaevlen sõgeduse esimestel sagedustel
inimvare, ajutiselt lehitu võra
inimvõra

aga tegelt on kõik hästi

hästi on hästi mõttetu sõna
koos halva ja huvitavaga

miks on nii et kui miski pole hea
siis ta on halb
ja kui ta pole kumbagi
siis ta on huvitav?

laualamp mille pikendusjuhtmega madratsi kõrvale asetasin
tahab kogu aeg pikali kukkuda
juhe on tahke ja jalg on pehme plastikust nikerdis
(see ikea kõige odavam)
vihm nüüdseks küll juba peksab plekk-katusele

telefon heliseb

jah, tervis on korras, tervis on korras
tänan küsimast

*

ärkan ja valan veeklaasi nõudepesuvedelikku.
likku jäetud pannil
praadisin õhtul eriti peeneid mõttetoite –
nendes mõtetes oli kõik võimalik ja
küll kõik muutub,
planeet ei põle maha,
me ei hakka üksteist joogivee pärast tapma
ja...

aga nagu ikka on hommikul
kogu see eilane mõttegastronoomia
astronoomiliselt labane.

andun sellele superorganismile, mis
teeb äratuskella peale silmad lahti,
joob kohvi ja
sõidab liiklusummikusse.

TARTU 1307 KM

Salinger: sissejuhatus

Rahel Ariel Kaur

J. D. Salinger
„Seymour: sissejuhatus. Puusepad, tõstke kõrgele sarikad!“
Varrak, 2003
Tõlkinud Elin Sütiste ja Valda Raud

Ehk tundub paradoksaalne tutvustada noortele ja kirjandusteadlikele lugejatele suunatud ajakirjas autorit, kelle loomingu lipulaeva kohta on pea igaüks koolis lugemiskontrolli teinud. Holden Caulfield, nooruse ängi ja eksirännakute isa, peaks ju teismeea mässumeelsete mõttekäikudega resoneerima. „Nimelt see, kui sa oskad hästi kirjandit kirjutada, sulle aga hakatakse komadest rääkima. Et sa mõtleksid, et ainsaks põhjuseks, miks tema kehvasti kirjandeid kirjutab, on see, et ta paneb kõik komad valesse kohta“[1] võiks vabalt olla mõne hästi kirjutatud sellesamuse komavigadega kirjandi kreedo. Aga ei resoneeri. Erakordselt teaduslikust minu-klassis-oli-küll-nii-vaatepunktist võin väita, et õpilased kas a) loevad internetti postitatud kokkuvõtteid ja saavad kolme kätte; b) annavad poole peal alla, loevad internetti postitatud kokkuvõtteid ja saavad nelja kuni viie kätte või c) satuvad Salingerist vaimustusse ja kirjutavad kaheksa aastat hiljem temast kiidulaulu.

Olgu, kirjutagem Salingeri-leigus topelttrotsi arvele — nooruslik vastuhakk „vana“ kirjanduse ja eesti keele tundide vastu on nõnda tugev, et isegi kõrgeklassiline, ängist pakatav kujunemisromaan ei paku huvi. Suurema šokina mõjub aga leigus Salingeri hilisemate, hoopis komplekssemate teoste vastu (nii Eesti kui välismaa) kirjandusmaastikul. Üks seletamatul põhjusel kaanonist kõrvale jäänud kunsttükk on „Seymour: sissejuhatus“, mille keskmes on nimitegelase noorema venna Buddy Glassi plaan kirjutada Seymourist lühijutt. Küll aga taipab ta juba loo alguses, et ei suuda vennast rääkides olla jutustaja, vaid „pigem tema kohta käivate sissejuhatavate erapoolikute märkuste panipaik“ (lk 18). Nii viivad fiktsionaalne ja reaalne autor lugeja käsikäes narratiivsele lõbusõidule. Killud Glasside perekonnaliikmete lapsepõlvest vahelduvad luuleanalüüsiga, teravad kommentaarid elu enese

1 J. D. Salinger. „Kuristik rukkis“ — Tallinn: Hea Lugu, 2013, lk 34. Tõlkinud Valda Raud.

kohta kulmineeruvad kavalate sõnamängude ja filosoofiliste kreedodega — „Seymour“ on arvamatult paljudest tükikestest koosnev fragmentaarne tervik.

Ent retseptsioon 2003. aastal ilmunud kahest jutustusest koosnevale teosele „Seymour: sissejuhatus. Puusepad, tõstke kõrgele sarikad!“ (millest esimese on tõlkinud Elin Sütiste, teise Valda Raud) on kahtlustäratavalt kasin ja hõre. Näiteks Kalle Käsper väidab, et Salingeri ei tohiks v ä h e m a l t noorsookirjanikuna alahinnata, isegi kui ta „silmaringi laienedes tagaplaanile kaob“.[2] Selle asemel et teost tutvustada, kritiseerib Käsper hoopis kirjastajaid, kes ärilistel eesmärkidel ühe suure Salingeri kogumiku asemel tema lühijutte eraldi välja annavad. Indrek Hargla on aga kirja pannud veelgi pealiskaudsema lühiarvustuse-arvamusnupu, milles väidab küll, et „isegi lugejatele, kellele Salingeri stiil meeldib, võib see raamat ülejõu käia“,[3] aga hoidub siiski sisukast analüüsist, mis lugejaid teose mõistmisele lähemale võiks aidata.

Välismaa, peamiselt Ameerika kriitikud kirjutasid „Seymourist“ teose ilmumise aegu küll sisukaid arvustusi, ent teose vastukaja oli siiski suuresti negatiivne. Kirjanduskriitik Steven Marcuse arvates on lühijutu stiil „nii läägelt kunstlik, et see on pea läbimatult keeruline“, Irving Howe nimetab teost enesekeskseks ja „lootusetult venivaks“[4], John Updike märgib aga, et Salingeri hilisem looming oma „tumeda bravuuri, huumori ja morbiidsuse ning mõrkja, ent visa lootusega iseloomustab küll hästi kaasaegset Ameerika elu, aga maksab selle eest, moondudes ohtlikult keerukaks ja staatiliseks.“[5] Muide, mitu *highbrow*-kriitikut tembeldas 1950. aastatel Salingeri esimesi, hiljem laialt hinnatud teoseid nagu „Kuristik rukkis“ keskpärasteks, ent „Seymouri“ ei näi eriti hindavat isegi 60ndate Vietnami sõja põlvkond.

Hilisem retseptsioon on oluliselt positiivsem, kuid see on üsnagi mõistetav — postmodernismi pealetung on lugejaid ja kriitikuid keeruliste narratiivide tulvaga karastanud. Texase Ülikooli inglise keele professor Sean Hooks kirjutab 2013. aastal, et „Seymour: sissejuhatus“ on teistest Glasside perekonna nõrgalt seotud lugudest pikem ja keerukama vormiga ning „jutustuse näiline ebatõhusus ja korratus iseloomustavad märksa pikantsemalt meie praegust kaootilist ajastut kui seda aega, kust lugu pärineb“.[6] Kuigi teost oleks saanud avangardistlikuna käsitleda ka juba selle ilmumise aegu, ei leidnud raamat siis väärilist vastukaja. Hooks jätkab: „Seymour on heietav ülistuslaul, mis on tuliselt vastu napisõnalisusele; avangardne tegelasportree, mis väärib kohta Ameerika eksperimentaalkirjanduses, kuid on Salingeri enda loomingus mõistetud

2 Kalle Käsper. „Surnud venna lood“ — Postimees, 16.01.2004.

3 Indrek Hargla. „J.D. Salinger. Seymour: sissejuhatus. Puusepad, tõstke kõrgele sarikad!“ — Eesti Ekspress, 15.01.2004.

4 Steven Marcus. „Seymour“ — The New York Review of Books, 01.02.1963.

5 Sean Hooks. „The Art of Digression: J.D. Salinger's „Seymour: An Introduction““ — Los Angeles Review of Books, 15.09.2013.

6 „The Art of Digression: J.D. Salinger's „Seymour: An Introduction“

vähemolulise sekka.“[7] Klišeesid appi võttes võib väita, et Salinger oli oma ajast ees — tema avangardistlikke katsetusi (ja õnnestumisi!) ei kaalutud toona tõsiselt, kuna „Kuristik rukkis“, selle klassikaline ülesehitus ja edu varjutas kogu hilisema loomingu.

Mis aga ikkagi teeb „Seymourist“ niivõrd kompleksse ülesehitusega teose, et kriitikud peavad seda läbimatult keeruliseks? Üks aspekt, mis narratiivi (ja lugemist) kindlasti raskendab, on metatekstuaalsus — teos käsitleb ja tõlgendab iseend abstraktse narratiivi kujunemise käigus. Ent kuidas saakski esseevormiga flirtiv raamat metatekstuaalsusest hoiduda? Klassikalist narratiivi sellest ei leia. Jutustuse keskmes on kirjutuslaua taga istuv Buddy, kes valib hoolega, milliseid minevikufragmente lugejale avada, et tema vend oleks maalitud võimalikult täpselt. Buddy põgenes eduka kirjaniku staatusega kaasneva tähelepanu eest pisikesse provintsiülikooli õppejõuks. Kirjanduslik teadlikkus on „Seymouri“ fiktsionaalsele autorile hädavajalik — Buddy analüüsib kirjutades teksti fragmente, stiilivõtteid, motiive, sõnu, isegi kirjavahemärke. Ta põhjendab kommentaare vahedalt irooniliste remarkidega: „Ma olen teadlik, et hea hulk täiesti intelligentseid inimesi ei kannata sulgudes kommentaare silmaotsaski, kui väidetavalt ollakse ametis neile loo jutustamisega. (Neist asjust teadvustatakse mind posti teel [---])“ (lk 11) Nii väldib ta küsimusi oma kirjanduslike taotluste kohta ja vastab neile enne, kui küsimusel on üldse mahti formuleeruda. Argistele kõhklustele ei jää ruumi, kui käsil on taoline täppistöö — Seymour Glassi elu ja surm, tema hing ja olemus.

Piinliku täpsusega kirja pandud ridade vahele sugeneb paradoksaalsel kombel ka parasjagu kaost. Minajutustaja Buddy Glassi hääl arendab mõttelisi liine ebakorrapäraselt, igas võimalikus suunas ja samal ajal. Lugejale oleks justkui kätte antud esimene käsikiri, millesse isegi toimetaja pole veel jõudnud süveneda, ent ometi on kogu see segadus põhjendatud. Teose narratiiv meenutab minajutustaja episoodilise mälu transkribeeringut: „ostsime mõnikord umbes viieteistkümne sendi eest viilutatud salaamit ja paar värsket hapukurki ning sõime need ära juuksuritoolis istudes, kuni juuksed hakkasid langema. Juuksuriteks olid Mario ja Victor. (Hea küll, l õ p e t a n ü ü d ä r a. Palun, võta end kokku ja hävita see jama juba eos.) Meil olid kõrvuti toolid [---].“ (lk 71) (Juba niigi veidi segasele) mõtete voolu kulgemisele astutakse pidevalt vahele, et markeerida iga sõna kirjutamise põhjus: „Mind valdab õudne, tegelikult lausa võigas tunne, kui ma vaid mõtlen, et kas ma mõnikord neil lehekülgedel vahest ei tõsta tema arvel iseenda populaarsust. Ehk annate mulle andeks, et ma nii väljendun, kuid mitte kõik lugejad pole vilunud lugejad.“ (lk 76)

Kogu teos on taolisi vabandusi täis pikitud. Salinger (või Buddy) pakub lugejale mitut väljapääsu, palub isegi mitu korda lugemise pooleli jätta, sest Seymourist on ta võimeline kirjutama ainult nii, kuidas ise soovib: „Kuid on lugejaid, kes tõsiselt nõuavad ainult kõige vaoshoitumaid, kõige klassikalisemaid meetodeid oma tähelepanu köitmiseks, ja ma soovitan — nii ausalt, kui üks

7 Samas.

kirjanik saab sellist asja soovitada —, et nad lahkuksid praegu, mil lahkumine on veel lihtne. Arvatavasti viitan ma võimalikele väljapääsudele ka edaspidi, sedamööda, kuidas me edasi liigume, kuid ma pole kindel, et hakkan enam teesklema, nagu oleks see mulle meeltmööda.“ (lk 11)

Lugejale antakse aus hoiatus. „Lahkuksid praegu, mil lahkumine on veel lihtne“ on palve lugejale ja troost (fiktsionaalsele) autorile. Minategelasele näib röögatu kuriteona, et lugeja võiks teose taolise lihtlabase põhjuse pärast nagu ebaatraktiivne vorm käest panna siis, kui ta on Seymouriga juba tuttavaks saanud. Buddy (või Salinger) teadvustab, et jutustust ei ole lihtne lugeda, seda tabavad pidevalt katkestused, ent vähemalt on lugejat sellest viisakalt teavitatud: „Siinkohal annan teada, et edaspidi ei hakka mitte ainult mu kõrvalepõiked metsikult vohama (võib isegi juhtuda, et esineb üks või kaks joonealust märkust), vaid mul on ka tõsine kavatsus aeg-ajalt isiklikult lugeja turjale karata, kui peaksin sissetallatud süžeeliinist eemal märkama midagi põnevat või huvitavat ning sinnapoole tüürimist väärivat. Kiirus, jumal päästku me ameeriklase nahk, ei tähenda mulle siin mitte kui midagi.“ (lk 11)

Taoliste hoiatustega varustatult tundub kummaline kritiseerida teose „lootusetut venimist“ või „staatilist keerukust“. Autor pole oma stiilivalikuid mitte üksnes põhjendanud, aga ka saatnud klassikalist jutustamisstiili armastavad lugejad midagi „sobivamat“ nautima.

Minajutustaja pöördumised lugeja poole, kirjutamise hetkel pähe tulnud (ja ka kirja pandud) mõtted, ohtrad sulgudes märkused, kommentaarid aegruumi kohta ning „vigade“ parandamise asemel nende selgitamine teeb „sissetallatud süžeeliini“ jälgimise kohati keeruliseks. Teose väärtuslikuma osa moodustabki traumakogemuse delikaatne lahkamine — psühhoanalüütiline uks minajutustaja pähe ja südamesse. Salinger on vormi hoolega läbi mõelnud: siseperspektiivis esimeses isikus kirjutatud minajutustusena räägib see Buddy Glassist, välisperspektiivist kolmandas isikus kirjutatud temajutustusena aga Seymourist. Näib aga, et kriitikud ootasid Seymouri, mitte Buddy lugu. Peab tõdema, et kuulsast vanemast vennast jutustades pole Salinger eriti pädev (ega tahagi olla!). Seymouri elu kirjeldavad fragmendid jäävad minajutustuse labürindis teisejärguliseks, sisekaemuslikud kommentaarid ulatavad lugejale seevastu fiktsionaalse autori olemuse mõtestamiseks tarviliku legendi ja leppemärkidega kaardi.

Tugev metatekstuaalsus ja vahetu siseperspektiivi peegeldamine panevad pühendunud lugeja Buddyga samastuma. Nii moondub pere idealiseeritud venna lugu pigem Buddy Glassi siseilma ülevaateks. Ja sel viisil on teos üdini nauditav. Ometi ei loobu fiktsionaalne autor Seymouri loo rääkimisest täielikult, vaid jõuab selleni tingimisi — Seymouri-killukestega premeeritakse lugejat ainult siis, kui ta on tundma õppinud Buddyt. Lugeja, kes metatekstide barjäärist naudinguga läbi ei kulge, ei suudaks ealeski Seymouri mõista: „Õigupoolest ei saagi nad kuulata. Neil on ju kõrgemat klassi tõntsid kõrvad.“ (lk 15) Ohtratest filosoofilistest tõdemustest vaevatud tekst kaardistab jutustaja väärtuseid, mõtteid ja läbielamisi, esseistlik päevikuvorm kingib aga juurde mänguruumi, mida klassikaline narratiiv ei võimalda(ks).

Sisemaailma lahtimuukimise teeb huvitavamaks fakt, et Buddy Glassi on peetud Salingeri enda *alter ego*'ks. Salinger kingib pea kõigi oma teoste autorsuse Buddyle — ta on fiktsionaalses ruumis kirjutanud nii Glasside perekonna jutustused kui ka romaani „Kuristik rukkis". Kui liita Buddy ja Seymour, saame II maailmasõja veteranist kirjaniku, kes praktiseerib *zen*-budismi, kirjutab iroonilises võtmes sõjakoledustest ning on pagenud uudishimulike üliõpilaste ja meedia eest üksikusse linnakesse. Salingeri elulooga tuttav lugeja tunneb siin ära ühe teatud kirjamehe. Seega on Seymouriski omajagu Salingeri, kuigi Salinger seda *peaaegu* kiivalt varjab — tundub küll egoistlik näha enda võrdkujuna geniaalset „kunstnik-nägijat", ent ometi kirjutab ta nende (kolme) sarnasustest ka ise. „Mitmed mu lähimad (ehkki küll mööda ilma laiali pillutatud) sugulased-pereliikmed, kel on kombeks jahtida minu trükis ilmunud proosast pisivigu, on mulle paraku peenetundeliselt vihjanud (isegi liiga peenetundeliselt, sest tavaliselt hüppavad nad mulle turja kinni nagu mingid kuradi grammatikud), et too noormees, „Seymour", kes selles varasemas jutus kõnnib ja kõneleb, paugutamisest rääkimata, ei ole sugugi mitte Seymour, vaid kummalisel kombel keegi, kes sarnaneb rabavalt — hoplaa! — minu endaga. See on vist tõsi, või vähemasti on selles niipalju tõtt, et oskustööline minus tunneb piinlikkust." (lk 23)

Lugeja ei pea aga taolise alandlikkusega leppima. Nõnda võimsalt nagu Seymour mõjutas kõigi tema teele sattunute ajukeemiat, mõjutab Salinger truu lugeja oma. Miks mitte nimetada siis teos ümber päriselt eksisteerinud kunstnik-nägija tutvustuseks? „Salinger: sissejuhatus" kõlab ju kaunilt!

„Mida iganes ka ei väidaks koroneri aruanne — nimetagu ta surma põhjusena Tiisikust või Üksindust või Enesetappu —, kas pole ilmne, kuidas tõeline kunstnik-nägija tegelikult sureb? [---] mina ütlen, et tõelise kunstnik-nägija, taevase narri, kes suudab luua ja loob ilu, sõgestavad surnuks enamasti tema enda sisepiinad, tema enda püha inimliku südametunnistuse pimestavad vormid ning värvid." (lk 16) Seymouri surm on fiktiivsele autorile talumatult keeruline. Alles aastaid hiljem suudab Buddy Glass luua teksti, mis meenutab erakordselt kummalist biograafiat, ülistuslaulu, päevikut, filosoofia tippteost, paratekstidest kubisevat lõõpimist ning traagiliselt isiklikku esseed — kõike ühekorraga. Kuigi teose narratiiv on kahtlemata keeruline, õigustab see ennast täielikult juba selle lihtsa tõsiasjaga, et midagi nõnda valusat ongi võimalik a i n u l t nii kirja panna. Salinger ja Buddy saavad tundetäpsusest tuikava meistriteose loomisega hakkama. Kultuskirjaniku viimasest raamatust läbi murdmine on paras katsumus, aga see on põhjendatud — kas üldse leidub midagi kaitsmisväärsemat kui omaenese kõige sügavamad hingesopid?

„Aga nüüd magama. Kiiresti. Kiiresti ja aeglaselt." (lk 118)

Rahel Ariel Kaur (22)

Õpid Tartu Ülikoolis kirjandusteaduse magistrantuuris. Mida ja keda sa täpsemalt uurid ja mis sind kirjandusteaduse (ja üldse humanitaaria) õppimise juures köidab?

Õpin! Loomuomaselt küsimuse spetsiifikale vastu puigeldes võib väga üldiselt öelda, et uurin luulet. Erilist sümpaatiat tunnen eesti klassikute, veel erilisemat Betti Alveri vastu. Bakatöö kirjutasin dekadentsi paradoksist Alveri varasemas luules, üritasin aru saada, miks ja kuidas rääkida resigneerunud tumedusest poetessi trotslikult elujaatava (või lausa elu enese ületanud) tundlikkuse kontekstis. Magistritöös süüvin Alveri kaleidoskoopilisse tegelaskonda, selle vahekorda lüürika ja eepikaga. Mu ilmselge Alveri-obsessioon vastab juba natuke küsimuse teisele poolele. Võib tunduda, et nõnda oluliste autorite kohta on juba kõik öeldud. Aga ei ole! Igale autorile, teosele ja isegi üksikule luuletusele on lõputult lähenemisviise, iga uus eelmisega potentsiaalselt sama paeluv, sama väärtuslik. Kuidas saakski miski nii kõigekülgne mitte köita?

Alguses Alver ja nüüd Salinger! Palun anna paar näpunäidet, kuidas klassikutest kirjutades hardusest ja aupaklikkusest Autori Kuvandi Ja Pärandi suhtes üle saada?

Ma pole üldse kindel, et ma sellest hardusest kasvõi poole jalaga üle olen saanud. Seni olen käsitlenud vaid autoreid, kelle teosed pole jätnud sügavat jälge ainult kirjandusse, vaid ka minu tagasihoidlikku hinge. Samas tunnen, et kartlikult (nii enese kui teiste jaoks) üllast distantseeruda ei olegi vajalik. Klassikutest kirjutamine avab sageli eelmainitud uusi tahke, asetab austatud Autori Kuvandi Ja Pärandi meie aega, mis on minu arvates igati tänuväärne. Kokkuvõttes — korüfeedest kirjutamine võib (eriti noorele inimesele) tunduda kohutavalt hirmus, aga ma julgen loota, et klassikud ise ei pane(ks) seda sugugi pahaks.

Üks kultuurisoovitus!

Käige kontsertidel, mille esinejatest pole midagi kuulnud; lugege artikleid, mille sisu esmapilgul ei köida; võtke kätte raamatuid, mis ei sobi absoluutselt enese maitsega; minge vestlusõhtutele, kus arutatakse täiesti tundmatuid teemasid; külastage muuseumeid, mille kontseptsioon üleni arusaamatu paistab. Üdini õigustatud klišee — kõiksus on üllatavat täis. Ja kui uued kogemused ongi läbinisti kohutavad, siis vähemalt sai hetkeks tõestatud enese täiesti asendamatu huvi maailma vastu. Ja kuulake David Bowiet & Penelope Scotti.

Kui maailm variseb kokku / kui sa lõpetad hingamise

Laura Tombach

Kas sulle ei tundu vahel, et me oleme elanud liiga kaua? Kas sulle ei tundu vahel, et kaheksateistkümnest eluaastast hoolimata on meie aeg juba läbi saanud? Et verivärskete täiskasvanutena oleme pärinud maailma, mis pole elamiseks mõeldud? Või kui see polegi nii elamiskõlbmatu, siis vähemalt meie ei sobi siia. Ei, mitte mina ja sina, mitte sina ja mina kahekesi roostetaval mänguväljakul.

Ma ei mäleta enam, kelle idee oli karussellile pikali heita, aga igal juhul siin me lamame, ja kui ma end keeran, et sinu poole vaadata, krõbiseb liiv mu külje all ja mu sees. Ja sel ajal, kui mina vaatan sind, vaatad sina Tallinna lillat öötaevast, mille metalltoru kaheks kontinendiks lõikab.

Liiga suure teksajaki sees näed sa välja nii väike ja habras, et ma ei suuda kuidagi sind ette kujutada gümnasistina, veel vähem täiskasvanuna. Mis mõttes lähed sa järgmisel nädalal teist korda eksamit tegema, et juhiluba kätte saada? Sa ütlesid, et viid mind, kuhu tahan, sõidutad mind teisipäeva õhtul Stroomi randa ja viid mind põllule tähti vaatama, kui vanemad jälle vaidlema hakkavad, ja mitte sellist öötaevast vaatama, nagu on pealinnas, vaid päris, musta öötaevast.

Aga mina muudkui mõtlen, kes lubas sul nii kiiresti suureks kasvada. Veel eelmisel nädalal kandsid sa endaga kaasas ühe silmaga papagoid, kelle nimi oli Tuudu. Üleeile kukkusid sa asfaldile pikali ja lõid esihambast tüki välja. Sa libistad muudkui keelega üle selle hamba, kui sa millegi peale mõtled, ja tahad eest leida tühja koha, mida seal muidugi enam pole.

Kuigi kõik on keereldes-pööreldes muutumas, ootavad nõukogudeaegsed kortermajad endiselt esimest ja viimast remonti, seistes mänguväljaku kõrval kui tummad piirivalvurid. Suveõine hämarus varjab nende kooruvat värvi ja kulunud aknaraame, aga ma oskan neid otsida ja näen neid niigi. Nad ohkavad vaikselt. Võib-olla ohkan mina ühes nendega.

Ma mäletan, et kui me majade tagant võsast aardeid otsisime ja sa oma lemmiku legomehikese ära kaotasid, nutsid sa lahinal. Ma pole nii ammu nutnud, et ei tea, kas ma isegi suudaksin enam. Kui keegi

ütleks mulle, et juhtunud on kõige hullem asi maailmas, siis vaataks ma talle tühja pilguga otsa ja ta teaks täpselt, mis mu sees on – lõputu tühjus.

Sinu sees aga keerleb midagi. See mõte, mis sinust kinni haaras, ei jäta sind enam rahule ja ma vaatan, kuidas sa huuli torutad, enne kui selle hingekillu ööõhule ja mulle usaldad.

„Kas sa vahel soovid, et maailm lõppeks kohe, siin ja praegu?“ küsid sa minu poole vaatamata. Päikese kulla all oleks selline lause mõtlematu, see oleks jumalateotus, harukordse ilusa ilma rüvetamine. Aga öö võtab selle mõtte enda sülle ja hoiab seda ettevaatlikult ja leebelt. Ma usaldan tema käsi, aga mitte enda omi, nii et ma vaikin.

Sa jätkad: „Vahel ma tahan hingamise lõpetada ja vaadata, kuidas kõik mu ümber kokku variseb ja mina varisen koos selle kõigega.“

Ma kujutan seda hetkeks ette. Kujutlen, et minust on veel piisavalt palju järel, et ma võiksin kokku variseda. Kui saaksin, annaksin kogu oma keha loodusele tagasi ja laseksin sel minu peale kulutatud materjalist midagi uut kokku panna, mis võiks hingata ja elada, aga ma pole kindel, kas minus on enam seda, mida anda. Järjekordse tuulehoo käes võbelen nagu paberileht ja miski mu sees kumiseb tühjalt. Sa ei märka seda.

„Kas tabletid ei aita üldse?“ küsin viimaks.

„Ma ei tea. Ma ei saa aru.“ Sa raputad pead, kuid su mõtted on endiselt surma juures. „Aga ma tahaks sel juhul kummituseks muutuda, näha, mis neist kõigist saab. Emast, Markusest. Tahaks vaadata eemalt, kuidas nende elud edasi lähevad.“

„Sa ei saa olla korraga surnud ja nendega koos.“

„Ma olen juba surnud.“

„Sa oled elus.“

„Ma ei tunne end elusalt.“ Nüüd vaatad sa minu poole. Külili, tõmbad sa põlved vastu rinda. „Kas sina tunned?“

Ma ei talu su pilku. „Mitte eriti.“

On suvi, aga õhk lõhnab kõdunenult, nagu mädaneks midagi nende põõsaste vahel, kus peitub su legomehikese märkimata haud. Või kes teab, äkki tuleb see kortermajade seinte vahelt, imbudes tühjale tänavale nagu nakkushaigus. Tundub, nagu kõik laguneks me silme all. Kas maailmas on üldse midagi meie jaoks alles? Kas meist endist on üldse midagi alles, et seda maailma pärida? Mis on saanud noorpõlvest, kuhu on nad kadunud?

Meie, kes me pole veel koost varisenud, kuid pole ka pääsenud, ootame päikesetõusu. Mingil hetkel kolime pingile, sest sa kaebad seljavalu, ja ma naeran su üle ja nimetan sind pensionäriks. Seda on lihtne öelda – ma olen seda nalja varem teinud, selles teises elus, kui minu sees oli veel midagi alles.

Kui ma maha istun, heidad sa pingile siruli ja toetad pea mu sülle. Tänavalampide valgus muutub su silmades tähesupiks. „Ma olen nii väsinud," ohkad sa. „Nii lõputult väsinud."

„Mine varem magama." Ma tean, et sa ei mõtle seda sorti väsimust, aga see paneb su muigama. Sa pööritad sinna juurde silmi, aga sa muigad ja see on peamine. Sa püsid vaikselt ja vagusi, kui ma su tumedaid juukseid sõrmede vahel keerutan.

Ma tahaksin siia alatiseks jääda, sinuga, niimoodi. Kui esimesed koidukiired kortermajade vahelt meieni hiilivad, soovin, et saaksin igavesti su nägu oma käte vahel hoida, hoida sind noorena, vaadata, kuidas tähed su silmist kunagi ei kao, kuidas mustad silmaalused ei süvene, kuidas punaseid triipe su rannetel jääb aina vähemaks ja kuidas sa, kui piisavalt aega on möödas, uuesti naeratad. Ma soovin, et saaksin sind säästa kõigest sellest valust.

Alles siis, kui sa mulle otsa vaatad, saan ma aru, et ütlesin selle valjult välja.

„See valu pole sulle võtmiseks," ütled sa ja ma näen, et sinu sees peitub terve universum, „see on mulle hoidmiseks. Ja kui maailm lõppeb, siis võin ma sellest viimaks lahti lasta." Sa tõmbad kopsudesse suure pahvaka õhku ja hoiad seda kinni, oodates, et maailm laguneks ja sina kaoksid ühes sellega.

Ma lükkan su pingilt maha.

Sa ajad end püsti. Sa oled elus.

„Aga täna," ütlen ma, „maailm ei lõppenud täna. Kas see ei tähenda siis midagi?"

Ja siis sa nutad ja ma ei tea, kas sa oled kogu selle aja nutnud või jõudsid tunded alles nüüd sulle kohale. Terve õhtu rääkisid sa surmast, mis sind ei kohuta, elu ja selle jätk on see, mis sult hingerahu röövib. Ma ei oska midagi muud teha, kui võtta sult ümbert kinni ja hoida sind nii õrnalt, kui saan, ja mitte mõelda tühjusele mu sees ja kaosele väljas.

Mu jope vastas on su hääl vaid sosin. „Mul on nii kahju."

Ka nüüd hoiab öö su sõnu oma õrnas embuses.

Miskipärast on esimene asi, mida ma ütlen: „Ma pole pahane."

Ja ma kordan seda ja kordan seda, kuna ma ei oska midagi muud öelda. Ma ei ole pahane. Ma ei ole pahane, ma luban, ja ma võin seda korrata nii kaua, kuni sa seda uskuma jääd. Vahel on ka suveööd liiga pimedad, et neid üksi veeta, mis sest et Tallinna öö on lilla, mitte must. Ma tean seda, ma tahan öelda, et ma saan aru, aga see kõlab tühjalt ja tobedalt.

„Kas sa usud mind?" küsin ma.

„Ma ei tea."

„Ma võin seda veel korra öelda."

„Ära ütle," pomised sa.

Ma tahan su valu ära võtta, ma tahan sellest mustast ligasest asjast kinni haarata ja selle sinu seest välja rebida. Ma tahan selle pingi ette liivale visata ja vaadata tummalt selle teravaid hambaid. Ma tahan selle jalaga pudruks trampida.

„Mul on hea meel," ütlen ma, „et sa helistasid. Ma ei tea, mida ma oleksin teinud, kui..."

Paljas mõte sinust vannitoas, kahvatud tabletid värisevas käes, ja veel rohkem, lõputult palju tabletikarpe kraanikausil ootamas, paneb mu suu lukku. *Palun*, anun ma pooliku esihambaga plikatirtsu, kes sellel samal karussellil muudkui ringi ja ringi ja ringi käis, *ära jäta mind kunagi*.

Isegi siis, kui päike kõrgemale tõuseb, ei lase ma sinust lahti, ja iga natukese aja tagant kuulatan, kas sa ikka hingad veel.

„Kui maailm variseb kokku / kui sa lõpetad hingamise" on novellikonkursi Värske Novell võistlustöö.

Tähte Paalaroos

*

Jeesus on surnud
mu voodilinade vahel
mannapudrupealses
õunamoosis.
Ta suri magades,
kaua sa ikka
suudad rippuda
nagu märg pesu
pesurestidel.

*

Elu elamine
ja elamata jätmine
samal ajal.
Otsin sügavust
juba niigi sügavalt
ning pole seda
endiselt leidnud,
keele tüpoloogiat
ja foneetikat
söön hommikuks,
kummaline,
kuidas romantiseerin
eelnevat elamata elu
ning „tühje“ inimesi,
kord olin osa neist,
ehk olen endiselt?
Andke mulle
pudel veini
ja 3 h Vennaskonnaga,
ehk ärkan siis ellu
ja korraldan
revolutsiooni (2. vältes)
iseendas.

Filoloogiks saamise kunst I

Mu elu ripub
kahe Požarski kotleti
otsas
ning mul on
mõistuse asemel
filotainas,
oma elupäästjaid
ketšupisse surun,
romantiline,
tudengielu.

Filoloogiks saamise kunst II

Mu piirituse piiridel
toimub lageraie,
mitmest puust algab mets?
Mitu alles jääb?
Mitu üle?
Andke mulle palun kontekst,
kus kõik mu määratud
välted on valed
ning ükski sõna
pole kujuvahelduslik.

*

Koorin endalt
kartulikoorijaga
naha maha
ning panen selle
talveks varna,
et kevadel
saaksin taas
oma nahka pugeda.

*

Karjun ekstsentriliselt
täiest kõrist
kogu rinnust
„MA POLE VAIKO EPLIK“
ma pole joobes
masenduses
ega meeltesegaduses
ma lihtsalt pole
Vaiko Eplik

Kristian-Joel Paas

*

luusin te kõikide ees
pobisen ja pobisen
mitte keegi aru ei saa
mis ma olen millest ma räägin
mida ma luban mis on minu tõde
ainult hüperboolides laused
tundetu irve igal hetkel kaamera taga
kuna keegi ei märka
panen teid lihtsameelseid uskuma
et b järel tuleb tähestikus e
ja 2 + 2 = 5
ning kui kõige vähem ootate
piiran teid ümber nagu kärbsed
võite proovida minust lahti saada
aga süsteemi tapmata ma ei lahku
olen surematu niikaua kuni lained liiguvad
ja inimesed mõtlevad

Ristmik

mu käsi libiseb mööda su krobelist nahka
asfalt mille vastu mind on visatud ja pekstud
nüüd sellel sammudes
pean enesele aru andma
kas olnuks parem jääda pelgalt aatomiteks
jätta vastu võtmata kutse sellele peole
millel õnnelikku lõppu kunagi tule
vaid ilusad hetked magushapus marinaadis
mis moonutavad sind mu pilgus

nüüd tunnetan seda ristmikku
kuhu veninud pole asfalt
ta keeldub mind rahule jätmast
nüüd sunnib mind kujutlema ta ületust
rütmi mitte tajuvate fooridega
tahaks rebida nendest elektri
aga pean maha suruma selle lapseliku tahte
ja olema tänulik et foorid üldse põlema läksid

Nädal

Esmaspäeval ma hoolisin
tunnetasin silmadega reaalsust
lõin maailma nagu ta oli
ning asusin tööle ta moondamisel

Teisipäeval ma pingutasin
lõhkusin suurt halli
ehitasin selle asemele suured kantsid
nende sisse kolisid mõtted
haprad oma koorekihiga

Kolmapäeval ma tabasin
aasadega kaetud platoo
kus oli kena võtta väike paus
ega see päev kuskile ära ei jookse
temal on aega kõigi jaoks

Enne kesköödma tundsin
vaakumit oma kehasse imbumas
tema sosinat mu sees kajamas
mängimas mu närvikudedega
lammutamas mu saavutusi
jätmas seljataha pettunud kudedest ahermaa

Neljapäeval ma häbenesin
tundes sinu kõrval tahet
näha sinu ego laitmas
teisi minu pool diivanil
kibedaid saladusi loomas

Reedel ma asetasin
maha oma tööriistad
jalad käed kabjad
tolmusesse riidekappi
nendel ka nüüd aeg on
teha väike suitsupaus

Laupäeval ma vahtisin
seina lage ukseprągu
sõnu noote *faux*-reaalsusi
nad kella keerama õppinud
hilja peale neil meeldib lennata

Pühapäeval ma ohkasin
seadsin oma voodit
seadsin oma mõistust
valmistusin vastu võtma
uue aja hoolimist

*

Langesin jõkke ja mis mind tervitas
sinu eemale ujuv hägune keha
kaugusesse kadumas sinu ebatüüpilised kurvid
teistmoodi toonides nahk
ning teisest poolsusest elundid
rapsides ujusin sulle järele
aga muudkui kaugemale liikusid mudases vees
ja mulle antud marmorist keha
võimetu sulle järgnema
võimeline ulpima siinpool piiri

Mu keha pole tehtud sinuga samastuma
isegi kui nähtus on üks ja sama
räägib ta meiega eri moodi

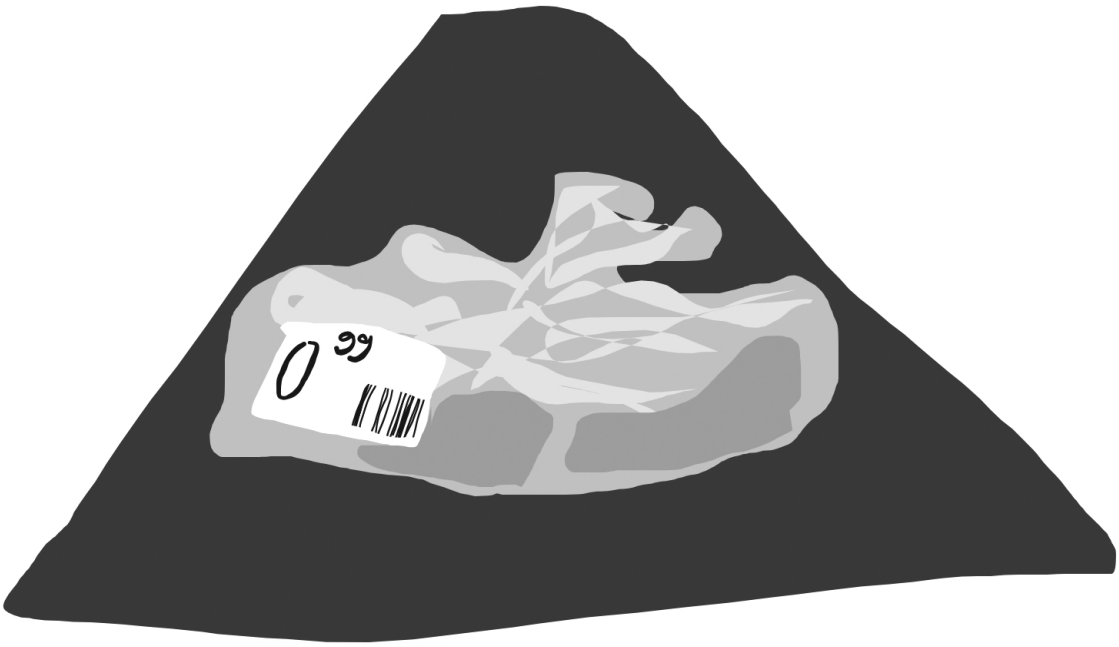

hing 26:15

Laur Teiva

Erik saalis poes edasi-tagasi, leidmata sihtkohta. Lambid inisesid, külmkapid undasid õrnalt, kostis muusikat. Inimhääled aga puudusid. Vaid mehe hingamine, kiirustamisest aina ägenev, läbistas seisvat õhku.

Mahti üles vaadata ja silte lugeda Erikul polnud, tal oli tarvidus kiiremas korras liha leida. Nimelt olid nad otsustanud naisega soolaleivapeoks sõpradele grillida ja selleks oli Anna nõudnud, et mees sõidaks kiiresti viimasesse poodi, mis veel lahti oli, et õhtul saaks liha kenasti sisse marineerida ja hommikul oleks võimalik kohe pihta hakata.

Sellepärast ta saaliski nüüd ühe vahekäigu juurest teise juurde, siin oli veiniriiul, siin kalalett, kõrval leivakotid. Pärast kuivtoiduriiulit, kus viimasena seisis manna, keeras Erik järsku paremale ja jõudiski lihaleti juurde. Ta ohkas kergendunult ja peatus hetkeks, et hinge tõmmata. Seal oli mitmesuguseid lihakänkraid, ühed suuremad, teised väiksemad, mõned rasvasemad, osa taisemad. Siltidel seisis vaid liha hind.

Erik kõndis piki letti edasi-tagasi, uurides liha ja hinnasilte. Ta ostis alati kilohinna järgi – mida rohkem raskust raha kohta, seda parem. Tihtipeale ei tähendanud see parimat kvaliteeti, kuid inflatsioon ja alles alustatud iseseisev elu olid juba tema ostlemisharjumustesse juurutanud „kvantiteet-enne-kvaliteeti“ mentaliteedi.

Just seetõttu lõigi Eriku nägu naerule, kui ta märkas ühte parajalt kaunist hunnikut lihakänkraid kollase allahindluse sildiga tervelt 30 senti odavama kilohinnaga. Leti taga seisis müüja, karmi välimusega vanem naine, kes meenutas Erikule ta vana kirjanduse õpetajat. Kuid kui Nele, nii seisis müüja nimesildil, küsis, mida mees soovib, veendus too, et naine pole ikkagi ta endine õpetaja. Erik osutas lihale ja müüja nägu lõi särama.

„Oh, see on meil jah, uus kaup. Eriline liha, teil veab, saate hea hinnaga.“

Nele haaras tangid, kühveldas korraliku koguse liha kilekotti ja sulges selle siis kerge keerutusega. Seejärel kaalus ta liha ja kleepis triipkoodiga sildi kotile. Hetkeks mõtles Erik küll, et mis selle liha nii eriliseks teeb, aga ruttas siis heameelest vilistades kassade

juurde. Ta oleks võinud vanduda, et tee poe algusesse tagasi oli palju lühem. Vaid üks kassa oli lahti.

Müüjat nähes Erik ehmatas. Too nägi välja täpselt samasugune nagu naine lihaletis, vanem ja prillidega. Ettevaatlikult lähenes mees kassale ning asetas liha lindile. Naine naeratas ja skannis kilekotil olevat triipkoodi. Erik rahunes veidi, kui märkas, et tolle nimesildil oli kirjas hoopis Leen. Mees maksis summa ja asus juba minekule, kui talle midagi pähe torkas.

„Kuulge, vabandage, aga mis liha see on? Mulle öeldi, et see olevat eriline. Puhtalt grillimiseks küsin, siis tean, kuidas teha," küsis ta naljatledes. Müüja, kes oli juba järgmise kliendi saiapätsi ära piiksutanud, keeras oma karmi pilgu kitsa mahategeva huulekrimpsuga Eriku poole ja vastas lakooniliselt: „Inimene". Seejärel jätkas ta oskuslikult piiksutamist. Järgmine klient nügis end vaikselt lähemale, samal ajal kui Erik imestunult seisma jäi.

„Inimene?" küsis ta hämmelduses üle. Taas terav pilk müüjalt.

„Jah, astuge nüüd edasi palun, mul on klient."

„Aga mina olengi klient ju..." vaidles Erik jõuetult.

„Noormees, kui te laseks mul..." sõnas Eriku järel seisev vanem meesterahvas teda vaikselt togides. Erik keeras end mehe poole, silmad ehmatusest suured, mille peale too kohkus ja paar sammu tagasi astus.

„Inimliha? Oota, misasja?" pahvatas Erik. Leen vaatas talle tüdinult otsa, justkui oleks kõige ilmselgem, et olukord on normaalne.

„Vaadake, kui te olete raha maksnud, siis tagasi enam ei saa, eksole," lausus müüja rahulikult. Vanamees kobises midagi tänapäeva noorte kohta. Erik hingas sügavalt ja toetas end vastu kassa plastikust katet. Ta tundis kerget iiveldust, kilekotti ei suutnud ta isegi vaadata. Müüja koputas talle õlale. Naise toon oli lepitav.

„Te tundute nagu normaalne inimene. Võtke nüüd oma liha ja minge koju. Või ükskõik, kuhu te peate minema. Liha on nagu iga teinegi liha. Mis siis sellest, kust see pärit on? Maitse on sama. Me võime garanteerida, et see on üks äärmiselt õnnelik inimene olnud. Mingeid halbu hormoone lihas pole," ütles müüja.

„Kuulake nüüd müüjat. Täiesti normaalne on ju liha süüa. Ja need muud loomalihad? Noh, kust te teate, et teile ei valetata? Äkki on ka teie lemmikus hakklihas mõne ullikese käsivars? Ei, ärge nüüd hakake niimoodi, unustage rahulikult ära," patsutas vanamees Erikut seljale. Viimane toibus, ajas end sirgu ja noogutas mõtlikult, siis aga raputas äkiliselt pead.

„Ei... siin pole midagi loogilist. Kuidas... mismoodi see..." pomises ta. Müüja kortsutas kulmu, kaaslaseks huulekrimpsutus.

„Vaadake, inflatsioon on sel aastal ikka jube olnud, eelminegi oli päris õudne. Valitsus paneb ka aina makse juurde, poodidel ei lähe just kõige paremini. No mis ala peal te ise näiteks olete?“

„Üliõpilane olen.“

„No siis te saate ju imeliselt aru. Mõelge, et teil on mõni selline eriti õudne professor, üldse ei tahaks tema loengutes käia, aga on vaja. Noh, siis ikka natukene lasete seda kursust üle jala, loete raamatute asemel kokkuvõtteid, teete töid maha. Siin on sama asi. Me peame ka kuidagi ju pinnal püsima,“ seletas müüja leebudes, „jah, kõik läheb aina kallimaks, pole midagi teha. Ilmad ka pidevalt soojenevad, kogu aeg räägitakse, et oleme kriisis. Eks kriisis olegi nii, et me ei saa sinna mitte midagi parata. See on tegelikult meie kontrolli alt väljas. Jah, isegi kui tahaks midagi teha, ei saa.“

Vanamees noogutas kaasa.

Erik kogus end ja mõtles, et tegelikult oli müüja jutt mingil määral ju loogiline ka. Maailmas olidki rasked ajad, nii et selline asjade käik oli igati normaalne. Ta poleks seda küll eales ette näinud, aga kui kõik teised nii uskusid, siis pidi see ju tõsi olema. Sest mis muu on normaalsus? See, mida peetakse õigeks.

Siis aga turgatas talle pähe Anna.

„Mida ma oma naisele peaksin ütlema? Tema ei saa kindlasti aru,“ küsis ta. Vanamees muigas ja hakkas seletama: „Aga ärge öelge midagi. Vahet ju pole. Teadmatus on kõige suurem õnnistus ja las see jäädagi nii. Endale kalleid tuleb ikka hoida, või te ei arva nii? Teie tunnete teda ju kõige paremini: kui te ütlete, et ta ei mõistaks, siis pole hullu, kui ta teada ei saa.“

Erik noogutas ja vaatas kotti lihaga, mis ei tundunudki enam nii vastumeelne. Ta võttis koti kätte ja naeratas nõrgalt.

„Jah, kuulge, aitäh teile. Eriti hea on see hind. Tulen teinegi kord tagasi,“ sõnas ta ning viipas müüjale ja vanamehele. Tal oli tõesti hea meel, mis sest, et kotis oli veidi imelik liha. Kõik oli üdini loogiline.

Müüja hüüdis veel järele: „Õige! Ainus, mis odavamaks läheb, on inimese hind.“

„hing 26:15“ on novellikonkursi Värske Novell võistlustöö.

Johannes Lilover

Mäe tipus loojus päike

mind oleks justkui välja sülitatud
tuul ajas tagant ning külm eest
nagu Imbi ja Ärni karjataks merilehma vmidagi

Spordilaagris

ma ehmusin sitaks

põhimõtteliselt
olin läinud kuuvalgel salaja
maja taha pissile
aga kurat
mingi hobune (jobune)
lebas täpselt selles põõsas
mida olin kavatsenud kasutada
ON TONT noh
oleksin peaaegu peale lasknud
nüüd ta hirnub
juudas

järgmisel ööl tabasin ta batuudi alt
ja öö pärast seda tabasid nad minu
kättpidi paralleeli tüdruku pükstes

Igaõhtune aknaalune

selle teepuhastusauto oranžid tuled
ja mahe harjade sahin
meenutavad mulle üht luuletust
mille kirjutasin kolm aastat tagasi

Ma nägin eile unes kaitseväge

seal oli hästi lõbus
sai lasta relvadega
kivi teha ning ilusate naistega rääkida

neil vist hakkas
see öine viis gee
propagandamasin
lõpuks tööle

Ma nägin veidrat unenägu

kus ma lõpetasin oma toas päevikusse endast kirjutamise
ja läksin hoopis ühiskonda midagi kasulikku tegema

Üleelusuurune Sveta Grigorjeva, korraga looja ja loodu

Johanna Rannik

Sveta Grigorjeva
„Frankenstein“
Suur Rida, 2023

Olen proovinud Sveta Grigorjeva uusimat luulekogu arvustada piinlikult kaua, ent takerdun järjepanu mõtte taha, et „Frankenstein“ (ka jutumärkideta) on enda eest juba kõik öelnud. Grigorjeva looming, nii kirjanduses kui ka teatris, ei karda midagi välja öelda ega välja naerda, võimestades samas lugejat viisil, mida suudavad minu hinnangul vähesed kaasaegsed luuletajad. Minu (jah, veidralt hiline) kokkupuude Grigorjeva luulega oli kunagi eesti keele riigieksamil, kus oli võimalik teiste hulgas tema luuletust analüüsida ja seejärel mõistagi Laiema Ühiskondliku Tähendusväljaga siduda. Mind rabas tema salvav ja poliitiline keel ning tundsin end väga paljus ära — tunnen siiani. Seetõttu pole üllatav, et Grigorjevast on saanud meie kultuurimaastikul intersektsionaalse identiteedi eestkõneleja. Tema kolmas luulekogu „Frankenstein“ jätkab ootuspäraselt selle teema mõtestamist, ent seekord seavad kõige jõulisemalt fooni hoopis sõda ja keha. Teos ilmus möödunud aasta oktoobris ning arvustused järgnesid sellele võrdlemisi ruttu.[1] Ütleme siis, et siinse käsitluse pikk viibimine on mittetaotluslik panus aeglase kultuuriajakirjanduse edendamisse.

küll siis hakkavad / kullakesed igatsema / õiglast kriitikat (lk 60)

End ise Frankensteiniks krooninud koletis juhatab lugeja sisse uude aja-järku, osutades, et meil on nüüd suured muutused siin toimunud[2] ning „aeg

1 Vahepeal on ilmunud näiteks Saara Liis Jõeranna (Sirp, 26.05.2024) ning Eret Talviste (Keel ja Kirjandus, nr 5, 2024) (väga head) arvustused.

2 see on tujurikkuja „õnne 13“ viide palun vabandust

ilmuda jo ülim täis on tund“: „koletis teab mis on struktuurne ebavõrdsus / klassiühiskond institutsionaalne kriitika isegi intersektsionaalset / feminismi on frankensteini koletis autotudeerinud baby [---] enamgi ta teab nüüd olemine on performatiivne / akt mis põhineb kordusel nii et / aeg ilmuda jo ülim täis on tund“ (lk 7). Intertekstuaalsed akadeemilised viited on üks luulekogu põhimotiive: tekstidest jookseb läbi kirjandus (Under, Dovlatov, Aleksijevitš…), poliitikateooria (Foucault, Arendt, Adorno…) ning feministlik klassi-, soo- ja kväärteooria (Butler, Baldwin…), aga ka „ateena ajaloolane poliitik / ja armeekindral / thukydides“ ja holokausti läbiviija Adolf Eichmann. Värsid on viitetihedad, aga näevad harituses ka selgelt elitaarset võimuvahendit: „need kes saanud elus kõike [---] lacani hegelit kõivu tammsaaret sirpi vikerkaart bretoni / psühhoanalüüsi performansseid hapet häppeninge kvaliteetset kanepit“ (lk 24) on ühiskonnas eelisseisundis — see ei ole otseselt hukkamõist, vaid meeldetuletus teadvustada omaenda privilegeeritust.

Kõige otsesemalt intertekstuaalne luuletus on „teine sugupool“, mis viitab Beauvoiri *magnum opus*'ele (kahtlen mõnikord, kas ma selliseid selgitusi andes ehk lugejat ei alahinda, aga samas ei taha olla see nagume-kõik-teame ja teadagi-teadagi ja ei-vaja-ju-selgitustki-et). Luulemina vaatleb siin küll samuti Teist, ent mitte ainult soo-, vaid ka sotsiaalse äratõugatuse kontekstis. Taaskord bussis. Grigorjeva sotsiopoliitiline osutus, et sisseõpitud naisesus elab mõnikord üle ka füüsilise armetuse ja mittebinaarse oleku, mis on „teatud sotsiaalsesse / gruppi kuuluva inimese üks / tunnus“, olemata samas „post- / heteronormatiivse ühiskonna / tavaline sooületaja kuigi / tekitab inimestes kohasti ehk / sarnaseid tundeid mida mõni / noor sugudehäkkija“ (lk 30). Üks luulekogu meeldejäävamaid ja omapärasemaid jooni on aga see, et lisaks teistele viitamisele on siin rohkelt eneseleviitamisi ja motiivikordusi: näiteks algavad arvukad luuletused tsitaadiga ning ka nelk ilmutab end mitu korda, ehkki mõnikord üsna varjatult.

loodu ei ole kunagi süütu / isegi kui ta kasutab süütuid sõnu (lk 12)

Kui seni on Grigorjeva luule poliitilisus jäänud peamiselt regionaaltasandile, laieneb see „Frankensteinis“ globaalkriitikaks. Lisaks Venemaa sõjale Ukraina vastu mõistetakse hukka angloameerika imperialismi kummardamist ja endise Brasiilia presidendi Jair Bolsonaro osalust Amazonase vihmametsade hävingus. Empaatia puudumist või vähest silmaringi ei saa luulekogule keegi ette heita. Poliitikateooriasse süvenemise üks suurimaid valusid on, et silm tabab represseerivaid süsteeme pea kõikjal, kuhu pilgu

suunab, ent seeläbi saab luua ka võimsaid paralleele: „siis saingi aru maailmas // kus käiakse raha eest / lennuvõimetuid / linde vaatamas // ei saagi olla kunagi midagi / ei saagi kunagi olla / midagi muud // kui sõjad kui mina / vaatamas esimest korda / flamingosid // sõja esimesel päeval“ (lk 16). Samas on kohalik tasand „Frankensteinis“ jätkuvalt olemas. Näiteks on luuletus „mustrid“ tuttavlikult regionaalpoliitiline, aga sinna on lisandunud eneseteadlik hirm kolonialistlik-ekspluateeriva pilgu evimise ees: „mõtlen kas ma muudan su elu oma peas / nüüd traagilisemaks kui see tegelikult on / kõik ühe sitase luuletuse nimel / anna andeks poiss / ütleb mu pilk / kui ta minule lähimast / bussiuksest väljub“ (lk 24). Grigorjeva osutab siin nii majanduslikule, rahvuslikule kui ka sotsiaalsele teisesusele ja ilmajäetusele: sellele on loomingus ülimalt oluline tähelepanu pöörata ning sotsiaalselt nähtamatule grupile seeläbi teatav hääl anda; ning just anda, mitte seda enda narratiiviga üheks sulatada. Sama probleemi käsitlesime muuseas ka Värske Rõhu projektis „Kuidas kirjutada headust“. Kartsin kirjutades, et vaimse tervise kriisi ja Peaasja tegevuse kirjeldamise asemel domineerib tekstis minu isiklik kogemus vabatahtliku töö või vaimse tervisega. Kuna ma ei kasuta tekstis nimesid, võib ka teiste inimeste lugudest sünteesitud monoloog n-ö minu häälega kõneleda. Kas olen siis ikka kedagi võimestanud, näidanud probleemi laia levikut ja eri avaldumisviise? Grigorjeva ettevaatlikkus on mõistetav, aga see tugev eneseteadlikkus aitabki privileegipimedat sotsiaalpoliitilist fabuleerimist ära hoida.

Milliseid luulekogu tekstidest kirjutab Sveta, milliseid Sveta Grigorjeva?

Nautisin, kuidas ka ahastamapanevate ridade vahelt — ma ei nutnud eriti luule peale enne 2022. aastat — piilusid mõnikord väga ootamatud remargid või kiired naljad, mis sobisid tervikteose kibemagusa, (enese-) iroonilise loomusega: „näiteks lugesin ühe värske sõjaajaluuletaja teksti / milles ta kirjutas et mitte kunagi oma elus polnud / ta eales arvanud et hakkab kord / vibraatoriga käes maha lastud okupandist luuletama / okupant siis vibraatoriga mitte luuletaja / mis on iseenesest ju täitsa / õnnestunud kujund / eros ja surm / käivad ikka käsikäes“ (lk 40). Teisalt: ehkki üksikute mõnerealiste ja puänteeritud luuletuste pikkimine mõjusate vabavormiliste tekstide vahele pakub küll vaheldust, ei tundnud ma vajadust neid üle lugeda. Seda enam, et pikemad tekstid peegeldasid Grigorjeva (ning „Frankensteini“ toimetaja Kerli Everi) võimestava ja õrna tantsulavastuse „Tantsud, mille saatel uinuda, unistada, puhata ja vastupanu osutada“ kehalist ja poliitilist keelt ning postdramaatilist dramaturgiat.

Igal luulekogul on oma niinimetatud sümboltekstid — luuletused, mis jäävad kirjanduskaanonis autori tolle ajastu meelsust ja keelt näitlikustama. Üks ootamatult hea näide kaasaja Grigorjevast on „emake maa". Tugev afektiivne laetus, mis esineb mitmes eelnevalt välja toodud luuletuses, on siin asendunud hoopis õrna suunamisega, alternatiivse maailmapildi visandamisega. Tekstist leiab konstruktivismi (meheroll ühiskonnas, meeste sotsioloogiline seotus kindlate ametite ja kohustustega), aga ka ökoerootikat ning luuletusesiseseid suunamuutusi. Ehkki teksti alguses avab autor pealkirjakujundit, siis poole pealt sõnab hoopis: „mulle tegelikult ei meeldi mõte ja / metafoor loodusest kui emast / arvan et loodus kui kallim / oleks palju parem / ja ega see kallim ei pea ju olema naine / mõtle kui loodus oleks su kallim / millise rõõmuga viskuks sa alasti ta merede lainetesse / saades nii märjaks nagu sa kunagi pole veel saanud" (lk 21). Seksuaalsus, mille Grigorjeva (nais)isikustatud loodusele annab, on näide sellest, millist (*male gaze*'ist vaba) kehalist võimestatust ta teisteski „Frankensteini" luuletustes igatseb. Näide sellest, mis on võimalik.

ja mul tuleb meelde / kui palju keha ma olen (lk 82)

Aga miks üldse „Frankenstein"? Esmalt kangastub popkultuurist tuttav, kokku õmmeldud kehaga koletis, kelle „ise" põhineb tervenisti teistel inimestel ning kes on sünonüümne hoopis oma looja nimega. Kust jookseb piir Frankensteini ja tema loomingu vahel? Näib, et sama küsib endalt ka Grigorjeva, rõhutades teoses mitu korda loomingu ja Sveta Grigorjeva kui piltlikult öeldes brändi mõnetist performatiivsust. „pane see parukas nüüd / endale pähe / vaata mis tekst sealt tuleb," sedastab ta (lk 9). Milliseid luulekogu tekstidest kirjutab Sveta, milliseid aga Sveta Grigorjeva? Soov kummutada senine kuvand või aja jooksul kanda võetud rollid ja sildid on ka füüsiline: „las ma kasvatan end // kõigile meeldivast ilust välja mul meeldib pilk millega / vaatan end juba mõnda aega pilk mis ei vaata mind meeste // silmadega meeste silme läbi hoopis vaatab kui järgmise / metamorfoosi lävel pakitsevat kõndivat rääkivat tantsivat // mineraali" (lk 17). Grigorjeva dräägib ja kväärib kehasid ja enesekuvandit, võideldes aastate jooksul endasse kogunenud hukkamõistuga. Kuidas tekib julgus võtta omaenese kehas ruumi? Kuidas saavutada kehapositiivsus ja tasalülitada seniõpitu? Ma arvan, et Grigorjeva kehaluulekorpust võib nimetada ka transgressiivseks, sest niimoodi feministlik kehaline luule meil ju veel mõjub. Suuresti seetõttu, et Grigorjeva ei karda *code-switch*'ida n-ö madala ja kõrge sõnavara vahel: naisekeha kirjeldavad sõnad on „tabusemad" kui nii mõnedki

teised, mistap on mantra „cunts ei kuulu rahvale“ või luuletus „mu sõnad on kehapositiivsed...“ (lk 18) sedavõrd võimestavamad. Lõppeks on teose pealkiri siiski mitte „Frankensteini koletis“, vaid „Frankenstein“ — peale jääb loojaagentsuse ainuvõim, nagu on seda metafoori tõlgendanud ka Eret Talviste.

„Frankenstein“ mõjub oma eelkäijate, „Kes kardab Sveta Grigorjevat?“ ja „American Beauty“ järel loomuliku ja küpsema jätkuna — neis on sõnumiühtsus, ent autoriminale lisandub igas raamatus inimlikke kihte ja nüansse. Kui eelnevate luulekogude omailmas käsitleti peamiselt kohalikku ühiskondlikku tasandit, on nüüdseks eesti-vene ja naiskogemuse diskursused Eestis piisavalt veerema aetud, et saaks liikuda edasi ja kaugemale. Grigorjeva sotsiaalne tundlikkus ja aktivism ei ole performatiivne, ent mitte ka distantseeriv — paneb imestama, kuidas saab kirjutada ühtaegu lugeja suhtes nõudlikku ja vastutulelikku teksti. Nagu ütleb Grigorjeva avaluuletuses ka ise, pole armastuseks enam aega, sest maailm vajab päästmist.

Usk, lootus, südikus. Lugu kaugest lähedusest

Liisbet Urba

Piret Jaaks
„Taeva tütred“
Varrak, 2023

> „Millal on üldse õnn täielik? Kas siis kui hinges on rahu? Kuid see oli vaid ju viivuke, sest hing tahab alati juurde saada, uut saada, kisub parema poole. Miks on rahu alati nii üürike?“ (lk 102)

Ahnus, sõjad, vägivald, ebaõiglus, viha, hirm ja nende varjus pisitilluke helgema tuleviku lootus, mille nimel edasi elada, tunduvad olevat inimeksistentsi alustalad, mis iseloomustavad oma reeglipärases kordumakippuvuses individuaalset elukogemust ja samal ajal ka kollektiivset inimajalugu. Rahulikuma homse maailma ootus on justkui utoopia, võimatu katsumus — eesolevad probleemid väljenduvad palju komplekssematena, kui keegi eelnevalt arvatagi suutis. Elueesmärke, oma eluaja võimalikult praktilist kasutamist ja rahulolu saavutamise ideed, aga ka pidevat virelust on kajastatud pea kõikides ilukirjanduslikes teostes, ent universaalselt toimivat eduka elu käsiraamatut pole siiski välja töötatud. Piret Jaaksi „Taeva tütred“ liigitub samuti inimsuse paradoksi uurivaks romaaniks, kus elu mõtet proovitakse leida eelkõige religiooni, heategevuse ja enesele kindlaks jäämise kaudu. Lisaks sellele, et teos küsib, kuidas võimalikult eetiliselt elada, avab see Haapsalu juurtega misjonäri kogemust Marashi orbudekodus keset Armeenia-Türgi sõda, mida erinevalt mitmest teisest riigist ei ole Eesti siiani ametlikult tunnistanud armeenlastevastaseks genotsiidiks. Jaaksi menukis käsitletud rasked teemad näivad väga vajalike kõnepunktidena ajal, mil militaarsed konfliktid on liigagi päevakorral, katastroofide vahel pendeldavat maailma üksikisikuna mõjutada tundub võimatu ning tung alla anda süveneb päev-päevalt üha enam.

Taeva tütre Anna Hedwig Bülli isiksust ja elulugu tutvustav teos põimib päriselu andmeid kirjanduslike seikadega. Peategelast kujutatakse kartmatu ning kangekaelselt südika feministina, kes ema

eeskujul ei tihka olukorra raskusest hoolimata kunagi nutta ja kelle tulevikuplaanid hõlmavad abiellumise ning laste saamise asemel hoopis kaugetel sõjatandritel orbude kaitsmist ja õigluse eest seismist. Sääraseid suuremeelseid sihte seadma suunas Bülli eksegeet Ivan Veniaminovitš ehk Johann Kargel, samuti päriselul põhinev tegelane, kelle teadmised piiblist, tagaotsitava staatus ning kannatavate usuvendade abistamine inspireerib Bülli niivõrd, et ta otsustab ka enese elu samamoodi seada. Noore naise varakult leitud kutsumus, järjepidevus ja ennastsalgavus mõjuvad küll kadestamisväärselt, aga samas ei tundu läbinisti siirana. Kohati jääb mulje, et Armeenia laste aitamise, Peeteli orbudekodu juhtimise ja jumalasõna levitamise eesmärk on esineda Kargeli, aga ka Jumala silmis edukamana. Misjonitöö saab justkui omaette võistluseks ning peategelane näib teose kulgedes temast vähem pühendunud kaaskristlaste suhtes aina kõrgim. Siiski ei saa väita, et ebakindlate õdede ja usus kahtlejate suhtes veidi üleolev olemine muudaksid Bülli imeteod kuidagi väiksemaks või vähem kangelaslikuks.

„Taeva tütarde“ ülesehitus eirab klassikaliselt kulgevat narratiivi. Ajajärgud ja asupaigad vahelduvad pidevalt, mis aitab lugeja tähelepanu püsivalt aktiivsena hoida ning muudab meenutustest koosneva jutustuse mõneti loomulikumaks, sest ka päriselu vestlustes või mõtetes ei esine mälestused tihtilugu kronoloogilises järjekorras. Raamatus on kirjeldatud atmosfääri sõjatandril, kus illusoorset kaitset kuulide ja pommide eest annab Peeteli orbudekodu ümbritsev müür, saksa keele oskus ning liitlassõdurite telgid. Paraku ei osutu need ikkagi toimivateks turvameetmeteks, sest nii nagu nüüd, kippusid riigid ka toona diplomaatilisi kokkuleppeid murdma ja sõdurid piire ületama. Kaplaniga sõlmitud kokkulepe, mis pidi tagama Peetelis viibivatele lastele puutumatuse, osutus lõpuks ikkagi tühiseks sõnakõlksuks ning kogu elanikkond pidi öö varjus sõdurite eest põgenema. Nüüdisaegseid konfliktiolukordi jälgides võib tõmmata selgeid paralleele saja aasta taguste sõjataktikatega, mis annavad taas kinnitust ajaloo kordumisest ja sagedasest pettumisest inimkonnas.

Misjonitöö saab justkui omaette võistluseks.

Ent vastupidi varem loetud sõjaromaanidele ei käsitle Jaaks koledusi ega vägivalda liiga põhjalikult — vaid mõnel üksikul korral edastab ta pealiskaudsena mõjuvaid kujutluspilte küüditamisest ja surmast. Raamatu peamine rõhuasetus on ikkagi peategelase sisekõnelustel ja tema suhetel Jumala ning lastega. Ühtpidi mõjub jälkuste detailsest kirjeldamisest loobumine värskendavalt, aga samas pean tõdema, et pidevalt filtriteta vägivalla demonstreerimisega harjunud lugejana jääb manatav pilt mulle pisut igavaks ning pinnapealseks. Veel üllatas mind autori otsus

loobuda kajastamast Bülli enese pagulasstaatust Saksamaal pärast Nõukogude okupatsiooni. Minu hinnangul võinuks see sündmustikke ideaalselt siduda — lisaks vabatahtliku ja sunniviisilise lahkumise kogemuste võrdlemisele oleks peategelase lugu haakunud ka palju selgemini eestlusega.

„Taeva tütarde" põhiline eesmärk pole minu arvates siiski klassikaline sõjakogemuse edastamine, vaid hoopis religiooni kujutamine inimese elukäigus. Viide taevalike jõudude teenimisele tuleb esile juba raamatu pealkirjas ning kogu sündmustik ja tegelased on üht- või teistpidi kristlusega seotud. Samuti osutab autor pidevalt piiblitekstidele ning tsiteerib püharaamatut dialoogides, sisemonoloogides ja pingelistes olukordades. Ka Büllile omistatakse raamatus omamoodi jumalik roll helge päästjannana, kes asub meelekindlalt kaugel maal võõraid lapsi aitama ning on isegi püssidega noortürklaste vastu heatahtlik. Piibli tsiteerimine ja kõige ümbritseva, ka brutaalse sõja seostamine jumala tahtega mõjus aga mulle kui küllaltki usukaugele lugejale võõristavalt ning arusaamatult. Religiooni eesmärk peaks minu hinnangul olema moraalne õpetus paremaks inimeseks saamisel ning pühakiri vahend, mille kaudu antakse metafoorsete jutustustega edasi õpetust. „Taeva tütarde" kristlikkus ei põhine aga mõistulugudel, vaid konkreetsetel piiblitegelastel, peatükkidel ning tsitaatidel, mistõttu jäi nende asjakohasus mulle väheste teadmiste tõttu kaugeks. Lisaks tajusin ristiusu tunnustamist ainuõige religioonina nii tegelaste kui kaudselt ka autori hoiakutes, mis Armeenia-Türgi sõja kontekstis armeenlaste perspektiivi kujutamisel on küll arusaadav, ent ei muuda kristlasi sellegipoolest moraalselt täiesti õigeks, sest ka kristluse levitamise eesmärgil on toime pandud palju kuritegusid.

Silmakirjalikult mõjus ka see, kuidas katoliiklaste, õigeusklike ja protestantide vaheline vimm mõistetakse raamatus küll hukka, ent teised religioonid ometi tunnustust ei pälvi. Taolise arusaama kujundas minus Peterburi evangelisti Keerubi ja Hedvigi vestlus, kus tõdeti ühtede usklike teistest õigemaks pidamise absurdsust, kuid ometi jõuti arusaamale, et maailmas on palju kohti, kus oleks tarvis eksinutele jumalasõna kuulutada. Ilmsesti kujundab teoses esitletavaid hoiakuid ka selles kujutatud ajastu, kuid minu arvates on inimese ja usu seos nõnda isiklik ning ainulaadne, et kindla religioonivaliku õigeks või valeks liigitamine näib kohatu. Samuti tundub võimatu üheselt edastada üleloomulikke kogemusi või jumalikke ilmutusi. Kuivõrd peale individuaalsete kogemuste on mõistusüleste nähtuste taga ka usk, kultuur ja pärimus, paistab ainuõige tõe kuulutamine veelgi teostamatum ja ebaolulisem.

Isiklikku lugemiskogemust reflekteerides pean tunnistama, et auhinnatud ning palju kajastatud „Taeva tütred“ minus erilist vaimustust ei tekitanud. Raamatu pidepunktidega — usu ja misjonitööga Jumala teenimisega — ei osanud ma samastuda. Religioonivõõruse taustal hämmastab mind ka raamatu populaarsus — eestlased on ju suhteliselt usuleige rahvas, kristluse järgijaid on meie seas vaid 26 protsenti. Samas näivad sõdade ja terendavate probleemide taustal usk, lootus ning siiras heatahtlikkus hädavajalike ellujäämistaktikatena. Minu silmis kujunes romaani olulisimaks moraaliks aga indiviidi võimekus muuta maailma kellegi jaoks paremaks paigaks ja see on keerulistel aegadel väga väärtuslik meeldetuletus.

Hingetõmbepaus Varedal

Ilo Tuule Rajand

Sven Mikser
„Vareda“
Rahva Raamat, 2023

Minu silme ees sätendavad imepisikesed lumehelbed, kui kõnnin mööda lumist teerada kodu poole, raamat kotis. Lugesin esimesed peatükid juba kiirelt bussipeatuses bussi oodates läbi. Taban end mõttelt, et vahest on „Vareda“ sedasorti teos, mis sobiks etemini suvisesse lektüüri. Kui ma südatalvel raamatu lugemisega alustasin, tundus see kõik pisut kohatu. Raamatukaanel kujutatud päikesehelguses viljapõllud narrivad mind, kui rühin mööda jäist linna, vasak silm valvsalt katuseräästaste kohal ja parem lumesahkade trajektoori jälgimas. Läbisin lugemise käigus erinevaid tundekeeriseid. Teose kõige markantsem, või vähemalt enim kõneainet tekitanud osa on kahe noore poisi tundlik armumislugu, mis on kindlasti eesti kirjandusmaastikku tervendav süst, arvestades, et romaan pälvis 2023. aastal Kirjanike Liidu romaanivõistlusel peapreemia ja toob laiema lugejaskonna ette vähem esindatud teemad. Vahest selle perspektiivi tõttu on Mikseri debüütromaani võrdluseks välja toodud André Acimani romaani ja samanimelist filmi „Kutsu mind oma nimega“. Seda nii minu tutvusringkonnas kui ka Brigitta Davidjantsi arvustuses[1]. Pean aga möönma, et minu jaoks jäävad seosed kahe raamatu vahel siiski üsna pinnapealseks. Teosest õhkub külaromantikat, kuid see jätab kuidagi tühjaks. Isegi kui päriselu Varedat ei tasu otsida, ei peata see mind paralleele loomast oma maakodu või suvega. Vahest oleksin suutnud olustikku rohkem sisse minna, kui oleksin seda lugenud omaenda Varedal.

Teose keskmes on tundlik 16-aastane Paide poiss Johannes, kes otsustab südasuve veeta ühes väikeses Järvamaa külas mõisakooli valvurina ja valmistuda kunstikooli katseteks. Minu kui lugeja (küllap ka Johannese) esimene eeldus on, et siit algab üks suvine seiklus. Selle

1 Brigitta Davidjants. „Sven Mikser annab lootust, et hea raamat ei pea tingimata tähendama traagilist lõppu“ — Eesti Päevaleht, 18.12.2023.

asemel seisame silmitsi mõru vaikusega. Esimene pilguheit suvisele elupaigale tabab sümboolselt uhke mõisahoone asemel midagi mahajäänut, hääbuvat. Johannes ei saabu uhkesse mõisa, vaid kohta, mille ilusamad ajad on juba minevikku vajunud: „Mõisahoone on täpselt selline, nagu ma mäletan: suur kahekorruseline kivimaja, mille fassaad on värvitud inetult liharoosaks. Lai kivitrepp viib läbi klaasitud veranda hoone peaukse juurde. Veranda on puust, selle roheline laudis paistab vana ja luitunud ning tubli kolmandik aknaruutudest on aja jooksul mõranenud või puruks löödud. Nähtavasti ei ole kellelegi pähe tulnud neid parandada.“ (lk 5)

Need detailid annavad märku millestki unustatust, mis transformeerub Johannese kaudu minevikuigatsuseks. Üsna romaani alguses võrdleb Johannes Varedale minekut palverännakuga, ja kuigi ootus päriselt vilja ei kanna, läbib ta seal olles teatud laadi hingelise muutumise. Minevikust saab oleviku peegel, mälestused tõukuvad küla lõhnadest ja valgusest. Oleviku ja mineviku lõikumine ilmneb juba esimeses peatükis, kus vihmasajueelne tolmulehk tuletab meelde mälupildi linnapargis asunud karussellist ja kaljatsisternist. Samas avaldub kohe pärast meenutust linna- ja maaelu dihhotoomia: Vareda on väljaspool, „Varedal ei ole karusselle ega kaljatsisterni, on vaid uimastav tolmulõhn.“ (lk 20) Raamatu struktuuri võibki jagada kaheks: mineviku- ja olevikutasandiks, mis on omavahel tihedalt põimitud ja avavad aegamööda peategelase hingeelu. Kui olevikus veedab Johannes aega joonistades, siis minevikumälestused keerlevad Johannese mentori Joonase ümber, kelle filosoofilised pärlid ilmestavad „Vareda“ tegevustikku ja annavad teosele sügavama mõõtme. Paigas nagu Vareda, kus „tühje päevi on lõpmatult palju“ (lk 84), sulavad mälestused ja Joonase lood kokku küla ümbritseva fluidumiga. Minu ette kerkib pilt Varedast kui pisut unustatud paigast, hoolimata selle värvikatest elanikest.

Tekib tunne, nagu oleks teose peategelane asetatud vaakumilaadsesse keskkonda, kus ka ajahambast puretud mõisamaja ja külahooned ning peamiselt vanemaealine elanikkond hoiavad minevikust kinni. Sedavõrd muutub tühjus, üksindus või müra-kära puudumine tähenduslikuks ning loob sobiva pinnase sisekaemuseks. Tõtt-öelda oleksin isegi soovinud, et mul oleks lastud selles seisakulaadses tundes, argisest tõukuvas ülevuses veel kauem marineerida. Lugu on aeglasest külaelust hoolimata tempokas, kuid võtab tee peal palju hingetõmbepause. Iga pööre ei too kaasa uut avastust, ei tungi sügavale inimsuhete keerukusse — näeme vilksamisi suhete raskust nendega täielikult suhestumata. Suvine koolimaja on kirjaniku sulest saanud elavaks ning kannab edasi Varedat ümbritsevat atmosfääri. Keegi Ardeli-mutt askeldab direktori kabinetis, mille „seinad on silmade kõrguseni inetult kollakas-pruuniks võõbatud

ning laest ripuvad alla suured lahtised krohvilatakad nagu hiiglaslikud uinuvad nahkhiired“ (lk 15). Mõtisklused ja armumised on taustaks koolimaja argielule. On 1990ndate algus ja Eesti külaelu seisab rahuliku majakana tormilises muutuste tuules. Muutlikke aegu kajastavad raadiost kostvad uudised, kuid see kõik jääb Varedast nii kaugele. Isoleeritud külakeskkonnas, kuhu välismaailm hõreda bussiliikluse või suletud raudteejaama tõttu vaid vaevu jõuab, rändavad mõtted justnagu pintsel lõuendil ja maalivad lugejale pildi sellest, millisena Johannes oma maailma näeb. Tänu tema kunstnikupilgule muutub Vareda elavaks ja hingavaks organismiks ning just seepärast on Mikseri raamatu kõige tugevam külg ruumi ja olustiku tabav tunnetamine. Teost, mille tegevustik on asetatud ajaloolisesse minevikku, võib juba vaistlikult nimetada nostalgiaromaaniks, ent autor ei pretendeeri mineviku ilustamisele, vaid tabab nukrust, mida taolistes üksildastes paikades võib tänapäevalgi kogeda.

Teose mõtestamisel osutub kõige selgemaks juhtnööriks üks Johannese ja Joonase kohtumistest, kus nad vaatlevad fotoreproduktsiooni maalist, millel kujutatakse peatselt saabuvat tormi. Kui Joonas küsib poisilt, mida ta sellel maalil näeb, siis märgib Johannes, et torm on lähenemas: „Nii ajal kui ruumil on kontekst. Pildiraami sisse mahub üks kitsas vaatenurk, aga maailm ei lõpe seal, kus lõuend otsa saab. Ta jätkub paremal ja vasakul, üleval ja all. Isegi teiselpool silmapiiri. Ühel pildil ei saagi ju olla kogu maailm.“ (lk 75) Lugu algab ja lõpeb Varedal ning selle tsükliline struktuur on kui raam, mille sisse mahub Johannese vaatepunkt. See paistab põhjendavat sellist tühja kõhu tunnet raamatu lõpetamisel — seda, miks teos justkui annab maitsta suureks saamise lugu, aga ometi ei lase Johannesel päriselt kasvada. Paistab, nagu oleks teose sisse mahutatud ainult üks kontsentreeritud stseen, vahepeatus pikemal eluteel.

Vareda asub piirialal, kusagil mäletamise ja olemise piiril.

Seetõttu mõjub „Vareda“ rohkem nagu eellugu tõeliselt muutvatele aegadele noore inimese elus. Johannes saab kunstikooli sisse ja armub, kuid suuremad muutused ootavad alles ees. Mis saab Andreasest ja Johannesest, kui suvi lõppeb? Kuidas Johannesel koolis läheb? Kas temast saab suur kunstnik või lööb ta unistustele käega? Need küsimused jäävad vastuseta. Lugemiskogemus ise, sõnadega maalitud pildid — Varedal viibimine on nagu näitusel pikalt ühe maali vaatamine.

Vareda asub piirialal, kusagil mäletamise ja olemise piiril. See on suletud ruum, kus elatakse sissepoole, hoitakse kinni vanadest kommetest ja keskendutakse pigem hetkes olemisele kui progressile ja uuendustele. Ma ei püüa nende väidetega kehtestada kindlat „depressiivse Eesti väike-

linna“ prototüüpi, vastupidi — külaelu tühjus võib „Varedas“ mõjuda isegi romantilisena. Kuid viimase 30 aastaga pole Eestis palju muutunud. Inimesed kannavad küll teisi riideid ja autosid sõidab ringi rohkem, kuid bussid siin endiselt ei peatu ja mune saab naabertalust. Suve tippsündmus on Jüri Homenja kontsert küla jaanitulel, kuid ülejäänud suvi möödub unisklevas meeleolus. Niisiis on sellises paigas armumine pigem anomaalia kui reegel. Elu rändab mööda ammu tallatud rada, kahe poisi armumine küll murendab, kuid ei lõhesta küla. Kuigi sellistes kohtades valitseb pealtnäha vaikus, on need tegelikult täis kirge ja sisemist kasvamist. Vareda-laadsete kohtade mõju ei ole ega peagi olema laiaulatuslik, need on kui hingetõmbepaus enne tormi.

Pärlid omal kohal, lehekylghaaval

Reijo Roos

Triinu Kree
„Kajakalinnad“
Hea Tegu, 2023

Kui tore on see, et inimene kirjutab; alustab oma looklevat ja käänulist kirjateed; hyppab sellesse sygavasse, kuid kitsasse eesti kirjanduse auku. Triinut kuulsin ma esimest korda 2023. aastal Aidas festivalil HeadRead, kus tema puändipõhised ja teravate lõppudega luuletused ning nende enesekindel esitus mulle kangesti meelde jäid. Jälle on yks noor idanenud, pyrgimas põõsaste, pärast ehk päiksegi poole.

Lugema hakates ei saanud ma yle ega ymber probleemist, et kuidas debyytidest kirjutama peaks. Kui „Kajakalinnasid“ veidi paavohaavikkolikult ehk poole silmaga lehitseda, saab kiirelt aru, et tegu on tõesti debyydiga — mitu luuletust jääb pinnapealseks, siin-seal leidub klišeesid, mõned lullad lihtsalt ei kõneta. Keeruline on leida mingit yhtset joont või allhoovust, kuigi muidugi on kirjanik ise oma nime ja eluoluga juba päris yhtsustav. Ja kui tahta oma luulekogule yhtsustavat narratiivi luua, on seda ehk impulsiivsemalt kirjutatud luuletuste puhul tagantjärele raskem juurde manada.

Nii palju, kui ma olen sattunud lugema arvustusi debyytraamatutest, on need olnud kas ylekohtuselt laimavad või midagi stiilis „see pole veel väga hea, aga temast tuleb veel midagi suurt“ (muidugi on olemas ka tosinate kaupa kaalutletuid ja hinnangutest vabasid arvustusi). Ka mul on suur kiusatus midagi niisugust Triinu Kree kohta öelda — mul on teatud (täiesti asjatundmatu) aimus, et temast võib saada tähtis tegija eesti kirjandusmaastikul. Seda aimust ehk toetab üks konkreetne vihje: raamatu alguses olevad tänusõnad Indrek Koffile, Kätlin Vainolale ja Jaanus Vaiksoole. On ikka seltskond seegi, keda tänada. Mu sisetunne põhineb küll ei tea millel, aga erakordselt tugev see tunne igatahes on.

Nii lugesingi seda raamatut, proovides leida väikseid vihjeid Triinu kirjanduslikest tugevustest ja sellest, mis võiks ehk aastate jooksul muutuda

tema kirjandustrumpideks. Lugemise käigus sai selgeks, et „Kajakalinnad“ on just nimelt tehtud teatud oskusnäidiseks, kirjanduslikuks CV-ks. Nimelt on siin pea sada lehekylge tihedalt teksti täis; trobinas luuletusi ilma yhegi pausita, ilma yhegi peatykieralduseta või muu tyhja lehe põhjuseta. Mõned luuletused on paar lehekylge pikad, teised aga nii lyhikesed, et neid on mahutatud kaks või isegi kolm samale lehele. Ja see kõik tuleb yhe jadana — ja kui ma ytlen, et kõik, siis ma ka mõtlen, et absoluutselt kõik. Jääb mulje, et autor on tahtnud mängu panna iga poolõnnestunud luulekatsetuse, et näidata, mida kõike ta suudab.

„Kajakalinnad“ on Triinu Kree kirjanduslik CV.

Ja — kummaline kyll — mingis mõttes see töötab, raamat jätab oma laialivalguvuses ikkagi tervikliku mulje. Intensiivne tekstimass annab ylevaate sellest, kes on Triinu Kree ja mida ta on kirjutanud, sest kui kõigest sellest massist tasapisi läbi närida, leiab sealt pärle, millest mõni võttis mind täiesti ahhetama.

Eriti loomulikuna mõjuvad Triinu luules just need komponendid, mis muidu võivad alustavatel luuletajatel komistuskivideks saada — riimid ja kordused. Nende haripunkt köidab lehekyljel 41 luuletuses „koidukutse“, mis jäi mulle sellest raamatust Põhjanaelana meelde:

me tahame vinnata vimmata vingunud võhma
me tahame minna ja mere all tunda ta maad
me tahame hoomata unenäolillede lõhna
me tahame kõndida karmidest kividest maal
me tahame tulla kui tuli on kõrge ja püha
me tahame kuulda kuis hilisööl heietab haab
me tahame tantsida pööriöö tähtede mühas
me tahame näha, mis elude unelmast saab

Lugesin „Kajakalindudega“ samal ajal Kaplinski valituid luuletusi ja ausalt öelda oleksin täiesti uskuma jäänud, kui keegi oleks öelnud, et „koidukutse“ on noore Kaplinski kirjutatud. Mõlemad jahivad yrgsust.

Ka kalambuurilikkus on Triinul veres. Selliseid lyhikesi, puändilikke ja tabavaid keelega mänglevaid luuletusi leidub kogust hulganisti, nt „õnneks / halb muutub õnneks“ (lk 45) või „**eestlased** / pererahvas küll / kuid mitte / tererahvas“ (lk 51). Nendes tekstides mängib autor oskuslikult sõnade topelttähenduste ja sarnasustega, kuid erinevalt tyypilisest kalambuuritajast uurib Triinu põhjalikumalt iga sõna loomuomast häält ja laululikku kõla, ja sellest uurimisest õhkab sygavat austust, isegi armastust keele vastu.

Ja tõesti — seesama suur vajadus kirjutada, mis sellest veidi kaootiliselt kokku pandud raamatust hoovab, jätab nende kõigi liialt kasutatud riimide või lynklike metafooride kiuste tunde, et siit võib veel areneda midagi suurt. Peab lihtsalt ootama, ootama mõnda aega, et aru saada, millised Triinu Kree tugevused konkretiseeruvad ja kasvavad jämedateks tammepuudeks — ons see kalambuurlik naljaluule või aegumatu riimluule või ehk terav ja yhiskonnakriitiline poeesia, mis „Kajakalinnade“ teises pooles oma nägu näitas (nt luuletuses „häbita“)? Või ehk lihvub hoopis keele kõla ja kajaga mänglemine aja jooksul suurepäraseks? Tulevikku on keeruline ennustada, kuid olen selle uue autori suhtes lootusrikas.

🕮 RAAMATUSOOVITUSED

Airi Triisberg

Minu lemmikžanr on poliitiline biograafia. Kui tahan lugemist kindla peale nautida, siis võtan kätte eluloo või memuaarid. Otsin elulugudest märke, kuidas ajaloolised sündmused mõjutavad inimeste argielu, milliste tunnetega nad ühiskondlikesse murrangutesse suhtuvad, mille üle kõhklevad või vaidlevad ning milliseid alternatiive endale ette kujutavad. Kõige enam huvitab mind tavaliste inimeste vaatenurk, aga paraku on elulookirjandus enamasti keskendunud kuulsate ja mõjukate inimeste lugude jutustamisele. Valisin kolm raamatut, mille kohta on mul endalgi mõni lugu rääkida.

Marta Lepp
„1905. aasta romantika, järellained, lõppvaatus“
Eesti Päevaleht, 2010

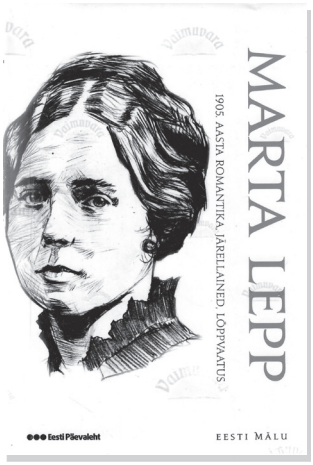

Kohtusin kevadel Riias noorte inimestega, keda oli kokku toonud soov avaldada meelt Gazas toimuva genotsiidi vastu. Võimud keelasid meeleavalduse ära, aga see-eest hakkasid uuest tutvuskonnast välja kasvama teistlaadi algatused. Mina sattusin anarhistlikule raamatulaadale, kus kuulsin korraldajate suust enesekindlat väidet: „Lätis pole 20. sajandi algusest saati toimunud ühtki vasakpoolset sündmust, meie raamatulaat on üle hulga aja esimene.“ See lause kõlas tuttavlikult. Ka Eestis pole vasakpoolsel ajaloohuvilisel — kui ta ei taha minna vastuollu üldrahvaliku konsensusega — pea kuhugi mujale minna kui 1905.—1907. aasta revolutsiooni radadele. Mina tutvusin selle perioodiga esmalt Marta Lepa mälestuste kaudu, millest on eredalt meelde jäänud vanglaelu kirjeldused. Revolutsionääride elulood on tavaliselt argised, kirjutatakse toidust, täidest ja lutikatest, kuid Marta Lepa mälestustes on vangla ühtlasi ka paik, kus on lõpuks ometi mahti lugeda ja mõelda. Lepp kirjeldab veel, kuidas revolutsionääride ümberasustamine, vangistamine ja eksiili sundimine revolutsiooniliste ideede levikule kaasa aitas. Ta meenutab soojade sõnadega 1906. aasta suve Siberis, kui Vene impeeriumi ääremaadest pärit poliitvangid istusid üheskoos lõkketule ääres, imetlesid Irtõši jõe ilu ja väitlesid revolutsioonilise poliitika üle. Nende lugude taustal omandab selgema tähenduse Michel Foucault’ tees, et repressiivne võim on alati ka mingil moel produktiivne. Seda on julgustav ka tänases maailmas meeles pidada.

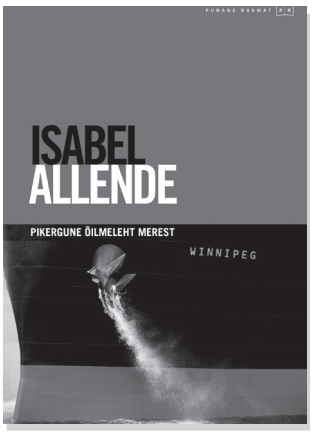

Isabel Allende
„Pikergune õilmeleht merest“
Tänapäev, 2021 [2019]
Tõlkinud Ehte Puhang

Selles teoses on omavahel põimitud nii fiktsionaalsed kui ka ajaloolised tegelaskujud. Lugu jälgib kahe inimese eluteed, kes pagevad Pablo Neruda eestvedamisel laevaga Winnipeg Hispaania kodusõja eest Tšiilisse ja pärast Venezuelasse. Umbes samal ajal läks Venezuelasse eksiili ka raamatu autor, kes on võimult kukutatud Tšiili sotsialistliku presidendi Salvador Allende sugulane.

Hakkasin Allende vastu suunatud riigipöörde vastu huvi tundma 2000ndate keskel, kui olin Berliinis tehasetööline. Töötasin ettevõttes, mille oli hiljuti ära ostnud USA kontsern ITT. Uue toote arendamiseks palgati tehasesse tööle sadakond postsotsialistlikest maadest pärit migranti, kõik „nobedate näppudega“ naistudengid. Igavuse peletamiseks andsime üksteisele ajalootunde. Selleks sobis kõige paremini õine vahetus, mil ülemuseks oli jutukas ametiühingutegelane, kes mäletas isegi aega, kui Lääne-Berliin oli enklaav. Peagi uurisime välja, et ITT oli USA valitsuse toel olnud kaasosaline Pinocheti riigipöördes. Seepeale hakkas meid närima kahtlus, kas need lülitid, mida me monteerime, on ikka mõeldud saksa keskklassi peredele, kes tahavad puhkusereisi ajal autoaknast sõõmu värsket õhku sisse lasta, või kasutavad neid hoopis USA sõdurid, kes heidavad Iraagi tsiviilelanike peale pomme. „See on kõhe küsimus,“ sõnas vahetuse vanem mõtlikult ja viipas klantspiltidele tehase seinal. Need kinnitasid üksmeelselt, et ITT päästab maailma.

Tarmo Vahter
„Vaba riigi tulek: 1991. Kuus otsustavat kuud“
Eesti Ekspress, 2011

See raamat ei kuulu biograafia ega memuaristika valda, vaid on ajakirjanduslik käsitlus, mis tugineb arhiividokumentidele, koosolekuprotokollidele, istungite lindistustele jne. Vahteri teose lugemine vallandas aga minus endas terve hulga ähmaseid lapsepõlvemälestusi, muljeid ja tunded. Üks mälupilt on sellest, kuidas terve pere on kogunenud köögitaburetile asetatud uhiuue kassettmaki ümber, millest kõlab punklaul „Tere, perestroika!“. See on ilmselt mu esimene poliitiline argimälestus, mille suudan dateerida umbkaudu 1988. aastasse. Avalikus ruumis kirjeldatakse 1991. aastat tavaliselt eufoorilise vabanemistunde kaudu. Minul, töölismiljöös kasvanud lapsel, seonduvad selle ajaga pigem ärevus ja õised luupainajad. Tarmo Vahteri raamatut lugedes hakkasin oma mälukilde üles märkima ja poliitiliste sündmuste ajajoonele paigutama. Ma pole veel suutnud otsustada, kas peaksin päeviku sisu pakkuma avaldamiseks Vikerkaare toimetajale või arutama seda hoopis psühholoogiga.

AUTORID

Kristel Zimmer (26)
on kogemus, mis algas 1997. aastal ühel teisipäeval.

Juula Miia Hermanis (21):
„meeldivad poisid, kes kasutavad võileivagrilli.“

Emma Aleksandra Jaanson (20)
on saksa keele tudeng ja läti keele huviline.

Anni Leena Kolk (24)
on etnoloogiatudeng, kellele meeldivad kummikommid, head raamatud ja vanad koledad majad.

Helena Schilf (20):
„Olen lätieestlane — sündinud Riias, elanud peamiselt Tallinnas ja hetkel õpin Tartu Ülikoolis õigusteadust. Otsin elust tihti mõistmiserõõmu!“

Tuule Kangur (22)
on arhitektuuritudeng ja postkaardistaja, kellele meeldib sõnadega mängida.

Kristian-Joel Paas (18)
on gümnaasiumi pärast maalt linna kolinud noor, kes peale kirjutamise teeb vabal ajal ka paar sammu reilendrit.

Liisbet Urba (20):
„Karl ütles, et olen naljakas, ise tahaks olla tõsine. Toimetan üht ja teist, hängin niisama ning elan tavapärast täiskasvanuelu.“

Emija Grigorjeva (25)
on läti kirjanik ja tõlkija, kes on tegelenud eelkõige leedu kirjandusega. Parajasti on tal käsil esikromaan ja 20. sajandi leedu luule antoloogia.

Māra Ulme (29)
kasvas üles metsas, aga elab nüüd Riias koos Dzejolise- ehk Luuletuse-nimelise koeraga. Ta asutas koos sõpradega avangardse ajalehe pealkirjaga Ajalehe Pealkiri, mis ilmub kord kuus. Talle meeldib vestelda kosmose, pilvede ja inimestega. Viimasel ajal pakub talle huvi veidrate näidendite ja stsenaariumite kirjutamine.

Susanna Mett (24)
on balti kirjanik.

Lote Vilma (30)
armastab aias istuda ja teise ringi poodidest ilusaid asju leida. Tunneb end kõrgetes tornides turvaliselt ja kord nädalas võtab tunniks ajaks käsile oma suhte kirjutamisega. Loodab sel aastal valmis saada oma teise luulekogu.

Katarina Kuningas (19):
„mõtlen veel“

Johannes Lilover (22):
„ma tegelikult tahan filme teha kui ma kuskilt rahastuse saaks“

Tähte Paalaroos (21):
„Minus tekitab ärevust teadmatus, kas mõtlen juba läbi mõeldud mõtteid, aga vähemalt kui pea on tühi, saab hing kõlada.“

Lauris Grīns (32):
„Tõlgin aeg-ajalt kirjandust ja meeldib mõelda, kust otsast Baltimaad üksteise lähedal on ja olla võiksid.“

Kertu Kändla (18),
loe lühiintervjuud lk 73.

Mia Maria Rohumaa (27)
tabas end ühel jaanuarihommikul ostmas 5 kilo banaane, 8 pakki kohvi ja 15 liitrit veini noortele balti kirjanikele. yė.

Lauris Bērziņš (27)
töötab endiselt oma esimese raamatu kallal ning üritab samal ajal parandada sõprusi, mida ta kirjutamisega lõhkunud on. Kirjanduses huvitab teda postmodernism, realism, maagiline realism ja avangard. Tema eesmärk on saada kõigepealt Läti ja seejärel kogu maailma kõige kuulsamaks Lauris Bērziņšiks.

Līva Marta Roze (25):
„Mulle meeldib osta ilusat aluspesu, saata käsitsi kirjutatud kirju ja vaadata üha uuesti ja uuesti sarja „Derry Girls“.

Gregor Mändma (24):
„Oksake hambus on minu jaoks moodsuse atribuut.“

Deividas Preišegalavičius (42)
on tähelepanu hajutamise meister ja kirjanik, kes on õppinud Frankfurdis ja Kaunases saksa filoloogiat ning uurinud „antropotseeni liikumise“ metodoloogiat. Ta on elu jooksul ainult 20 korda töökohta vahetanud.

Laura Tombach (19)
on Tartu Ülikooli esmakursuslane, kellel on huvi paljude loominguliste alade vastu. Viimased poolteist aastat on ta gümnaasiumi kõrvalt töötanud ühe noorteromaani kallal, kuid peale kirjutamise sisustab vaba aega veel lugemise, maalimise ja digitaalse kunstiga.

Jaan-Paul Sibul (26)
om katõ kassiga Võromaa miis.

Evelīna Andžāne (28)
on läti luuletaja ja tõlkija, ajakirja Punctum toimetuse liige ja üks Punctumi kirjandusfestivali korraldajatest, kelle huvid puudutavad keha, seksuaalsust, haigust ja traumat. Tal on valmimas esimene luulekogu.

Tomas Petrulis (36)
on õppinud ajalugu ja religiooniuuringuid ning töötab Leedu rahvusmuuseumis. Tal on ilmunud kaks luulekogu: „Kakofooniline madu“ (2017) ja „Steriilne“ (2020)

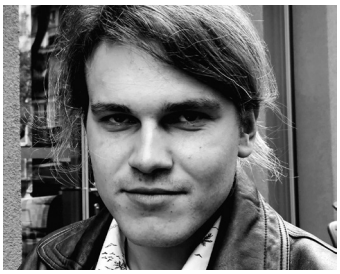

Dominykas Matulionis (26):
„Proosa- ja näitekirjanik ning teatridirektor. Põhimõtteliselt istun kogu päeva tooli peal ja joon kohvi. Soov on suitsetamine maha jätta. Mõned soovid muidugi jäävadki soovideks, aga mis seal ikka…“.

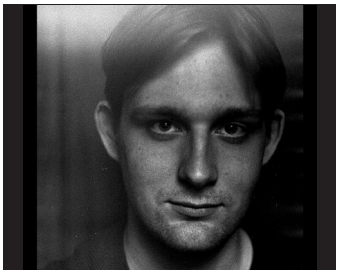

Orestas Razumas (23):
„Kirjutan nii luulet kui ka humoreske, kriitikat ja uurimistöid. Hetkel olen keskendunud näitekirjandusele ja õpin Vilniuse ülikoolis filosoofiat.“

Johanna Rannik (24)
elab udukookonis.

Patricija Gudeikaite (26):
„Sõber võrdles mu esikkogu „Kontakt“ lugemise kogemust klaustrofoobilises vahakujumuuseumis viibimisega. See kirjeldab hästi mu ilmavaadet: maailm on täis maske, groteski, veidrust, ilu ja imestust.“

Rahel Ariel Kaur (23)
loe lühiintervjuud lk 89.

Johan Haldna (25):
-

Simonas Bernotas (30)
on Vilniuses elav luuletaja, tõlkija ja kirjastaja. Tal on ilmunud kaks luulekogu: „Reiv“ (2019), mis pälvis Leedu kultuuriministeeriumi parima debüüdi preemia, ja „Muinasjuttude park“ (2023), mis nomineeriti aasta raamatu auhinnale.

Laur Teiva (18):
„Vahel ma mängin, et ma olen kirjanik, ja imen pastakast mõne loo välja.“

Ilo Tuule Rajand (25)
on Värske Rõhu lugeja olnud 7 aastat, aga pole kunagi mõelnud, mida siia tutvustusse kirjutaks.

Kirke Pertel (16):
„Ja kui pole, olen ikkagi.“

Bethriin Pilv (19):
„Hei, olen humanitaarist reaal(ne inimene), kellele meeldib pildistada ja kirjutada.“

Triinu Kree (19),
loe lühiintervjuud lk 6.

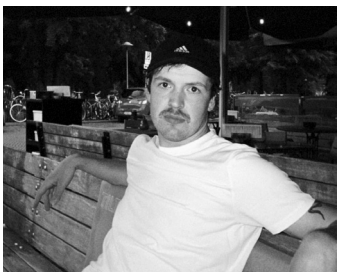

Martin Kipper (25):
„Sõbrad on öelnud, et olen loomu poolest hübriid inimesest ja koerast. Kunagise vene keele õpetaja sõnul ka elurõõmus pohhuist.“

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja:
Hanna Linda Korp

Tegevtoimetaja:
Saara Liis Jõerand

Luuletoimetaja:
Saara Lotta Linno

Proosatoimetaja:
Paul Raud

Tõlke- ja päevikutoimetaja:
Mirjam Parve

Keeletoimetaja:
Anett Pillmann

Kujundajad:
Pärtel Eelmere, Else Lagerspetz

KAASTÖÖD

Luule:
saaralotta.linno@va.ee

Proosa:
paul.raud@va.ee

Arvustused, **esseed**:
hannalinda.korp@va.ee

Tõlked ja päevikud:
mirjam.parve@va.ee

Pildid ja fotod:
vr@va.ee

Illustratsioonid:
Martin Kipper

Intervjuu fotod:
Bethriin Pilv

Päeviku fotod:
Leena Kilmi, Lote Vilma Vītina,
Sille Riin Rand, Paul Raud

Reklaamikampaania kujundus:
Nelli Viisimaa

KOLLEEGIUM
Lauri Eesmaa, Sveta Grigorjeva,
Maarja Kangro, Pille-Riin Larm,
Helena Läks, Carolina Pihelgas,
Johanna Ross, Mihhail Trunin,
Berk Vaher, Joonas Veelmaa,
Mart Velsker, Tõnis Vilu

VÄLJAANDJA
SA Kultuurileht
Voorimehe 9
10146 Tallinn

TELLIMINE
www.tellimine.ee
Tel 617 7717

Tel 501 7053
vr@va.ee
www.va.ee

Trükk:
Tallinna Raamatutrükikoda

Paberid:
Holmen Book White 70g
Munken Pure 240g

Kirjatüübid:
Self Modern (Bretagne Type Foundry)
Aktsidents (Tüpokompanii)

Värske Rõhk nr 91 (5/2024)

ISSN 1736-2954 (trükis)
ISSN 2228-1363 (epub)